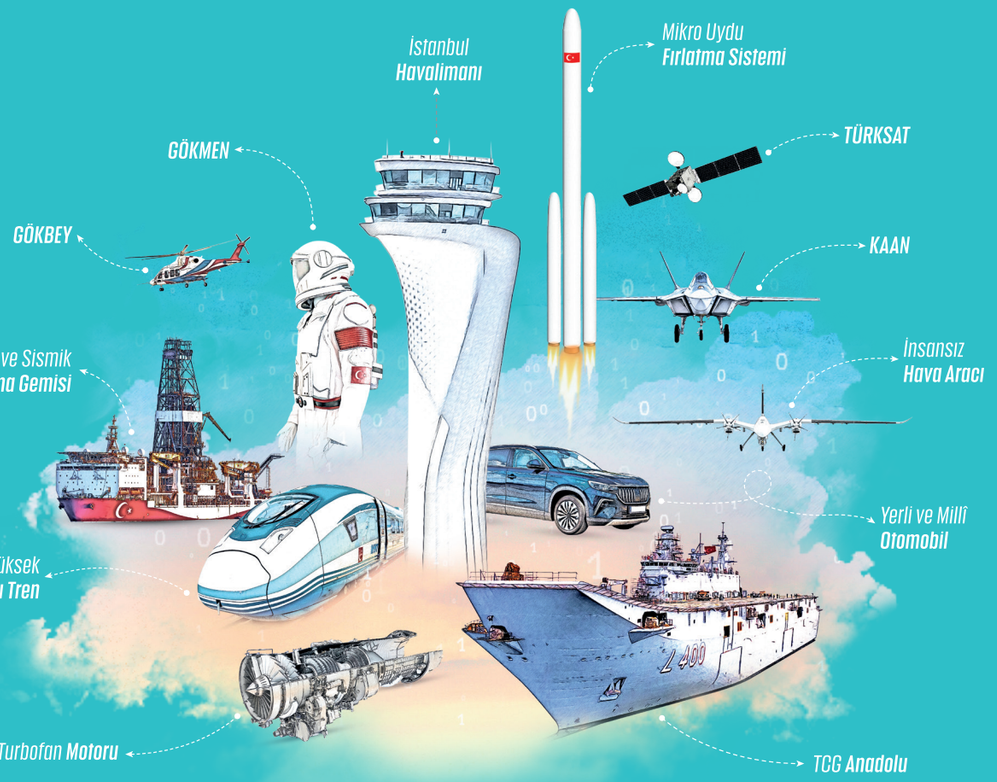
Bu kitaba sığmayan daha neler var!

eba
www.eba.gov.tr

Karekodu okut, bu kitapla ilgili EBA içeriklerine ulaş!

Teknoloji Yolculuğumuz

BU DERS KİTABI MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINCA ÜCRETSİZ OLARAK VERİLMİŞTİR.
PARA İLE SATILAMAZ.

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin Beşinci Maddesinin İkinci Fıkrası Çerçevesinde Bandrol Taşıması Zorunlu Değildir.

ORTAOKUL VE İMAM HATİP ORTAOKULU
TEMEL DİNÎ BİLGİLER (İslam-2) Ders Kitabı

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI | ORTAOKUL VE İMAM HATİP ORTAOKULU | DERS KİTABI

TEMEL DİNÎ BİLGİLER

(İslam-2)

TEMEL DİNÎ BİLGİLER

(İslam-2)

YAZARLAR

Dr. Nurullah BORA
Elif Emine DİRLİK
Hatice Büşra PAKSOY
Hulusi YİĞİT
Kübra KAZAN
Sinan ÖZYURT

Devlet Kitapları
....., 2026

Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları No.....9244
Ders Kitapları Dizisi No 1930

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

EDİTÖR

Şeyma KARATEPE

DİL UZMANI

Gülsüm SİVRİ
Hilal ARSLAN KUTLU

GÖRSEL TASARIMCI

Sami ÇELİK

ÇOKLU ORTAM TASARIMCISI

Ubeydullah TAŞ

PROGRAM GELİŞTİRME UZMANI

Hasan TOPAL

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME UZMANI

Şerife ERTUĞRUL

REHBERLİK UZMANI

Esra DEMİR

ISBN 978-975-11-7775-9

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 02/06/2023 tarih ve 29 sayılı Kurul kararı ile 2024-2025 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süre ile Ders Kitabı olarak kabul edilmiştir. Kurulca bu kitabın kabul edilmiş olması ders kitabından yayınevi ve yazarın sorumluluğunu kaldırmaz.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

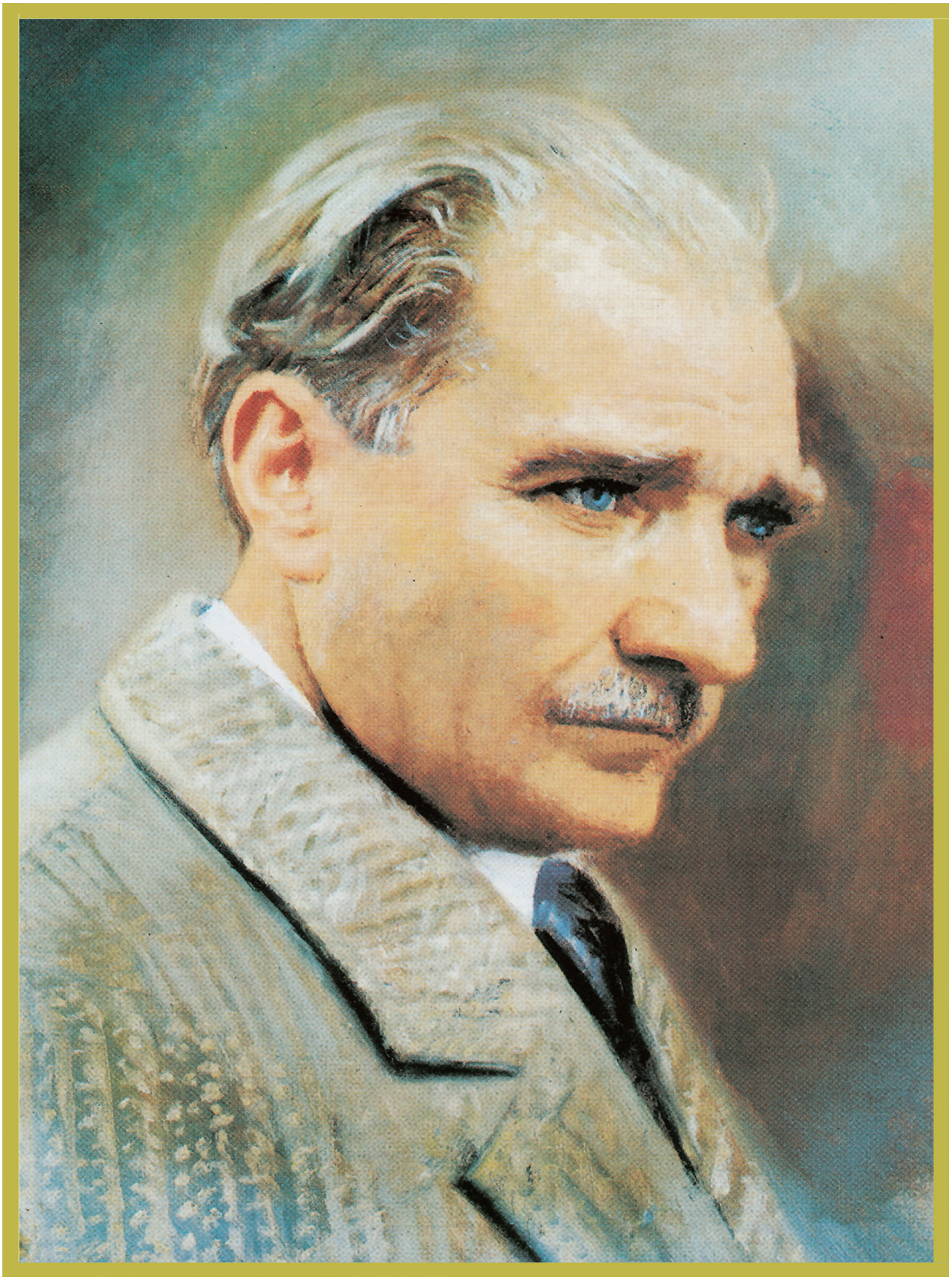
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

Organizasyon Şeması 8

1. ÜNİTE ⊙ İSLAM VE AHLAK **11**

1. Allah'a (cc) Karşı Ahlaki Sorumluluklarımız 12
2. Peygamberimize (sav) Karşı Ahlaki Sorumluluklarımız 17
3. Kur'an-ı Kerim'e Karşı Ahlaki Sorumluluklarımız 20
4. Topluma Karşı Ahlaki Sorumluluklarımız 23
5. Esmayıhüsnayı Tanıyorum 27

Ölçme ve Değerlendirme 31

2. ÜNİTE ⊙ İSLAM VE TEMİZLİK **35**

1. Temizlik İmanın Yarısıdır 36
2. Temizlik Çeşitleri 37
3. İbadete Hazırlanıyorum 42
4. Esmayıhüsnayı Tanıyorum 48

Ölçme ve Değerlendirme 52

3. ÜNİTE ⊙ İSLAM'IN DİREĞİ NAMAZ **55**

1. Namazla İlgili Hükümler 56
2. Sehiv ve Tilavet Secdesi 58
3. Namazda Okunan Dua ve Tesbihler 60
4. Allah'ın Evleri: Mescitler 66
5. Esmayıhüsnayı Tanıyorum 74

Ölçme ve Değerlendirme 79

4. ÜNİTE ⊙ İSLAM VE GÜNLÜK HAYAT **83**

1. İslam Ahlakının Özü: Edep ve Hayâ 84
2. Dostluk ve Arkadaşlık 87
3. Nimetlerin Kadrini Bilmek: Şükür 90
4. Kul Hakkını Gözetmek 93
5. Esmayıhüsnayı Tanıyorum 97

Ölçme ve Değerlendirme 102

Sözlük 105
Kaynakça 110
Görsel Kaynakça 111
Cevap Anahtarı 111
Türkiye'nin Mülki İdare Bölümleri ile Kara ve Deniz Komşuları Haritası 112
Türk Dünyası Haritası 113

ORGANİZASYON ŞEMASI

Ünite Kapağı

Ünite Kapak Görseli

İSLAM VE AHLAK

Ünite Başlığı

Neler Öğreneceğiz?

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- Allah'a (cc) Karşı Ahlaki Sorumluluklarımız
- Peygamberimize (sav) Karşı Ahlaki Sorumluluklarımız
- Kur'an-ı Kerim'e Karşı Ahlaki Sorumluluklarımız
- Topluma Karşı Ahlaki Sorumluluklarımız
- Esmayıhüsnayı Tanıyorum

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

Hazırlık Soruları

1. Rad suresinin 3. ayetinin mealini https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf adresinden bularak defterinize yazınız.
2. "Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim." (Ahmed bin Hanbel, II, 381.) hadisinden ne anlıyorsunuz? Düşünerek arkadaşlarınızla paylaşınız.
3. Kur'an-ı Kerim niçin gönderilmiştir? Araştırarak arkadaşlarınızla paylaşınız.
4. Toplumsal hayatta dikkat edilmesi gereken ahlaki değerler nelerdir? Büyüklerinize sorarak onlardan aldığınız cevapları defterinize yazınız.
5. Yüce Allah'ın güzel isimlerinden Aziz, Rahman ve Selam'ın anlamlarını araştırıp arkadaşlarınızla paylaşınız.

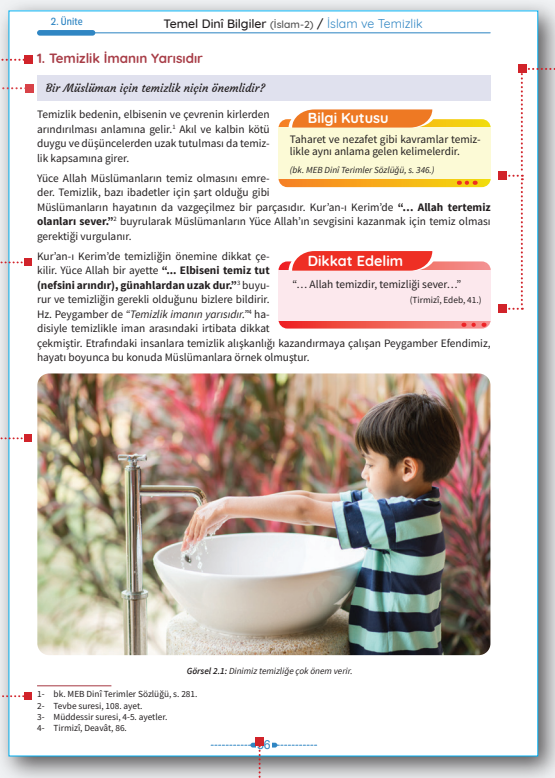
Ünite Numarası

1. ÜNİTE

Ünite PDF ve Ünite Özet Sunu Karekodu

Ünite PDF'si

Ünite Özet Sunusu

2. Ünite — Temel Dini Bilgiler (İslam-2) / İslam ve Temizlik

Konu Başlığı

1. Temizlik İmanın Yarısıdır

Motivasyon Sorusu

Bir Müslüman için temizlik niçin önemlidir?

Temizlik bedenin, elbisenin ve çevrenin kirlerden arındırılması anlamına gelir.[1] Akıl ve kalbin kötü duygu ve düşüncelerden uzak tutulması da temizlik kapsamına girer.

Yüce Allah Müslümanların temiz olmasını emreder. Temizlik, bazı ibadetler için şart olduğu gibi Müslümanların hayatının da vazgeçilmez bir parçasıdır. Kur'an-ı Kerim'de **"... Allah tertemiz olanları sever."**[2] buyurularak Müslümanların Yüce Allah'ın sevgisini kazanmak için temiz olması gerektiği vurgulanır.

Konu Metni

Kur'an-ı Kerim'de temizliğin önemine dikkat çekilir. Yüce Allah bir ayette **"... Elbiseni temiz tut (nefsini arındır), günahlardan uzak dur."**[3] buyurur ve temizliğin gerekli olduğunu bizlere bildirir. Hz. Peygamber de *"Temizlik imanın yarısıdır."*[4] hadisiyle temizlikle iman arasındaki irtibata dikkat çekmiştir. Etrafındaki insanlara temizlik alışkanlığı kazandırmaya çalışan Peygamber Efendimiz, hayatı boyunca bu konuda Müslümanlara örnek olmuştur.

Bilgi Kutusu

Taharet ve nezafet gibi kavramlar temizlikle aynı anlama gelen kelimelerdir.

(bk. MEB Dini Terimler Sözlüğü, s. 346.)

Dikkat Edelim

"... Allah temizdir, temizliği sever..."

(Tirmizî, Edeb, 41.)

Etkinlik Kutuları

Kitabınızda **82 etkinlik** hazırlanmıştır.

Dikkat Edelim
Bilgi Kutusu
Ezberleyelim
Eşleştirelim
İşaretleyelim
Çözelim
Araştıralım
Tartışalım
Okuyalım
Listeleyelim
Yazalım
Sıralayalım
Dolduralım
Konuşalım

Görsel/Grafik

Kitabınızda **71 görsel**, **19 grafik** kullanılmıştır.

Görsel 2.1: Dinimiz temizliğe çok önem verir.

Dipnotlar

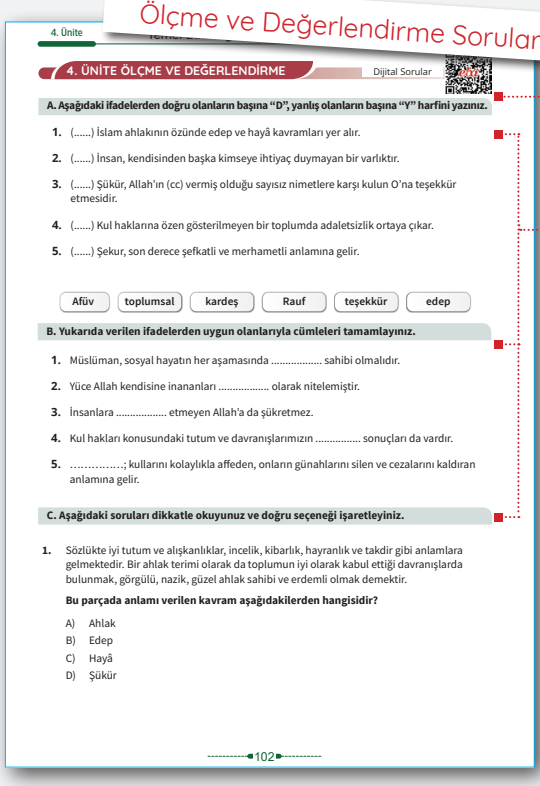
1- bk. MEB Dini Terimler Sözlüğü, s. 281.
2- Tevbe suresi, 108. ayet.
3- Müddessir suresi, 4-5. ayetler.
4- Tirmizî, Deavât, 86.

6

Sayfa Numarası

ORGANİZASYON ŞEMASI

Ölçme ve Değerlendirme Soruları

4. Ünite

4. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME — Dijital Sorular

A. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" harfini yazınız.

1. (.....) İslam ahlakının özünde edep ve hayâ kavramları yer alır.
2. (.....) İnsan, kendisinden başka kimseye ihtiyaç duymayan bir varlıktır.
3. (.....) Şükür, Allah'ın (cc) vermiş olduğu sayısız nimetlere karşı kulun O'na teşekkür etmesidir.
4. (.....) Kul haklarına özen gösterilmeyen bir toplumda adaletsizlik ortaya çıkar.
5. (.....) Şekur, son derece şefkatli ve merhametli anlamına gelir.

Afüv | toplumsal | kardeş | Rauf | teşekkür | edep

B. Yukarıda verilen ifadelerden uygun olanlarıyla cümleleri tamamlayınız.

1. Müslüman, sosyal hayatın her aşamasında ..... sahibi olmalıdır.
2. Yüce Allah kendisine inananları ..... olarak nitelemiştir.
3. İnsanlara ..... etmeyen Allah'a da şükretmez.
4. Kul hakları konusundaki tutum ve davranışlarımızın ..... sonuçları da vardır.
5. .....; kullarını kolaylıkla affeden, onların günahlarını silen ve cezalarını kaldıran anlamına gelir.

C. Aşağıdaki soruları dikkatle okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

1. Sözlükte iyi tutum ve alışkanlıklar, incelik, kibarlık, hayranlık ve takdir gibi anlamlara gelmektedir. Bir ahlak terimi olarak da toplumun iyi olarak kabul ettiği davranışlarda bulunmak, görgülü, nazik, güzel ahlak sahibi ve erdemli olmak demektir.

Bu parçada anlamı verilen kavram aşağıdakilerden hangisidir?

A) Ahlak
B) Edep
C) Hayâ
D) Şükür

102

Ünite ile ilgili daha fazla soruya bu karekodu kullanarak ulaşabilirsiniz.

Ünite sonlarında doğru-yanlış, boşluk doldurma, çoktan seçmeli ve açık uçlu sorulara ulaşarak kendinizi değerlendirebilirsiniz.

Sözlük

Temel Dini Bilgiler (İslam-2)

SÖZLÜK

A

aciz: Gücü bir işe yetmez olanın durumu, güçsüzlük.
adabımuaşeret: Görgü kuralları.
ahlak: Bir toplumda kişilerin uymak zorunda oldukları davranış kuralları.
âlem: Allah'ın dışındaki varlık ve olayların tamamını ifade eden terim, evren.
ant olsun: Bir işin yapılmasına veya yapılmamasına niyet edildiğinde söylenilen söz.
ar: Utanma, utanç duyma.
arş: Göğün en yüksek katı.
avret: Edep yeri, örtülmesi gereken yer.
ayet: Kur'an-ı Kerim surelerini oluşturan kısımlardan her biri.
azap: Yüce Allah'a inanmayan veya O'nun emirlerine karşı gelenlere dünyada ve ahirette verilen ilahi ceza.

B

bereket: Yüce Allah'ın karşılıksız vermesi, nimet, bağış, bolluk.
bicare: Çaresiz.
büyüklenmek: Kibir, büyüklük taslama, kendini üstün görme, böbürlenme.

C-Ç

çini: Duvarları kaplayıp süslemek için kullanılan, bir yüzü sırlı ve genellikle çiçek resimleriyle bezeli Türk-İslam sanatının özgür süsleme kaplaması.

D-E

emanet: Korumak için güvenilen birine veya bir yere bırakılan eşya, güven verme.
emniyet: Tehlikeden uzak bulunmak, güvenlik.
empati: Duygudaşlık, başkalarının duygularını anlama.
erdem: Olgunluk, üstünlük, değer, kıymet.
esenlik: Sağlık, afiyet, sıhhat, selamet.

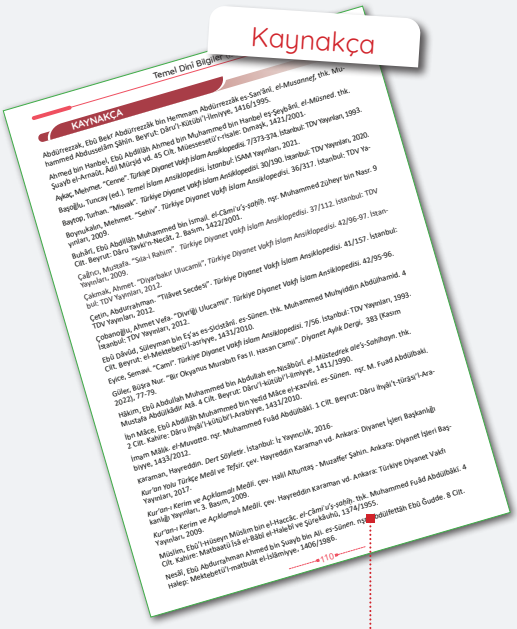
F

farz: Dinen yapılması zorunlu olan, yapılmadığında günah sayılan iş ve davranışlar.
fazilet: Erdemlilik, üstünlük, değerli ve kıymetli olma durumu.
fedakârlık: Özveri.
fıtrat: Yaradılış, İnsanın yaradılıştan sahip olduğu bütün özellikleri.

105

Kitapta geçen önemli kavramların anlamlarını buradan öğrenebilirsiniz.

Kaynakça

Temel Dini Bilgiler

KAYNAKÇA

Abdürrezzak, Ebü Bekr Abdürrezzak bin Hemmam Abdürrezzak es-Sarâbî. el-Musannef, thk. Muhammed Abdusselâm Şâhîn. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye. 1416/1995.

Ahmed bin Hanbel, Ebü Abdillâh Ahmed bin Muhammed bin Hanbel es-Şeybânî. el-Müsned. thk. Şuayb el-Arnaût, Âdil Mürşid vd. 45 Cilt. Müessesetü'r-risale: Dımışk, 1421/2001.

Aktaş, Mehmet. "Cennet". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 30/190. İstanbul: TDV Yayınları, 2020.

Başoğlu, Turhan (ed.). Temel İslam Ansiklopedisi. 36/317. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Baytop, Turhan. "Misvak". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 9/92. Muhammed Züheyr bin Nasr. 9

Boynukalın, Mehmet. "Şehîr". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 37/112. İstanbul: TDV

Buhârî, Ebü Abdillâh Muhammed bin İsmail. el-Câmi'u's-sahîh. nşr. Muhammed Züheyr bin Nasr. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât. 2. Basım, 1422/2001.

Cağıncı, Mustafa. "Sıdr-ı Rahim". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 42/96-97. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Çakmak, Ahmet. "Diyarbakır Ulucamii". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 41/157. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Çetin, Abdurrahman. "Hâfızâ Secdesi". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 42/95-96. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Çobanoğlu, Ahmet Vefa. "Diyarbakır Ulucamii". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 4 Cilt. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Ebü Dâvûd, Süleyman bin Eş'as es-Sicistânî. es-Sünen. thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye. 1431/2010.

Ece, Semavi. "Cami". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 7/56. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Güler, Büşra Nur. "Bir Okyanus Muradını Fas'ı Hasan Camii". Diyanet Aylık Dergi. 383 (Kasım 2022). 77-79.

Hâkim, Ebü Abdullah Muhammed bin Abdullah en-Nîsâbûrî. el-Müstedrek alel's-Sahîheyn. thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye. 1433/2010.

İbn Mâce, Ebü Abdillâh Muhammed bin Yezîd Mâce el-kazvînî. es-Sünen. nşr. M. Fuad Abdulbaki. 2 Cilt. Kahire: Dârü ihyâi'l-kütübi'l-Arabiyye, 1433/2010.

İmam Mâlik. el-Muvatta. nşr. Muhammed Fuâd Abdulbâkî. 1. Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabiyye, 1433/2012.

Karaman, Hayreddin. Dert Söyleşi. İstanbul: İz Yayıncılık, 2016.

Karaman, Hayreddin. Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir. çev. Hayreddin Karaman vd. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.

Kurtubî, Ebü Abdullah Muhammed bin Ahmed el-kazvînî. es-Sünen. nşr. M. Fuad Abdulbaki. 2 Cilt. Kahire: Dâru ihyâi'l-kütübi'l-Arabiyye, 1433/1955.

Kurtubî, Ebü Abdullah Muhammed bin Ahmed el-Ensârî. el-Câmi'u'l-ahkâmi'l-Kur'ân. thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî. 4 Cilt. Kahire: Matbaatü İsâ el-Bâbî el-Halebî ve Şürekâhunû, 1374/1955.

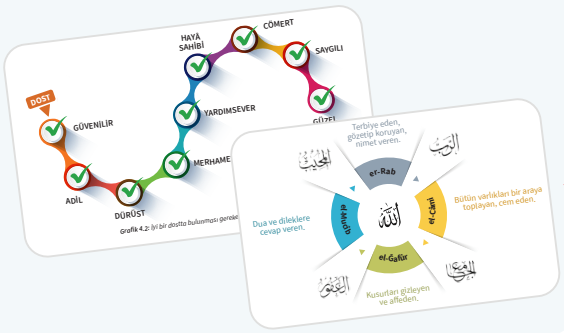
Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim bin el-Haccâc. el-Câmi'u's-sahîh. thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî. 4 Cilt. Kahire: Matbaatü İsâ el-Bâbî el-Halebî ve Şürekâhunû. 1374/1955.

Nesâî, Ebü Abdurrahman Ahmed bin Şuayb bin Ali. es-Sünen. nşr. Abdulfettâh Ebü Gudde. 8 Cilt. Halep: Mektebetü'l-matbuât el-İslâmiyye. 1406/1986.

110

Bu kitap hazırlanırken yararlanılan kaynak eserlerin listesine buradan ulaşabilirsiniz.

ORGANİZASYON ŞEMASI

Kıymetli öğrenciler, kitabınızda işlenen konuları daha rahat anlayıp kavrayabilmeniz için yazar ve tasarım ekibi tarafından 82 etkinlik, 19 grafik hazırlanmış olup ayrıca konuları desteklemek amacıyla 71 görsel kullanılmıştır.

- Dikkat Edelim
- Bilgi Kutusu
- Ezberleyelim
- Eşleştirelim
- İşaretleyelim
- Çözelim
- Araştıralım
- Tartışalım
- Okuyalım
- Listeleyelim
- Yazalım
- Sıralayalım
- Dolduralım
- Konuşalım

KISALTMALAR

as	: aleyhisselam	ra	: radıyallahüanh
bk.	: bakınız	s.	: sayfa
C	: cilt	sav	: Sallallahü aleyhi vesellem
cc	: Cellecelalüh	TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
çev.	: çeviren	thk.	: tahkik
ed.	: editör	vd.	: ve diğerleri
Hz.	: hazreti	vb.	: ve benzeri
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı		
nşr.	: neşreden		

CEVAP ANAHTARI

Cevap Anahtarı

Ünite Değerlendirme Soruları ile **Çözelim** etkinliklerinin cevap ve çözümlerine kitabınızın sonundaki bu karekodu okutarak ulaşabilirsiniz.

* Kitap genelinde kullanılan metinlerin imla ve noktalamasında aslına sadık kalınmıştır.

İSLAM VE AHLAK

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- Allah'a (cc) Karşı Ahlaki Sorumluluklarımız
- Peygamberimize (sav) Karşı Ahlaki Sorumluluklarımız
- Kur'an-ı Kerim'e Karşı Ahlaki Sorumluluklarımız
- Topluma Karşı Ahlaki Sorumluluklarımız
- Esmayıhüsnayı Tanıyorum

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Rad suresinin 3. ayetinin mealini https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf adresinden bularak defterinize yazınız.
2. "Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim." (Ahmed bin Hanbel, II, 381.) hadisinden ne anlıyorsunuz? Düşünerek arkadaşlarınızla paylaşınız.
3. Kur'an-ı Kerim niçin gönderilmiştir? Araştırarak arkadaşlarınızla paylaşınız.
4. Toplumsal hayatta dikkat edilmesi gereken ahlaki değerler nelerdir? Büyüklerinize sorarak onlardan aldığınız cevapları defterinize yazınız.
5. Yüce Allah'ın güzel isimlerinden Aziz, Rahman ve Selam'ın anlamlarını araştırıp arkadaşlarınızla paylaşınız.

Ünite PDF'si

Ünite Özet Sunusu

1. ÜNİTE

1. Allah'a (cc) Karşı Ahlaki Sorumluluklarımız

Sizce bir insan Allah'a (cc) sevgisini göstermek için neler yapmalıdır?

İnsanı yoktan var eden, onun yeryüzünde faydalanması için çeşitli nimetler yaratan, her yaptığını bilen, onu seven ve koruyan Yüce Allah'tır. Bu nedenle insanların Allah'a (cc)* karşı birtakım sorumlulukları vardır.

Sorumluluk, kişinin kendi davranışlarının sonuçlarını üstlenmesidir. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de **"İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı zanneder."**[1] buyurmuş ve insanların dünya hayatında yaptıkları davranışlardan sorumlu tutulacaklarını bildirmiştir. Bu nedenle Müslümanlar, sorumluluk bilinciyle hareket etmeye çabalar ve Allah'a (cc) karşı sorumluluklarını yerine getirmeye özen gösterir.

Grafik 1.1: *Allah'a (cc) karşı ahlaki sorumluluklarımız.*

Allah'a (cc) karşı sorumlulukların nasıl yerine getirileceği konusunda öncelikle Kur'an-ı Kerim'in rehberliğine başvurmak gerekir. Kur'an-ı Kerim'de bu sorumluluklarla ilgili ölçütler belirlenmiş, insanların da bu ölçütlere uygun bir hayat sürmeleri emredilmiştir. Bu konuda başvurulması gereken ikinci rehber ise Hz. Peygamber'in sünnetidir. Çünkü Hz. Peygamber, Allah'a (cc) karşı sorumluluğun nasıl yerine getirileceğini en güzel şekilde kendi hayatında göstermiştir. Müslümanlar da Kur'an-ı Kerim ve sünneti kendilerine rehber edinerek bu sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmalıdır.

Allah'a (cc) İman Etmek

Yüce Allah'a karşı yerine getirilmesi gereken görev ve sorumlukların başında O'na iman etmek gelir. Allah'a (cc) iman etmek Yüce Allah'ın varlığını, birliğini; eşi, benzeri ve ortağı olmadığını kabul etmektir.

* Cellecelalüh: Yüceler yücesi.
1- Kıyamet suresi, 36. ayet.

Tarih boyunca bütün peygamberler, insanları Allah'a (cc) iman etmeye davet etmişler, Allah'ın (cc) bir ve tek olduğunu anlatmışlardır. Allah'a (cc) iman, bütün insanların yaratılışında var olan bir yöneliştir. Bir insan, kâinatta gözlemleyebileceği pek çok delille Allah'ın (cc) varlığını ve birliğini fark eder.

Dikkat Edelim

"De ki: O, Allah'tır, bir tektir. Allah Samed'dir (Her şey O'na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir.). O'ndan çocuk olmamıştır (O, kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (O, kimsenin çocuğu değildir.). Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir." (İhlas suresi, 1-4. ayetler.)

Mevsimlerin birbiri ardınca gelmesi, çiçeklerin rengârenk açması, balıkların yüzmesi, kuşların gökyüzünde uçması bize evrende mükemmel düzende bir işleyiş olduğunu gösterir. Kâinatta ve varlıklar arasında görülen bu düzen, Allah'ın (cc) varlığının ve birliğinin en önemli işaretidir. Kur'an-ı Kerim'de **"Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar olsaydı kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu..."**[2] buyurularak bu duruma işaret edilmiş ve Allah'tan (cc) başka ilah olmadığı açıklanmıştır.

Allah'ın (cc) Emirlerine Uymak ve Yasaklarından Kaçınmak

Allah'ın (cc) varlığına ve birliğine iman etmek, O'na itaat etmeyi gerektirir. Kur'an-ı Kerim'de **"Ey iman edenler! Allah'a ve Resulü'ne itaat edin..."**[3] ayetiyle Müslümanların Allah'a (cc) itaat etmeleri gerektiği bildirilmiştir.

Allah'a (cc) itaat etmek, O'nun emirlerine uymak ve yasaklarından uzak durmaktır. Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah'a karşı gelmekten sakınılması emredilmiş, Allah'ın (cc) emir ve yasaklarına uyan Müslümanların cehennem azabından korunacağı ifade edilmiştir.[4]

Allah'ın (cc) emir ve yasaklarına uymak, insanların O'na karşı sorumluluklarından biridir. Yüce Allah, insanlara bu sorumlulukları bildirmek için peygamberler göndermiştir. Peygamberler, Allah'ın (cc) emir ve yasaklarını insanlara tebliğ etmiş, açıklamış ve bunları kendi hayatlarında uygulayarak insanlara örnek olmuşlardır.

Dikkat Edelim

"… Kim Allah'a ve Resulü'ne itaat ederse doğru yolu bulmuştur. Kim de O'na isyan ederse ancak kendisine zarar verir. Allah'a hiçbir şekilde zarar veremez." (Ebû Dâvûd, Salât, 221, 223.)

Allah'a (cc) İbadet Etmek

Yüce Allah'a ibadet etmek, insanların Allah'a (cc) karşı sorumluluklarından biridir. Hz. Peygamber *"... Allah'ın kulları üzerindeki hakkı yalnızca O'na ibadet etmeleri ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır..."*[5] buyurarak Allah'a (cc) ibadetin insanlar üzerinde bir sorumluluk olduğuna dikkat çekmiştir.

Allah'ın (cc) kulları üzerindeki hakkı diye tanımlanan ibadet, insanın yaratılış amacını ifade etmektedir. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de **"Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."**[6] buyurarak insanlara varoluş gayesini haber vermiştir.

2- Enbiya suresi, 22. ayet.
3- Enfal suresi, 20. ayet.
4- bk. Hud suresi, 26. ayet; Duhan suresi, 56. ayet.
5- Buhârî, Cihad, 46.
6- Zariyat suresi, 56. ayet.

Bilgi Kutusu

İbadet; Allah'ın (cc) rızasını kazandıracak her türlü davranış, duygu ve düşüncedir. Namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek, hacca gitmek birer ibadettir. Bunun dışında ihtiyaç sahiplerine yardım etmek, selam vermek hatta güler yüzlü olmak da ibadet sayılır.

Grafik 1.2: *İbadetlerin insana kazandırdıkları.*

Dua etmek, Allah (cc) için yapılan ibadet şekillerinden biridir. Hz. Peygamber, *"Dua, ibadetin özüdür."*[7] buyurarak kulluğun ve ibadetin en özlü ifadesinin dua olduğunu belirtmiştir. Dua; Allah'a (cc) yalvarmak, O'ndan istekte ve dilekte bulunmaktır. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de **"... Bana dua edin ki duanıza icabet edeyim..."**[8] buyurmuş ve kullarının kendisine dua etmelerini emretmiştir.

Dua, Allah (cc) ile kul arasındaki iletişim yoludur. Bu iletişim esnasında insan; kalbindekini Yüce Allah'a arz eder, yaptığı hatalardan pişmanlık duyarak tövbe eder. Böylece Allah'a (cc) bağlılığını, samimiyet ve teslimiyetini ifade etmiş olur ve O'na karşı sorumluluğunu yerine getirir.

Allah'ı (cc) Sevmek ve O'nu Zikretmek

Sevgi; kişinin başka bir varlığa yönelmesini, bağlanmasını ve onun için fedakârlık yapmasını sağlayan bir duygudur. Kur'an-ı Kerim'de **"İnanıp salih ameller işleyenler için Rahman, (gönüllere) bir sevgi koyacaktır."**[9] ayetiyle Yüce Allah'ın insanların kalbine sevgi duygusunu yerleştirdiği bildirilmiştir.

7- Tirmizî, Deavât, 1.
8- Mümin suresi, 60. ayet.
9- Meryem suresi, 96. ayet.

Allah'ı (cc) sevmek, insanın Yüce Allah'a karşı ahlaki sorumluluklarından biridir. Çünkü insanları yaratan, yaşatan ve onlara sınırsız nimetler veren Yüce Allah'tır. Bütün iyilikler ve güzellikler O'ndan gelir, bu sebeple sevilmeye en layık olan O'dur. Kur'an-ı Kerim'de **"... İman edenler ise en çok Allah'ı severler..."**[10] buyurularak Allah'ı (cc) her şeyden daha çok sevmek gerektiği ifade edilmiştir.

Dikkat Edelim

"Dâvûd'un dualarından biri de şuydu: Allah'ım! Senden senin sevgini, seni sevenin sevgisini ve beni senin sevgine ulaştıran ameli isterim. Allah'ım! Senin sevgini, bana kendimden, ailemden ve serin sudan daha sevimli kıl." (Tirmizî, Deavât, 72.)

İnsan; Allah'ı (cc) severek O'nun yüceliğini kabul eder, verdiği nimetlere şükreder, emirlerini yerine getirip yasaklarından sakınır. Yüce Allah'ı sevmek, O'na saygı duymayı da gerektirir. Saygı ise kişinin varlıklara karşı özenli ve dikkatli davranarak değer vermesidir. Allah'ın (cc) rızasını kazanmak amacıyla yapılan ibadetler ve O'na gönülden teslimiyet, Allah'a (cc) saygının göstergelerindendir.

İnsanın Allah'a (cc) karşı ahlaki sorumlulukların biri olan zikir; Allah'ın (cc) yüceliğini ifade etmek, O'na duyulan sevgi ve saygıyı dile getirmek için yapılır. Zikir, Allah'ı (cc) anmak ve her an hatırda tutmaktır. Kur'an-ı Kerim'de **"... Biliniz ki kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur."**[11] ayetiyle Allah'ı (cc) zikretmenin insana huzur vereceği ifade edilmiştir.

Allah'ı (cc) zikretmek; O'nu güzel isimleriyle anmak, tespih etmek ve Kur'an okumaktır. Allah'ın (cc) varlığını, birliğini ve yüceliğini düşünmektir. Bununla birlikte Allah'ı (cc) anmak için yapılan davranışlar ve söylenen sözler de birer zikirdir.

Görsel 1.1: *Zikir, Allah (cc) ile kulu arasındaki köprüdür.*

10- Bakara suresi, 165. ayet.
11- Rad suresi, 28. ayet.

Allah'ın (cc) Verdiği Nimetlere Şükretmek

Şükür, Allah'ın (cc) vermiş olduğu sayısız nimetleri fark ederek söz ve davranışlarımızla O'na teşekkür etmektir. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de **"Öyleyse yalnız beni anın ki ben de sizi anayım. Bana şükredin, sakın nankörlük etmeyin."**[12] buyurarak kendisine şükredilmesini ve nankörlükten uzak durulmasını emretmiştir.

Allah'a (cc) şükretmek, insanın Allah'a (cc) karşı sorumluluklarından biridir ve aynı zamanda kulluğun bir gereğidir. Bir insanın Yüce Allah'a şükrünü ifade etmesinin çeşitli yolları vardır. Her nimetin şükrü kendi cinsinden yerine getirilir. Dilin şükrü "Şükürler olsun.", "Hamdolsun." ve "Teşekkür ederim." gibi ifadeleri söylemektir. Kalbin şükrü, Allah'ın (cc) verdiği sayısız nimetin bilincinde olarak bunlar için O'na şükran duymaktır. Bedenin şükrü, Yüce Allah'ın emrettiği işleri yapıp yasakladıklarından uzak durmaktır. Sahip olunan mal varlığının şükrü ise zekât ve sadaka vermektir.

Allah'a (cc) Karşı İhlaslı Olmak

İhlas kelimesi samimiyet anlamına gelir. Kişinin bütün söz ve davranışlarında sadece Allah'ın (cc) rızasını gözetmesidir. Allah'a (cc) karşı ihlaslı olmak, insanların O'na karşı sorumluluklarından biridir. Kur'an-ı Kerim'de **"... O hâlde sen de dini Allah'a has kılarak (ihlas ile) kulluk et."**[13] buyrulmuş ve bütün ibadetlerin yalnızca Allah (cc) için yapılması gerektiği ifade edilmiştir.

Yüce Allah'a karşı ihlaslı olmak; yalnızca O'na yönelip kulluk etmek, O'ndan yardım dilemek ve O'nun hoşnutluğunu kazanmayı sağlayacak davranışlarda bulunmaktır. Kur'an-ı Kerim'de **"... Benim namazım, (her türlü) ibadetim, hayatım ve ölümüm, hepsi âlemlerin Rabbi olan Allah içindir."**[14] buyrularak Müslümanların doğumdan ölüme kadar Yüce Allah'ın rızasını kazanmak için çabalaması gerektiği ifade edilmiştir.

Eşleştirelim

Aşağıda verilen ayetleri konularına göre eşleştiriniz.

- "Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." (Zariyat suresi, 56. ayet.)
- "... Biliniz ki kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur." (Rad suresi, 28. ayet.)
- "... Bana şükredin, sakın nankörlük etmeyin." (Bakara suresi, 152. ayet.)
- "... Benim namazım, (her türlü) ibadetim, hayatım ve ölümüm, hepsi âlemlerin Rabbi olan Allah içindir." (Enam suresi, 162. ayet.)
- "... Bana dua edin ki duanıza icabet edeyim..." (Mümin suresi, 60. ayet.)

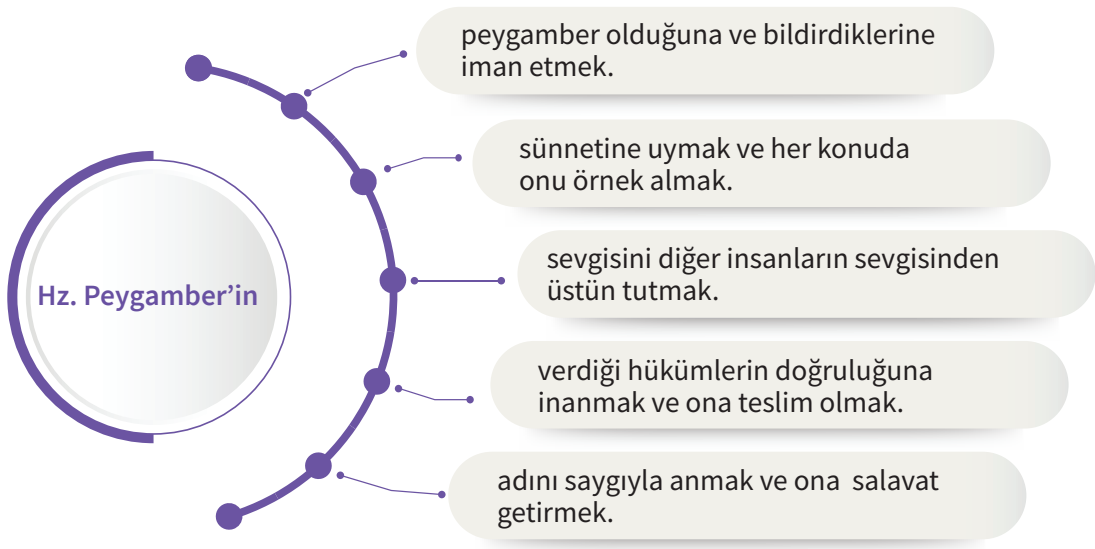

12- Bakara suresi, 152. ayet.
13- Zümer suresi, 2. ayet.
14- Enam suresi, 162. ayet.

2. Peygamberimize (sav) Karşı Ahlaki Sorumluluklarımız

Peygamberimize sevgimizi göstermek için neler yapabiliriz?

Hz. Muhammed (sav)*; Allah'ın (cc), kullarına emir ve yasaklarını ulaştırması ve doğru yolu göstermesi için görevlendirdiği peygamberlerin sonuncusudur. İnanç, ibadet ve ahlaki değerler başta olmak üzere Kur'an'ın hükümlerini insanlara iletmiş; açıklamış ve bizzat kendi hayatında uygulayarak göstermiştir. Kur'an-ı Kerim'de **"Ant olsun, Allah'ın Resulü'nde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır."**[15] ayetiyle Peygamberimizin örnekliği vurgulanmıştır. Hayatın her alanında bize örnek olan Hz. Peygamber'e karşı yerine getirmemiz gereken ahlaki sorumluluklar vardır.

Grafik 1.3: *Peygamberimize karşı ahlaki sorumluluklarımız.*

Hz. Muhammed'e (sav) İnanmak

Hz. Peygamber'e karşı yerine getirilmesi gereken sorumlulukların başında, onun Allah'ın (cc) peygamberi olduğuna iman etmek gelir. Hz. Peygamber'e iman, Yüce Allah'ın ona bildirdiği her şeyi kabul etmeyi de gerektirir. Kur'an-ı Kerim'de **"Ey iman edenler! Allah'a, Peygamber'ine, Peygamber'ine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin..."**[16] ayetiyle Hz. Peygamber'e ve tebliğ ettiklerine iman emredilmiştir.

Hz. Peygamber'e ve bildirdiklerine iman etmek, ona itaati de beraberinde getirir. Kur'an-ı Kerim'de pek çok ayette Hz. Peygamber'e itaat emredilmiş, Hz. Peygamber'e itaat Yüce Allah'a itaatle birlikte zikredilmiştir. Bu ayetlerden birinde **"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygamber'e itaat edin. Amellerinizi boşa çıkarmayın."**[17] buyrularak Peygamberimize itaatin önemi vurgulanmıştır.

* Sallallâhu aleyhi ve sellem: Allah (cc) ona salat ve selam eylesin.

15- Ahzab suresi, 21. ayet.

16- Nisa suresi, 136. ayet.

17- Muhammed suresi, 33. ayet.

Hz. Muhammed'e (sav) Samimiyetle Teslim Olmak

Peygamberimize karşı sorumluluklarımızdan biri ona samimiyetle teslim olmaktır. Hz. Peygamber'e teslimiyet; tebliğ ettiği hükümlerin doğru olduğuna içtenlikle iman etmek, haber verdiği hususların tamamını tasdik etmektir. O bir konuda hüküm verdiğinde bunu benimsemek ve itiraz etmeden onun adalet sahibi olduğuna inanmaktır.

Görsel 1.2: Ayasofya-i Kebir Cami-i Şerifi'nde yer alan Hz. Muhammed (sav) hattı.

Hz. Peygamber'in hükmüne başvurmak ve buna gönülden teslim olmak imanın bir gereğidir. Müslümanlar, Hz. Peygamber'in verdiği hükümlere teslimiyet gösterirler. Kur'an-ı Kerim'de **"... Rabbine ant olsun ki onlar, aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükme içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş olmazlar."**[18] buyrulmuş ve Hz. Peygamber bir konuda hüküm verince Müslümanların bunu samimiyetle kabul etmeleri gerektiği bildirilmiştir.

Hz. Muhammed'i (sav) Örnek Almak ve Onun Sünnetine Uymak

Peygamber Efendimiz kulluğu, kişiliği, ahlaki özellikleri ve aile yaşantısıyla Müslümanlara örnek olmuştur. Onun örnek yaşantısı, Müslümanlara hayatın her alanında yol gösterir. Hz. Peygamber'in örnekliği ve rehberliği sünnet kapsamındadır. Sözlükte yol, gidişat, metot gibi anlamlara gelen sünnet, Peygamberimizin sözleri ve uygulamaları ile sahabilerin yapmış olduğu davranışları onaylaması şeklinde tanımlanır.[19]

Görsel 1.3: Peygamber Efendimiz, örnek hayatıyla Müslümanlara evrensel mesajlar vermiştir.

Peygamberimize karşı sorumluluklarımızdan biri onun sünnetine uymak ve her konuda onu örnek almaktır. Çünkü Hz. Peygamber Allah'ın (cc) emir ve yasaklarına uygun bir yaşam sürmüş, Kur'an'daki hükümleri sözleri ile açıklamış, fiilleriyle de hükümlerin nasıl uygulanacağını göstermiştir. Örneğin Kur'an-ı Kerim'de Müslümanlara namaz kılmaları emredilmiş ancak namazın nasıl, hangi vakitlerde ve kaç rekât kılınacağı açıklanmamıştır. Peygamber Efendimiz, *"... Beni namaz kılarken nasıl gördüyseniz siz de aynı şekilde kılın..."*[20] buyurarak namaz ibadetinin nasıl yerine getirileceğini Müslümanlara öğretmiştir.

18- Nisa suresi, 65. ayet.
19- bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 334.
20- Buhârî, Ezân, 18.

Hz. Peygamber, ahlaki özellikleriyle de Müslümanlara örnek olmuş; sevgi, saygı, merhamet, kardeşlik, samimiyet, adalet gibi pek çok değeri kendi yaşamında uygulayarak öğretmiştir. Ayrıca o; bir işe başlarken besmele çekmek, insanlara selam vermek, verdiği nimetler için Allah'a (cc) şükretmek, hastaları ziyaret etmek, hediyeleşmek gibi günlük hayata dair pek çok konuda da Müslümanlara rehberlik etmiştir.

Dikkat Edelim

"(Resul'üm!) De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir." (Al-i İmran suresi, 31. ayet.)

Hz. Muhammed'e (sav) Salavat Getirmek ve Onu Saygıyla Anmak

Müslümanlar, Hz. Peygamber'e olan bağlılıklarını, saygı ve sevgilerini ifade etmek amacıyla onun için dua eder; ona selam gönderirler. Hz. Peygamber'i anmak ve ona selam göndermek için okunan dualara salavat denir. Kur'an-ı Kerim'de **"Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salat ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salat getirin ve tam bir teslimiyetle selam verin."**[21] buyrulmuş ve Hz. Peygamber'e salavat getirmenin Allah'ın (cc) bir emri olduğu bildirilmiştir.

Peygamberimize salavat getirmek ona karşı sorumluluklarımızdandır. Salavat dualarını okuduğumuzda Hz. Peygamber'i övgü ve hayırla anar, onun için rahmet ve bereket dileriz. Ayrıca onu bize peygamber olarak gönderdiği için Allah'a (cc) şükrümüzü ifade ederiz. Namazdaki oturuşlarda Salli Barik dualarını okuyarak ve Peygamberimizin adı anıldığında salavat getirerek ona olan sevgi ve bağlılığımızı gösteririz.

Bilgi Kutusu

Salavat getirmek için çeşitli ifadeler kullanılır. Hz. Peygamber'in ismi anıldığında söylenen "Sallallâhu aleyhi ve sellem" bu ifadelerden biridir. "Allah'ın salat ve selamı onun üzerine olsun." anlamına gelir.

Hz. Peygamber'e duyulan sevgi ve bağlılık ona saygı duymayı da beraberinde getirir. Bir Müslümanın Hz. Peygamber'e saygı duyması ona karşı ahlaki sorumluluklarından biridir. Kur'an-ı Kerim'de **"Ey iman edenler! Seslerinizi, Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin..."**[22] buyrulmuş, bütün Müslümanların Hz. Peygamber'e saygı duymaları gerektiği vurgulanmıştır.

Hz. Muhammed'i (sav) Herkesten Çok Sevmek

Hz. Peygamber'e karşı yerine getirilmesi gereken ahlaki sorumluluklardan biri onun sevgisini her şeyden üstün tutmaktır. Kur'an-ı Kerim'de **"Peygamber, müminlere kendi canlarından daha yakındır..."**[23] ayetiyle Müslümanların Hz. Peygamber'i herkesten hatta kendilerinden bile daha çok sevmeleri gerektiği bildirilmiştir.

Dikkat Edelim

"Şu üç özellik kimde bulunursa o kimse imanın tadını alır: Allah ve Resulü'nü her şeyden çok sevmek, bir kimseyi yalnızca Allah rızası için sevmek, Allah kendisini kurtardıktan sonra tekrar inkârcılığa dönmekten ateşe atılmaktan kaçındığı gibi kaçınmak." (Müslim, Îmân, 67.)

21- Ahzab suresi, 56. ayet.
22- Hucurat suresi, 2. ayet.
23- Ahzab suresi, 6. ayet.

Hz. Peygamber'i çok sevmek hem ahlaki bir sorumluluk hem de imanın bir gereğidir. Hz. Peygamber bir hadisinde *"Herhangi biriniz beni babasından, evladından ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe iman etmiş olmaz."*[24] buyurarak kendisini herkesten çok sevmenin imanın ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulamıştır.

Peygamber Efendimiz de ümmetini çok sever, onların sevinçlerine ortak olur, sıkıntılı durumlarında onlarla birlikte üzülürdü. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmuştur: **"Ant olsun size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir."**[25]

Okuyalım

O âlem fahri Muhammed nebîler serveridir
Ver salâvât aşk ile o çok günahlâr eridir

Hak onu öğdü yaratdı sevdi Habîb'im dedi
Yer yüzünde cümle çiçek Mustafâ'nın teridir

Cebrâîl davet kılınca, Mir'âc'a Muhammed'i
Mi'râc'ında dilediği ümmetinin varıdır

Sen ana ümmet olıgör, o seni mahrûm komaz
Her kim onun ümmetidir sekiz Cennet yeridir

Her kim onun sünnet ile farzını kâim tutar
Ne diyem ki âkıbet soru hesâbdan beridir

Suçlu suçsuz günâhkâr şefâ'at ondan umar
Ol Cehennem'de yananlar, münkirin inkârıdır

Yûnus Emrem işbu sözü cân içinde söyledi
Söyleyen bî-çâre Yûnus Tapduk Emrem sırrıdır

Yunus Emre

(Mustafa Tatcı, Yunus Emre Dîvân Seçmeler, s. 141.)

(**eridir**: eritir, **öğdü**: övdü, **olıgör**: olagör, **kaim**: ayakta duran, var olan.)

Listeleyelim

Peygamberimize karşı ahlaki sorumluluklarımızı maddeler hâlinde listeleyiniz.

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

3. Kur'an-ı Kerim'e Karşı Ahlaki Sorumluluklarımız

"...Resulullah'ın ahlakı Kur'an idi..." (Müslim, Müsâfirîn, 139.) hadisinden ne anlıyorsunuz?

Kur'an-ı Kerim, Peygamberimize yaklaşık yirmi üç yıllık zaman diliminde indirilen son ilahi kitaptır. Yüce Allah'ın peygamberlere gönderdiği vahyin son halkasıdır. Yüce Allah, **"Şüphesiz o zikri (Kur'an'ı) biz indirdik biz! Onun koruyucusu da elbette biziz."**[26] buyurarak Kur'an-ı Kerim'in korunacağını ve bir harfinin dahi değiştirilemeyeceğini bildirmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de yer alan hükümler, kıyamete kadar yaşayacak bütün insanlar için geçerlidir. Bu hükümler hem bireysel hem de toplumsal hayatı düzenler. İnsanlara doğru yolu gösterir, onları iyiye ve güzele yöneltir, kötülüklerden sakındırır. İnsanın Yüce Allah'a, Hz. Peygamber'e, içinde yaşadığı topluma, ailesine karşı görev ve sorumluluklarını bildirir.

24- Buhârî, Îmân, 8.
25- Tevbe suresi, 128. ayet.
26- Hicr suresi, 9. ayet.

Kur'an-ı Kerim bize Allah'ın (cc) emir ve yasaklarını, diğer insanlarla ilişkilerimizde Allah'ın (cc) rızasına uygun davranışlarda bulunmayı öğretir. Bu nedenle biz Müslümanların Kur'an-ı Kerim'e karşı ahlaki sorumlulukları vardır. Bu sorumlulukları davranışlarımıza yansıtarak yerine getiririz.

Grafik 1.4: *Kur'an-ı Kerim'e karşı ahlaki sorumluluklarımız.*

Kur'an-ı Kerim'e karşı sorumlulukların başında ona iman etmek gelir. Kur'an'a iman etmek, onun Yüce Allah tarafından Peygamberimize vahyedildiğine, içeriğinin tümüyle doğru ve gerçek olduğuna inanmaktır. Kur'an'ın son ilahi kitap olduğunu, hiçbir değişiklik ve bozulmaya uğramadan günümüze kadar ulaştığını kabul etmektir.

Kur'an-ı Kerim'e iman ettikten sonra ona karşı yerine getirilmesi gereken diğer bir sorumluluk, Kur'an-ı Kerim'i okumak ve anlamaya çalışmaktır. Yüce Allah **"... Kur'an'ı ağır ağır, tane tane oku."**[27] emriyle Kur'an-ı Kerim'in nasıl okunması gerektiğini haber vermiştir. Buna göre Kur'an-ı Kerim'i okumak, ayetlerini özümsemek ve onlar üzerine düşünmektir. Yüce Allah, Kur'an'ın ayetleri üzerinde düşünülmesini ve bu ayetlerden öğüt alınmasını emretmiştir: **"Bu Kur'an, ayetlerini düşünsünler ve akıl sahipleri öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır."**[28]

Okuyalım

KUR'AN'A SARIL

Kur'an Rabbimizin yaktığı ışık
Bu millet Kur'an'a ezelden âşık
O bal çömleğidir dal kaşık kaşık
Kur'an'ı elinden bırakma kardeş

Emelin doğruyu, hakkı bulmaksa
Cennet'e girmekse, mutlu olmaksa
Bilgiyi doğrudan Hak'tan almaksa
Başka bir kitaba sen bakma kardeş
...
Dünyayı istersen Kur'an'a sarıl
Ukbâyı istersen Furkan'a sarıl
Kur'an'dan aldığın irfana sarıl
Başka bir vâdiye sen akma kardeş

Hayreddin Karaman

(Hayreddin Karaman, Dert Söyletir, s. 101-102'den kısaltılarak alınmıştır.)

(**ukbâ**: öbür dünya, ahiret; **Furkan**: Kur'an-ı Kerim'in isimlerinden biri; **irfan**: bilme, anlama, sezme.)

27- Müzzemmil suresi, 4. ayet.
28- Sad suresi, 29. ayet.

Kur'an-ı Kerim'i okumak ve anlamaya çalışmak bir ibadettir. İbadet, Allah'a (cc) olan bağlılığın ve teslimiyetin göstergesidir. Bir Müslüman, diğer ibadetlerde olduğu gibi Kur'an-ı Kerim'i okurken de samimi bir kalple Allah'a (cc) yönelir ve O'nun rızasını kazanmaya gayret eder. Ayrıca hem okurken hem de dinlerken Kur'an'a hürmet gösterir.

Dikkat Edelim

"…İnsanlardan bir grup, Allah'ın evlerinden bir evde toplanırlar. Allah'ın kitabını (Kur'an'ı) okurlar ve aralarında konuşarak onun manasını anlamaya çalışırlarsa üzerlerine sükûnet (huzur ve gönül rahatlığı) iner, onları rahmet kaplar ve melekler onların etrafını kuşatır…" (Ebû Dâvûd, Vitir, 14.)

Kur'an-ı Kerim; okunmak, anlaşılmak ve hayatın tüm alanlarını düzenlemek için indirilmiş bir rehberdir. Bu nedenle Müslümanlar, bireysel ve toplumsal yaşantılarında Kur'an'ı örnek alır, okudukları ayetleri hayatlarının bir parçası hâline getirir. Böylece hayatlarının her alanına doğruluk ve adalet gibi ahlaki değerleri yansıtmış olur.

Görsel 1.4: *Kur'an-ı Kerim'in ayetlerini düşünerek ve anlamaya çalışarak okumalıyız.*

Kur'an-ı Kerim, Peygamberimizin günlük hayatının bir parçasıdır. Peygamberimiz her gün düzenli olarak Kur'an-ı Kerim okumuş ve bu yönüyle Müslümanlara örnek olmuştur. Müslümanlardan da Kur'an'ı hayatlarına dâhil etmelerini istemiştir. *"Sizin en hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve öğretendir."*[29] buyurarak Kur'an'ı öğrenmeyi ve öğretmeyi tavsiye etmiştir.

Çözelim

Aşağıdaki sözcük avını çözünüz ve kalan harflerin oluşturduğu kelimeleri sırasıyla verilen boşluklara yazınız.

H	Ü	K	Ü	M	D	İ	M	A	N
V	İ	İ	N	A	D	A	L	E	T
A	L	L	E	Y	A	Y	E	T	İ
H	N	A	K	İ	T	A	P	M	E
İ	R	H	H	R	E	H	B	E	R
Y	A	İ	A	H	L	A	K	M	E
T	D	Ü	R	Ü	S	T	L	Ü	K
S	O	R	U	M	L	U	L	U	K

ADALET AHLAK AYET İMAN İLAHİ KİTAP HÜKÜM VAHİY REHBER DÜRÜSTLÜK SORUMLULUK

"Kur'an okunduğu zaman ona kulak verip ..... ve susun ki size ..... edilsin." (Araf suresi, 204. ayet.)

29- Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'an, 15.

4. Topluma Karşı Ahlaki Sorumluluklarımız

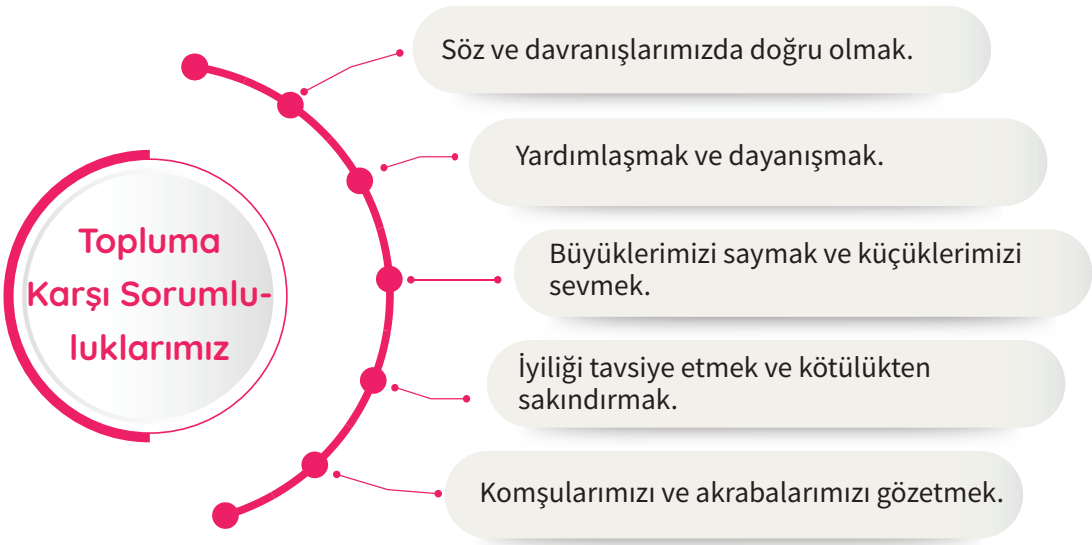
Arkadaşınız size yardım ettiğinde neler hissedersiniz?

İnsan, sosyal bir varlıktır ve diğer insanlarla bir arada yaşamaya ihtiyaç duyar. Bir arada yaşamanın insana yüklediği bazı sorumluluklar vardır. Toplum içinde nasıl davranılması gerektiği hakkındaki bu sorumluluklar, insan ilişkilerini düzenleyip kolaylaştırır; huzur ve güven içinde yaşamayı sağlar.

Bilgi Kutusu

Dinimizin topluma karşı yerine getirmemizi emrettiği ahlaki sorumlulukların temelinde, her insana doğuştan verilen bazı haklar vardır. Bu haklar canın, malın, dinin, aklın ve neslin korunmasıdır. Bireyler bu haklar sayesinde güven ve adalet temelinde bir arada yaşarlar.

Topluma karşı ahlaki sorumluluklarımızı öncelikle ailemizden öğrenir, okulda pekiştirir ve sosyal hayatımızda da uygularız. Ailemize, arkadaşlarımıza, komşularımıza, öğretmenlerimize kısacası toplumsal hayatta karşılaştığımız herkese karşı bu sorumlulukları yerine getirmemiz gerekir.

Grafik 1.5: *Topluma karşı ahlaki sorumluluklarımız vardır.*

Toplumsal hayatta uyulması gereken ahlaki sorumlulukların başında doğruluk gelir. Doğruluk, söz ve davranışlarda gerçeği gözetmek ve yalandan sakınmaktır. Aynı zamanda insanlara adaletle muamele etmek, zulüm ve haksızlıktan uzak durmaktır. Doğruluk ilkesine uygun yaşayan kimseler, toplumda herkesin güven ve saygısını kazanır.

Doğruluk, öncelikle kişinin sözlerinde ortaya çıkar. Düşündüğü, bildiği ve tanık olduğu gerçekleri olduğu gibi ifade etmek doğruluğun gereğidir. Verdiği sözü tutmak ve tutamayacağı sözler vermemek de doğru kimselerin özelliğidir. Kur'an-ı Kerim'de **"... Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir."**[30] ayetiyle söz verildiği takdirde bunu yerine getirmenin bir sorumluluk olduğu bildirilmiştir.

30- İsra suresi, 34. ayet.

Doğruluğun temelinde adalet değeri vardır. Adalet; bir şeyi yerli yerine koymak, hak sahibine hakkını vermek anlamına gelir ve insan ilişkilerinin en önemli dayanağıdır.[31] Kur'an-ı Kerim'de **"Ey iman edenler! Kendinizin veya anne babanızın ve akrabanızın aleyhine de olsa adaletten asla ayrılmayan, Allah için şahitlik eden kimseler olun..."**[32] buyrulmuş ve Müslümanlara şartlar ne olursa olsun söz ve davranışlarında adaleti gözetmeleri emredilmiştir.

Dinimizin emrettiği adalet ilkesini benimseyen bir Müslüman, diğer insanların haklarını gözetir, kul hakkına sebep olacak söz ve davranışlardan kaçınır. Hz. Peygamber *"Müslüman, diğer Müslümanların elinden ve dilinden güvende olduğu kimsedir."*[33] buyurarak bir Müslümanın söz ve davranışlarıyla diğer insanlara zarar verecek bir tutum içinde olamayacağını ifade etmiştir.

Yardımlaşma, toplum içinde bir arada yaşamanın zorunlu kıldığı ahlaki sorumluluklardan biridir. İnsanlar arasındaki bağı güçlendirir ve kardeşlik duygusunun oluşmasını sağlar. Dinimiz yardımlaşmaya çok önem vermiş; zekât, sadaka ve infak gibi ibadetlerle insanların birbirlerine yardım etmesini istemiştir.

Görsel 1.5: *İhtiyaç duyduklarında küçüklerimize yardım etmek onlara karşı sevgimizin göstergesidir.*

Yardımlaşmanın geniş bir anlamı vardır. Güler yüzlü olmak, üzgün birini teselli etmek, bildiklerini bir başkasına öğretmek, hastaları ziyaret etmek gibi davranışlar da yardımlaşmadır. Kur'an-ı Kerim'de **"... İyilik ve takva üzere yardımlaşın. Ama günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın..."**[34] ayetiyle Yüce Allah yardımlaşmanın hangi ölçülere göre olması gerektiğini haber vermiştir.

İşaretleyelim

Aşağıda verilen davranışları hangi sıklıkla yapıyorsunuz? Uygun kutucuğu ✓ ile işaretleyiniz.

	Her zaman	Çoğunlukla	Bazen
Verdiğim sözü tutarım.			
İnsanlara karşı güler yüzlü olurum.			
Büyüklerime saygılı davranırım.			
Komşularımın haklarını gözetirim.			
İhtiyaç duyduğunda arkadaşıma yardım ederim.			
Küçüklerime sevgi ve şefkatle yaklaşırım.			
Akrabalarımı ziyaret ederim.			
Biriyle karşılaştığımda selam veririm.			

31- bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 4.
32- Nisa suresi, 135. ayet.
33- Müslim, Îmân, 65.
34- Maide suresi, 2. ayet.

Bilgi Kutusu

Hz. Peygamber, Müslümanlara toplumsal hayatta yardımlaşmanın en güzel örneğini göstermiştir. Hicret ettikten sonra Mekke'den gelenlerle Medinelileri kardeş ilan etmiştir. Medineliler, Mekkeli kardeşlerine yardımcı olmuşlar, yurtlarını terk edip başka bir yere göç eden Mekkelilerin karşılaştığı sıkıntıları hafifletmeye çalışmışlardır. Bu nedenle kendilerine "yardım edenler, yardımcı olanlar" anlamında ensar denmiştir.

Toplumda bireyler arasındaki ilişkiler sevgi ve saygı temeli üzerine kurulur. Büyüklere saygı, küçüklere sevgi göstermek önemli toplumsal sorumluluklardan biridir ve insanların birbirleriyle kaynaşmasını sağlar. Peygamber Efendimiz *"Küçüğümüze merhamet etmeyen, büyüğümüze saygı göstermeyen bizden değildir."*[35] buyurmuştur. Bu hadiste Peygamberimiz büyüklere saygıyı küçüklere sevgi ile birlikte zikrederek bunların birbirinden ayrılmaz ve birbirini tamamlayan iki ilke olduğunu ifade etmiştir.

Bulunduğumuz bir ortamda büyüklere yer vermek, onların sohbetlerini dinleyip bilgilerinden ve hayat tecrübelerinden yararlanmak, güzel davranışlarını örnek almak dinimizde tavsiye edilmiştir. Bir hadisinde Peygamberimiz *"Bir genç, ihtiyar bir kimseye yaşından dolayı hürmet ederse Allah da ona yaşlılığında kendisine hürmet edecek birisini hazırlar."*[36] buyurmuştur.

Küçüklerine sevgi ve şefkatle yaklaşan bir insan onlara vakit ayırır, ihtiyaç duyduklarında yardım eder, karşılaştığında selam verir, onlara karşı güler yüz gösterir ve hediyeler alır. Her yönüyle İslam toplumuna örnek olan Hz. Peygamber de küçüklere ilgi ve sevgi göstermiş, onlarla selamlaşmış, oyun oynamış ve onların dertleriyle ilgilenmiştir.

Görsel 1.6: *Çevrenin temiz tutulması dinimizin yapılmasını emrettiği iyi davranışlardandır.*

Toplumun ahlak düzeninin korunmasında herkese düşen bir sorumluluk vardır. İyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak bu sorumluluklardan biridir. Bu sorumluluğu yerine getiren insanların oluşturduğu bir toplumda iyiliklerin yaygınlaşması, kötülüklerin ise önlenmesi kolaylaşır.

Kur'an-ı Kerim'de iyiliği tavsiye, kötülükten sakındırma konusunda pek çok ayet vardır. Bu ayetlerden birinde **"Onlar, Allah'a ve ahiret gününe inanırlar. İyiliği emrederler. Kötülükten menederler, hayır işlerinde birbirleriyle yarışırlar. İşte onlar salihlerdendir."**[37] buyrularak bu ahlak ilkesinden, inananların güzel ve önemli bir özelliği olarak bahsedilmiştir. Peygamber Efendimiz de pek çok hadisinde insanlara iyi ve güzel şeyleri tavsiye etmemizi, toplumda bir kötülük gördüğümüzde onu en uygun şekilde düzeltmemizi istemiştir: "*Bir kötülük gören kişi, eli ile değiştirmeye gücü yetiyorsa onu eli ile değiştirsin. Buna gücü yetmez ise dili ile değiştirsin. Buna da gücü yetmezse kalbi ile (o kötülüğe) tavır koysun, (onu hoş görmesin)...*"[38]

35- Tirmizî, Birr, 15.
36- Tirmizî, Birr, 75.
37- Al-i İmran suresi, 114. ayet.
38- Müslim, Îmân, 78.

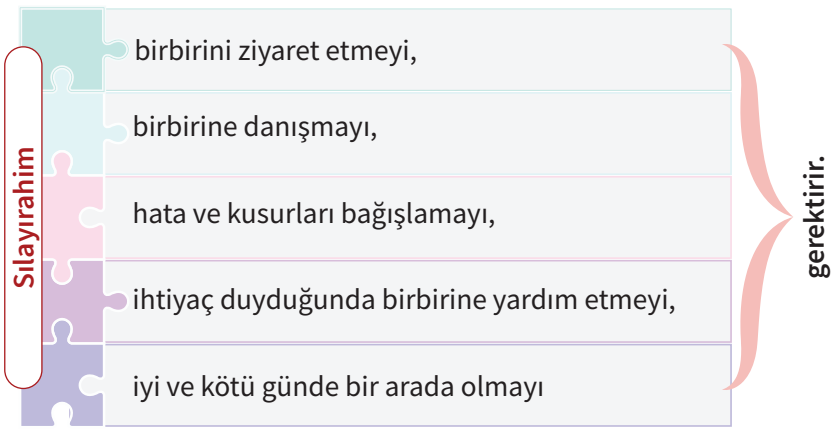
Toplumsal hayatta uyulması gereken ahlaki sorumluluklardan biri de akrabayı gözetmektir. Akrabayı gözetmek; onları ziyaret ederek hatırlarını sormak, onlarla iletişim kurmak, görüşmek ve ihtiyaç duyduklarında onlara yardım etmektir. Hz. Peygamber akrabalık bağlarını yaşatmayı, akrabaların birbirini ziyaret etmesini ve iyi ilişkiler kurmasını emretmiş, bir hadisinde *"... Kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa akraba ile irtibatını sürdürsün..."*[39] buyurmuştur.

Sevinçli ve üzüntülü zamanlarda akrabalarımızı yanımızda görmek isteriz. Onlarla bir arada olduğumuzda sevincimiz artar, üzüntümüz azalır. Akrabalarımızın büyüklerine saygı, küçüklerine sevgi gösteririz. Çünkü onlar ailemizin bir parçasıdır.

Bilgi Kutusu

Dinimizde akrabalık bağı, sılayırahim kavramıyla ifade edilir. Sıla; sözlükte bağ, ilişki anlamlarına gelir. Rahim; insanlar arasındaki soy birliği, akrabalık bağını ifade eder. Sılayırahim, sıla ve rahim kelimelerinin birleşmesinden oluşan bir tamlamadır ve akrabalık ilişkileri manasına gelir. (bk. Mustafa Çağrıcı, "Sıla-i Rahim", TDV İslam Ansiklopedisi, C 37, s. 112)

Aile ve akrabalarımızdan sonra yakın ilişki kurduğumuz kişiler, komşularımızdır. Bu nedenle dinimiz komşuluk ilişkilerine önem vermiş, komşuların haklarının gözetilmesini emretmiştir. Peygamberimiz "*Cebrail bana komşu hakkına saygı göstermeyi o kadar çok tavsiye etti ki komşunun komşuya mirasçı kılınacağını zannettim.*"[40] buyurarak dinimizin komşuya verdiği değeri vurgulamıştır.

Grafik 1.6: *Sılayırahim'in gereklilikleri.*

Komşu haklarını gözetmek, toplumsal sorumluluklarımızdan biridir. Komşularımızın üzüntülü anlarında yanlarında olmak, sevinçlerini paylaşmak, hastalandıklarında ziyaretlerine gitmek, darda kaldıklarında onlara yardım etmek bu sorumluluğun gereğidir. Komşuların karşılaştıklarında selamlaşmaları, zaman zaman birbirlerine ikramda bulunmaları da bu kapsamdadır.

Dinimizin temel amaçlarından biri güzel ahlaka sahip bireylerin oluşturduğu bir toplum inşa etmektir. İslam dini böyle bir toplumun inşası için Müslümanlara birtakım ahlaki sorumluluklar yüklemiştir. Doğruluk, yardımlaşma, saygı, sevgi, iyiliği teşvik, kötülükten sakındırma, kardeşlik, dostluk, komşuları ve akrabayı gözetme bu sorumluluklardan bazılarıdır. Müslümanlar, topluma karşı ahlaki sorumluluklarını yerine getirmeye duyarlı olmalı ve ahlaki değerlerin yaşandığı bir toplumun oluşmasını sağlamalıdır.

39- Buhârî, Edeb, 85.
40- Buhârî, Edeb, 28.

Grafik 1.7: *Ahlaki değerler.*

Yazalım

Verilen ayetleri https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf adresinden bularak ayetlerin hangi ahlaki değerleri konu edindiğini yazınız.

Hud suresi, 112. ayet.	.....
Nisa suresi, 135. ayet.	.....
İsra suresi, 24. ayet.	.....
Bakara suresi, 153. ayet.	.....
Nahl suresi, 90. ayet.	.....
Bakara suresi, 165. ayet.	.....
Enbiya suresi, 49. ayet.	.....

5. Esmayıhüsnayı Tanıyorum

Allah'ın (cc) güzel isimlerinden hangilerini biliyorsunuz?

Grafik 1.8: *Allah'ın (cc) güzel isimlerinden Aziz, Rahman, Selam.*

Aziz

Aziz kelimesi sözlükte eşi ve benzeri bulunmayacak kadar değerli, karşı konulamaz derecede güçlü ve yenilmez anlamlarına gelir. Yüce Allah'ın güzel isimlerinden biri olan Aziz de güç, kuvvet ve şeref sahibi, emir ve iradesine kâinatta bulunan hiçbir varlığın karşı koymasının mümkün olmadığı varlık anlamındadır.[41]

41- bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 29.

Aziz, Allah'ın (cc) Kur'an-ı Kerim'de en çok geçen isimlerindendir. Yüce Allah, karşı konulamaz güç ve üstünlüğü ile her şeyi yerli yerinde yaratmıştır. O, kâinattaki bütün varlıkların istek ve ihtiyaçlarını giderebilecek güce sahiptir. Kur'an-ı Kerim'de **"Allah'ın insanlar için açtığı rahmeti kısabilecek yoktur, O'nun kıstığını da O'ndan başkası açamaz. O mutlak izzet ve derin hikmet sahibidir."**[42] buyrularak Allah'ın (cc) mutlak güç sahibi olduğu vurgulanmıştır. Çünkü Yüce Allah'ın insanlara vereceği hayır ve iyilik hiç kimse tarafından engellenemeyeceği gibi Yüce Allah'ın vermeyi dilemediği bir iyilik ve hayrı da bahşedecek kimse bulunmamaktadır. Başka bir ayette Allah'ın (cc) mutlak güç sahibi olduğu ve bütün varlıklara üstünlüğü şöyle açıklanmaktadır: **"... Ey mülkün sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin. Dilediğinden de mülkü çeker alırsın. Dilediğini aziz edersin, dilediğini zelil edersin. Hayır senin elindedir. Şüphesiz sen her şeye hakkıyla gücü yetensin."**[43]

Yüce Allah'ın Aziz isminin anlamını kavrayan bir Müslüman, hiçbir varlığın O'nun üstünlüğüne karşı koyma ve iradesi dışında bir şey yapma imkânı olmadığını bilir. Evrendeki bütün varlıkların ihtiyaçlarını Yüce Allah'ın karşıladığını anlar. O istemedikçe kimseye bir fayda ya da zararın dokunamayacağını, O'nun dilediği bir şeye de kimsenin engel olamayacağını fark eder. Bu bilince sahip bir Müslüman, iyilik ve güzellikleri Allah'tan (cc) ister, kötülük ve sıkıntılardan O'na sığınır.

Bilgi Kutusu

Esmayıhüsna, Allah'ın (cc) güzel isimleri anlamına gelen bir tabirdir.

Görsel 1.7: "el-Azîz" Hattı

Okuyalım

el-Azîz
Şanı şerefi hadsiz
Karşı koyanlar aciz
Galip gelen hep O'dur,
Çünkü adı el-Azîz

(Mustafa Yılmaz, Esmâu'l-Hüsnâ, s. 9.)

Rahman

Rahman kelimesi sözlükte her varlığa merhamet eden, sonsuz şefkatiyle lütuf ve ihsanda bulunan anlamlarına gelir. Yüce Allah'ın güzel isimlerinden biri olan Rahman; bütün canlılara merhamet eden, her türlü nimeti sürekli veren anlamındadır.[44]

Rahman ismi, Yüce Allah'ın yarattığı varlıklara rahmetinin göstergesidir. O'nun dünyada mümin veya kâfir, itaatkâr ya da günahkâr ayrımı yapmaksızın bütün varlıklara nimetlerinden verdiğini ifade eder.

Görsel 1.8: "er-Rahman" Hattı

42- Fatır suresi, 2. ayet.
43- Al-i İmran suresi, 26. ayet.
44- bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 300.

Kur'an-ı Kerim'de **"Sizin ilahınız bir tek ilahtır. O'ndan başka ilah yoktur. O Rahman'dır, Rahîm'dir."**[45] buyrularak Yüce Allah'ın Rahman ismi zikredilmiş ve bu ismin sadece O'na ait olduğu bildirilmiştir.

Bilgi Kutusu

Müslümanların günlük hayatta işlerine başlarken söyledikleri "Bismillâhirrahmânirrahîm" ifadesinde Yüce Allah'ın Rahman ismi geçer. Bu ifadeyle Müslümanlar Allah'ın (cc) şefkat ve merhametini isterler.

Yüce Allah'ın Rahman isminin anlamını özümseyen bir Müslüman; O'nun yarattığı diğer varlıklara merhametle yaklaşır, ihtiyaç sahibi kimselere yardım eder, insanların sıkıntılı anlarında onlara destek olur. Hz. Peygamber'in *"Merhamet edenlere Rahman (olan Allah) da merhamet eder. Siz yeryüzündekilere merhamet edin ki gökyüzündeki de size merhamet etsin."*[46] hadisini hatırlar. Allah'ın (cc) şefkat ve merhametini kazanmanın canlılara karşı merhamet göstermekle gerçekleşeceğini bilir.

Okuyalım

er-Rahman

Hiç ayırım yapmadan
Merhametle davranan
Zikredelim her zaman
O'nun adı er-Rahman

(Mustafa Yılmaz, Esmâu'l-Hüsnâ, s. 2.)

Selam

Selam kelimesi sözlükte güven, esenlik, emniyet ve huzur anlamlarına gelir. Yüce Allah'ın güzel isimlerinden biri olan Selam; her türlü eksiklikten ve kusurdan uzak bulunan, yaratmasında kusursuz olan, kullarına güvenlik ve esenlik veren anlamındadır.[47]

Görsel 1.9: *"es-Selam" Hattı*

Selam, Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın (cc) güzel isimlerinden biri olarak zikredilmiştir. Bu güzel isim, Yüce Allah'ın yaratılmışlara özgü eksiklik ve kusurlardan uzak olduğunun ifadesidir.[48] Aynı zamanda Allah'ın (cc) esenlik ve emniyet kaynağı olduğunun göstergesidir. Kur'an-ı Kerim'de **"Allah onunla rızası peşinde olanları selamet yollarına iletir ve onları izniyle, karanlıklardan aydınlığa çıkarıp kendilerini dosdoğru bir yola iletir."**[49] buyrulmuş, Allah'ın (cc) emir ve yasaklarına uyan, O'nun rızasını kazanmak için çabalayan Müslümanların hem dünyada hem de ahirette huzur ve emniyete kavuşacakları bildirilmiştir.

45- Bakara suresi, 163. ayet.
46- Ebû Dâvûd, Edeb, 58.
47- bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 327.
48- bk. Haşr suresi, 23. ayet.
49- Maide suresi, 16. ayet.

Dikkat Edelim

Hz. Peygamber, selam verip (namazı bitirince) üç kere istiğfarda bulunur ve şöyle dua ederdi: "Allah'ım sen selamsın. Selamet de sendendir. Ey celal ve ikram sahibi! Sen münezzehsin, sen yücesin." (Müslim, Mesâcid, 135.)

Selam isminin bilincinde olan bir Müslüman; herkesin kendisinden emin olduğu, çevresindekilere kötülük yapmayan, güvenilir bir kişi olmaya çabalar. Böyle bir kişi olmanın ilk aşaması da Allah'ın (cc) selamını insanlar arasında yaymaktır. Yüce Allah, **"Size bir selam verildiği zaman, ondan daha güzeliyle veya aynı selamla karşılık verin..."**[50] buyurarak Müslümanların birbirleriyle selamlaşmalarını emretmiştir.

Okuyalım

es-Selam

Cennetteki herkese
Verir bir güzel selam
Çıkarır selamete,
İşte adı; es-Selam

(Mustafa Yılmaz, Esmâu'l-Hüsnâ, s. 9.)

Bilgi Kutusu

Dinimizde selamlaşmak, iki kişiden birinin diğerine "Selamünaleyküm." demesi, diğerinin de buna "Aleykümselam." ifadesiyle karşılık vermesidir. Bu ifadeler, "Selam sizin üzerinize olsun, Allah sizi her türlü kaza ve beladan korusun." anlamına gelen bir duadır.

Yazalım

Tabloda verilen açıklamaların Yüce Allah'ın Aziz, Selam ve Rahman isimlerinden hangisiyle ilgili olduğunu noktalı yerlere yazınız.

.....	Her türlü eksiklikten ve kusurdan uzak olan, kullarına güvenlik ve esenlik veren anlamına gelir.
.....	Hiçbir varlığın Allah'ın (cc) iradesi dışında bir şey yapamayacağının ifadesidir.
.....	Yüce Allah'ın yarattığı varlıklara rahmetinin göstergesidir.
.....	Yüce Allah'ın yaratılmışlara özgü eksiklik ve kusurlardan uzak olduğunun ifadesidir.
.....	Yüce Allah'ın dünyada mümin veya kâfir, itaatkâr ya da günahkâr ayrımı yapmaksızın bütün varlıklara nimetlerinden verdiğini ifade eder.
.....	Kâinattaki hiçbir varlığın Yüce Allah'a karşı koymasının mümkün olmadığını ifade eder.

50- Nisa suresi, 86. ayet.

1. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Dijital Sorular

A. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" harfini yazınız.

1. (.....) Kur'an-ı Kerim'in ayetlerini özümseyerek okumak gerekir.

2. (.....) Yüce Allah'a karşı yerine getirilmesi gereken sorumlukların başında O'na iman etmek gelir.

3. (.....) Aziz ismi bütün canlılara merhamet eden, her türlü nimeti sürekli veren anlamına gelir.

4. (.....) Hz. Peygamber'e teslimiyet, tebliğ ettiği hükümlerin doğru olduğuna içtenlikle iman etmektir.

5. (.....) Toplumsal ilişkilerin temelinde kişisel menfaatler yer almalıdır.

sünnet	Kur'an-ı Kerim	sorumluluk	Rahman	ibadet	doğruluk

B. Yukarıda verilen ifadelerden uygun olanlarıyla cümleleri tamamlayınız.

1. ....., okunup anlaşılması ve hayata tatbik edilmesi için indirilmiş bir rehberdir.

2. Allah'ın (cc) rızasını kazandıracak her türlü davranış, duygu ve düşünceye .... denir.

3. Toplumsal hayatta uyulması gereken ahlaki sorumluluklardan biri olan ...., söz ve davranışlarda gerçeği gözetmek ve yalandan sakınmak anlamına gelir.

4. Yüce Allah'ın güzel isimlerinden biri olan ....., bütün canlılara merhamet eden, her türlü nimeti sürekli veren anlamındadır.

5. Sözlükte yol ve metot gibi anlamlara gelen ....., Peygamberimizin sözleri ve uygulamaları ile sahabilerin yapmış olduğu davranışları onaylamasıdır.

C. Aşağıdaki soruları dikkatle okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

1. - - - -, Yüce Allah'ın güzel isimlerinden biridir. O'nun yaratılmışlara özgü eksiklik ve kusurlardan uzak bulunduğunun ifadesidir. Aynı zamanda Allah'ın (cc) esenlik ve emniyet kaynağı olduğunun göstergesidir.

Bu metinde noktalı yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

A) Rahman B) Selam C) Aziz D) Rahim

2. "Küçüğümüze merhamet etmeyen, büyüğümüze saygı göstermeyen bizden değildir." (Tirmizî, Birr, 15.)

Aşağıdakilerden hangisi bu hadisle kazandırılmak istenen davranışa örnek oluşturmaz?

A) Anne ve babamıza iyi davranmak
B) Gerektiğinde büyüklerimize yer vermek
C) Verdiği nimetler için Allah'a (cc) şükretmek
D) Kardeşlerimizin haklarını gözetmek

3. Peygamberimiz Kur'an-ı Kerim'de emredilen ibadetlerin nasıl uygulanması gerektiğini söz ve fiilleriyle açıklamıştır. Namazın rekâtları ve oruçta uyulması gereken kurallar Hz. Peygamber'in açıklamalarıyla anlaşılmıştır. "Hac ibadetinin gereklerini benden öğrenin." buyuran Hz. Peygamber, hacda yapılacak ibadetleri de bizzat kendisi yaparak öğretmiştir. (Müslim, Hac, 310.)

Bu metinde Hz. Peygamber'le ilgili aşağıdakilerden hangisi ön plana çıkmaktadır?

A) Sevgisini her şeyden üstün tutmak
B) Adını saygıyla anmak ve ona salavat getirmek
C) Peygamber olduğuna ve bildirdiklerine iman etmek
D) Sünnetine uymak ve her konuda onu örnek almak

4. Kur'an-ı Kerim, Yüce Allah'ın peygamberlere gönderdiği vahyin son halkasıdır. Peygamberimize yaklaşık yirmi üç yıllık zaman diliminde indirilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de yer alan hükümler, bütün insanlar için geçerlidir. Bu hükümler hem bireysel hem de toplumsal hayatı düzenler. İnsanlara doğru yolu gösterir, onları iyiye ve güzele yöneltir, kötülüklerden sakındırır. Ayrıca bize Allah'ın (cc) emir ve yasaklarını, diğer insanlarla ilişkilerimizde O'nun rızasına uygun davranışlarda bulunmayı öğretir.

Bu metinde Kur'an-ı Kerim'le ilgili aşağıdaki sorulardan hangisinin cevabı yoktur?

A) Hangi peygambere gönderilmiştir?
B) Okumanın hükmü nedir?
C) Ne kadar sürede indirilmiştir?
D) Hangi özelliklere sahiptir?

5. Zeynep, verdiği nimetler için Yüce Allah'a teşekkür eder, bir şey yiyip içtikten sonra "Allah'a şükür." veya "Elhamdülillah!" der.

Zeynep'in bu davranışı aşağıdaki ayetlerden hangisine örnek oluşturmaktadır?

A) "Yalnız beni anın ki ben de sizi anayım. Bana şükredin, sakın nankörlük etmeyin." (Bakara suresi, 152. ayet.)
B) "İnanıp salih ameller işleyenler için Rahman, (gönüllere) bir sevgi koyacaktır." (Meryem suresi, 96. ayet.)
C) "... Biliniz ki kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur." (Rad suresi, 28. ayet.)
D) "... O hâlde sen de dini Allah'a has kılarak (ihlas ile) kulluk et." (Zümer suresi, 2. ayet.)

D. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. **Kur'an-ı Kerim'e karşı ahlaki sorumluluklarımız nelerdir? Yazınız.**

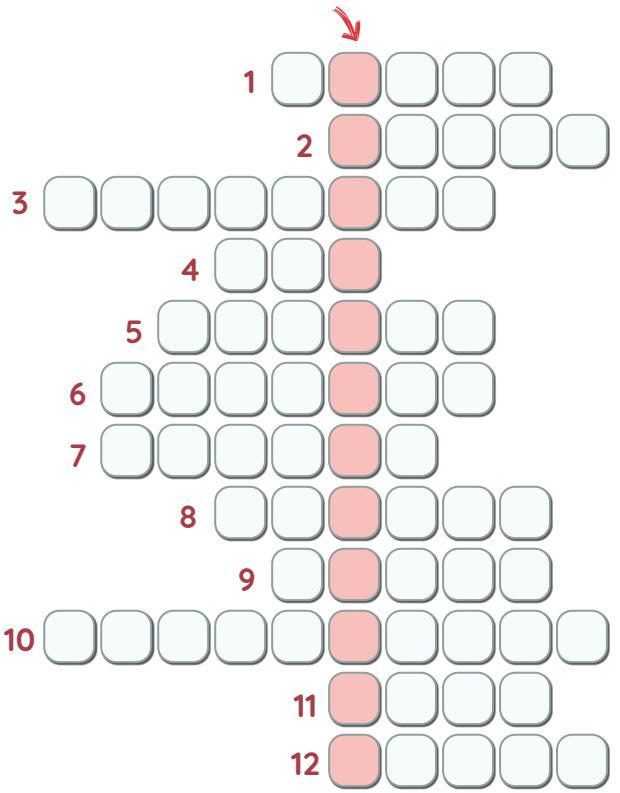
2. **Allah'a (cc) karşı sorumluluklarını yerine getirmek isteyen bir kişi neler yapmalıdır? Açıklayınız.**

3. **Salavat ne demektir? Salavatın hangi durumlarda söylendiğini açıklayınız.**

4. **Yüce Allah'ın Rahman isminin anlamını kavrayan bir Müslüman bunu hayatına nasıl yansıtır? Açıklayınız.**

5. **Toplumsal sorumluluklarımız insanlarla ilişkilerimizi nasıl etkiler? Yorumlayınız.**

E. Aşağıdaki soruları cevaplayarak renkli bölümde ortaya çıkacak şifreyi bulunuz.

1. Allah'ı (cc) anmak ve her an hatırda tutmak.
2. Güven, esenlik, emniyet ve huzur.
3. Söz ve davranışlarda gerçeği gözetmek ve yalandan sakınmak.
4. Allah'a (cc) yalvarmak, O'ndan istek ve dilekte bulunmak.
5. Her varlığa şefkat ve merhamet eden, sonsuz merhametiyle lütuf ve ihsanda bulunan.
6. Hz. Peygamber'i anmak ve ona selam göndermek için okunan dualar.
7. Hz. Peygamber'in sözleri ve uygulamaları ile sahabilerin yapmış olduğu davranışları onaylaması.
8. Allah'ın (cc) rızasını kazandıracak her türlü davranış, duygu ve düşünce.
9. Kişinin bütün söz ve davranışlarında sadece Allah'ın (cc) rızasını gözetmesi, samimiyet ve içtenlik.
10. Kişinin kendi davranışlarının sonuçlarını üstlenmesi.
11. Eşi ve benzeri bulunmayacak kadar değerli, karşı konulamaz derecede güçlü ve yenilmez.
12. Peygamberimize yaklaşık yirmi üç yıllık zaman diliminde indirilen son ilahi kitap.

İSLAM VE TEMİZLİK

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- Temizlik İmanın Yarısıdır
- Temizlik Çeşitleri
- İbadete Hazırlanıyorum
- Esmayıhüsnayı Tanıyorum

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Okulumuzu temiz tutmak niçin önemlidir? Sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.
2. Necaset ve taharet kavramlarının anlamlarını araştırıp defterinize yazınız.
3. Namazdan önce yapılması gereken temizlik hakkında aile büyüklerinizle konuşunuz.
4. Çevremizi neden temiz tutmamız gerekir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
5. Tövbe etmek ne demektir? Araştırınız.

2. ÜNİTE

Ünite PDF'si

Ünite Özet Sunusu

1. Temizlik İmanın Yarısıdır

Bir Müslüman için temizlik niçin önemlidir?

Temizlik bedenin, elbisenin ve çevrenin kirlerden arındırılması anlamına gelir.[1] Akıl ve kalbin kötü duygu ve düşüncelerden uzak tutulması da temizlik kapsamına girer.

Bilgi Kutusu

Taharet ve nezafet gibi kavramlar temizlikle aynı anlama gelen kelimelerdir.

(bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 346.)

Yüce Allah Müslümanların temiz olmasını emreder. Temizlik, bazı ibadetler için şart olduğu gibi Müslümanların hayatının da vazgeçilmez bir parçasıdır. Kur'an-ı Kerim'de **"... Allah tertemiz olanları sever."**[2] buyrularak Müslümanların Yüce Allah'ın sevgisini kazanmak için temiz olması gerektiği vurgulanır.

Dikkat Edelim

"... Allah temizdir, temizliği sever..."

(Tirmizî, Edeb, 41.)

Kur'an-ı Kerim'de temizliğin önemine dikkat çekilir. Yüce Allah bir ayette **"... Elbiseni temiz tut (nefsini arındır), günahlardan uzak dur."**[3] buyurur ve temizliğin gerekli olduğunu bizlere bildirir. Hz. Peygamber de *"Temizlik imanın yarısıdır."*[4] hadisiyle temizlikle iman arasındaki irtibata dikkat çekmiştir. Etrafındaki insanlara temizlik alışkanlığı kazandırmaya çalışan Peygamber Efendimiz, hayatı boyunca bu konuda Müslümanlara örnek olmuştur.

Görsel 2.1: *Dinimiz temizliğe çok önem verir.*

1- bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 281.
2- Tevbe suresi, 108. ayet.
3- Müddessir suresi, 4-5. ayetler.
4- Tirmizî, Deavât, 86.

Dinimiz, insanların madden ve manen temiz olmasını ister. Bu nedenle İslam'da beden, çevre ve elbise temizliğinin yanında günahlardan kaçınmak, kalbi kötü duygu ve düşüncelerden uzak tutmak da temizliğin bir parçası olarak görülmüştür. Böylece temiz, ahlaklı, dürüst insanlardan oluşan bir toplum hedeflenir.

Konuşalım

Temiz bir toplum oluşturmak için neler yapmak gerekir? Sınıfta arkadaşlarınızla konuşunuz.

Yazalım

Bir hafta boyunca temizlikle ilgili yaptığınız faaliyetleri aşağıdaki günlüğe yazınız.

Ne yaptım?	Hangi sıklıkta yaptım?
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

2. Temizlik Çeşitleri

Bir Müslüman, temizlik konusunda nelere dikkat etmelidir?

Dinimize göre temizlik üç başlıkta ele alınır. Bunlar maddi, hükmi ve manevi temizliktir.

Grafik 2.1: *Temizlik türleri.*

Maddi Temizlik

Maddi temizlik; bedenin, elbisenin, ibadet edilen yerlerin ve yaşadığımız çevrenin görünür kirlerden, pisliklerden arındırılması ve temizlenmesi demektir. Bazı nesnelerin dinen pis sayılmasına necaset denir. Necaset; pislik, murdarlık, temiz olmama gibi anlamlara gelir. Bazı ibadetler yapılmadan önce yerine getirilmesi gereken şartlardan olan necasetten taharet ise bedenin, elbisenin ve ibadet alanlarının dinen pis kabul edilen şeylerden temizlenmesidir.[5]

Günlük hayatımızda sağlığımızı korumak için dikkat etmemiz gereken konuların başında beden temizliği gelir. Dişleri fırçalamak, elleri yıkamak, tırnakları kesmek ve banyo yapmak beden temizliği kapsamına girer. Peygamber Efendimiz hayatın her alanında olduğu gibi beden temizliği açısından da Müslümanlara örnek olmuş ve beden temizliğine dikkat etmeleri konusunda onları uyarmıştır.[6] O, bir hadisinde *"…Yıkanmak, Yüce Allah'ın her Müslüman üzerindeki hakkıdır."*[7] buyurarak beden temizliğinin kulluğun gereği olduğuna dikkat çekmiştir.

Beden temizliğini bir bütün olarak gören Peygamberimiz; temizlik konusunda yapılması gerekenleri ashabına detaylı olarak anlatmış, onlara bu konuda öğütler vermiştir. Saçların temizlenip taranması gerektiğini söylemiş[8], diş temizliğinin üzerinde önemle durmuştur. Hz. Aişe, Peygamberimizin eve geldiği zaman ilk yaptığı işin misvakla dişlerini temizlemek olduğunu aktarır.[9] Hz. Peygamber'in *"Ümmetime sıkıntı verecek olmasaydım onlara her namaz vaktinde misvak kullanmalarını emrederdim."*[10] sözü onun ağız ve diş temizliğine verdiği önemi gösterir. Peygamberimiz başka bir hadisinde *ise "Yemeğin bereketi, yemekten önce ve sonra elleri, ağzı yıkamaktır."*[11] buyurmuş ve yemekten gerekli faydayı alabilmek için temizliğe dikkat edilmesini tavsiye etmiştir.

Görsel 2.2: *Hz. Peygamber diş temizliğine dikkat edilmesi gerektiğini öğütlemiştir.*

5- bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 277.
6- bk. Ebû Dâvûd, Et'ime, 11; Tirmizî, Et'ime, 39. Buhârî, Cum'a, 7. Buhârî, Libas, 64. Müslim, Cum'a, 9.
7- Buhârî, Cum'a, 12.
8- Ebû Dâvûd, Tereccül, 3.
9- Müslim, Tahâret, 43.
10- Ebû Dâvûd, Tahâret, 25; Tirmizî, Tahâret, 18.
11- Ebû Dâvûd, Et'ime, 11.

Müslümanlar beden temizliğinin yanında elbise temizliğine de dikkat eder. Elbise temizliği ibadetlerin yerine getirilmesi için de şarttır. Yüce Rabbimiz **"Ey âdemoğulları! Her namaz kılacağınızda güzel ve temiz giyinin..."**[12] buyurarak namaz kılarken temiz olunmasını emreder.

Bilgi Kutusu

Misvak, Hz. Peygamber Dönemi'nde erak denen bir ağacın dallarından elde edilen ve ağız temizliği için kullanılan dal parçasıdır. (bk. Turhan Baytop, "Misvak", TDV İslam Ansiklopedisi, C 30, s. 190.)

Peygamber Efendimiz hayatı boyunca güzel ve temiz giyinmeye özen göstermiş ancak giyim konusunda israf ve gösterişten kaçınmıştır. Müslümanlara da böyle davranmaları tavsiyesinde bulunmuştur.[13] Şu hadise onun bu tutumunu bize aktaran güzel bir örnektir: Hz. Peygamber bir yolculuk esnasında karşılaştığı bir çobanı yıpranmış elbiseler içerisinde görmüş, bunun üzerine yanındakilere bu çobanın başka elbisesinin olup olmadığını sormuştu. Heybesinde iyi elbiseleri olduğu söylenince Peygamberimiz çobanın o elbiselerini giymesini istemiş, iyi ve temiz giyinmek gerektiğini dile getirmişti.[14]

İslam dininde önem verilen diğer bir konu ise çevre temizliğidir. İnsanlar bir arada yaşadıkları için çevre temizliğine dikkat etmelidir. Çevre temizliği; ev, okul, sokak gibi yaşadığımız ortamları ve orman, deniz, göl gibi doğal alanların temizliğini kapsar.

Görsel 2.3: *İslam'da çevre temizliğinin ayrı bir yeri vardır.*

Çevre, Yüce Allah'ın bize emanet ettiği nimetlerdendir. Müslümanların bu emanete sahip çıkarak onu sonraki nesillere ulaştırması gerekir. Bu sebeple Müslümanlar evlerini, ibadethanelerini, hastane ve okul gibi ortak yaşam alanlarını temiz tutar. Peygamber Efendimiz bir hadisinde *"... Evlerinizin önlerini temiz tutun."*[15] buyurarak Müslümanların çevrelerini temiz tutmaları gerektiğini söylemiştir.

12- Araf suresi, 31. ayet.
13- bk. Nesâî, Zekât, 66.
14- bk. Muvatta', Libâs, 1.
15- Tirmizî, Edeb, 41.

Tartışalım

"Arslan yattığı yerden belli olur." atasözünün verdiği mesajları çevre temizliği konusunu düşünerek sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.

Hükmi Temizlik

Hükmi temizlik, abdest almak demektir. Hadesten taharet olarak da bilinir. Dinî açıdan ibadetleri yerine getirmeye engel olan abdestsizlik hâline hades denir. Hadesten, abdest ve boy abdesti (gusül) alarak temizlenilir. Bu temizlik ibadet edebilmek için yapılır.

Görsel 2.4: *Dinimize göre bazı ibadetleri yerine getirebilmek için abdest almak gerekir.*

Abdest almak için uygun su bulunamamışsa veya su olduğu hâlde suyu kullanma imkânı yoksa toprak ve toprak cinsinden maddelerle (kil, kerpiç vb.) hükmi temizlik yerine getirilir. Suyun olmadığı durumlarda hem abdest hem de boy abdesti için toprak kullanılabilir.

Manevi Temizlik

Manevi temizlik kalbin kötü duygulardan temizlenmesidir. Yalan, dedikodu, kıskançlık, büyüklenmek gibi kötü huy ve davranışlar temiz bir fıtratla yaratılan insanı manevi olarak kirletir. Bu kirlerden arınmanın yolu da tövbedir. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de **"Allah çok tövbe edenleri ve içi dışı temiz olanları sever."**[16] buyurarak tövbe ile manevi temizlenmenin mümkün olduğunu bildirir.

Kalp birçok güzelliğin kaynağıdır. Bu nedenle kalbin saflığını ve temizliğini korumak gerekmektedir. Peygamber Efendimiz kalbin korunması ile ilgili *"… Bilin ki vücutta öyle bir et parçası vardır ki o iyi olursa bütün vücut iyi olur, o bozulursa bütün vücut bozulur. Bilin ki o, kalptir."*[17] buyurarak kalp temizliğinin önemine dikkat çekmiştir.

16- Bakara suresi, 222. ayet.
17- Buhârî, Îmân, 39.

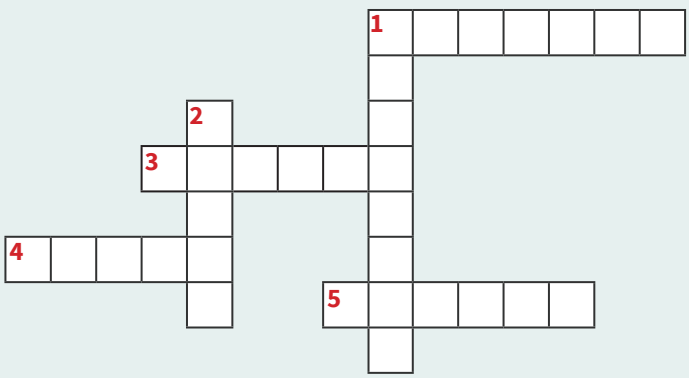
Görsel 2.5: *Yardımseverlik ve merhamet insanı iyiliğe yöneltir.*

Manevi temizlik ancak kötülüklerden sakınarak ve ahlak ilkelerine bağlı kalarak mümkün olabilir. Hz. Peygamber'in *"Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz ancak kalplerinize ve amellerinize bakar."*[18] sözü de Yüce Allah'ın (cc) insanları kalplerindeki duygu ve düşüncelere göre değerlendirdiğini gösterir.

Müslüman, kalbini kötülüklerden uzak tutmalı; sevgi, saygı, merhamet, yardımseverlik, adalet gibi ahlaki değerlerle doldurmalıdır. Bunu sağlamak ise Yüce Allah'ı çokça anmak ve salih ameller yapmakla mümkündür.

Çözelim

Aşağıdaki bulmacayı çözünüz.

Soldan Sağa

1. Temizlikle aynı anlama gelen bir kelime.
3. Kalbin kötülüklerden arındırılmasını içeren temizlik çeşidi.
4. Günahlardan, hatalardan dolayı pişman olup af dilemek.
5. Diş temizliği için kullanılan dal parçası.

Yukarıdan Aşağıya

1. Kir ve pisliklerden arınmak.
2. Abdestsizlik hâli.

18- Müslim, Birr, 34.

Salih amelle ilgili olarak Nahl suresi, 97. ayette **"Erkek veya kadın, kim mümin olarak salih amel (iyi iş) işlerse elbette ona hoş bir hayat yaşatacağız ve onların mükâfatlarını yapmakta olduklarının en güzeli ile vereceğiz."** buyrulur.

Bilgi Kutusu

Salih amel, Yüce Allah'ın rızasını kazandıracak her türlü iyi, güzel, yararlı iş ve davranıştır.

Bilerek veya bilmeyerek yapılan hatalardan dönmek de manevi temizlik için önemli bir husustur. Günah işleyen veya hataya düşen birisi, hemen tövbe edip yaptığı bu hatayı telafi etmek için güzel davranışlarda bulunmalıdır. Yüce Allah bununla ilgili **"Ancak tövbe edip inanarak erdemli işler yapanın durumu başkadır, Allah böylelerinin kötü hâllerini iyiye çevirecektir. Allah çok bağışlayıcı, çok merhametlidir."**[19] buyurarak yanlıştan dönenleri affedeceğini belirtir. Başka bir ayette ise **"... Şüphesiz ki iyilikler kötülükleri yok eder..."**[20] ayeti ile de iyilik yolunun seçilmesi istenir.

İşaretleyelim

Aşağıda verilen davranışlar hangi temizlik türüne girmektedir? Uygun kutucuğu ✓ ile işaretleyiniz.

	Maddi	Hükmi	Manevi
Abdest almak			
Hatadan pişman olup tövbe etmek			
Yemekten önce elleri yıkamak			
Salih ameller yapmak			
Gusül abdesti almak			
Tırnak kesmek			
Diş fırçalamak			
Merhametli ve adaletli olmaya çalışmak			
Teyemmüm abdesti almak			

3. İbadete Hazırlanıyorum

İbadete hazırlanırken neler yaparsınız?

İbadet; Yüce Allah'ın emrettiği ve insanların da sadece Allah'ın (cc) rızasını kazanmak, O'na olan sevgi ve bağlılıklarını göstermek için yapmakla mükellef oldukları amellerdir.[21] Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: **"İşte sizin Rabbiniz Allah. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise O'na kulluk edin. O, her şeye vekil (her şeyi yöneten, görüp gözeten)dir."**[22]

19- Furkan suresi, 70. ayet.
20- Hud suresi, 114.ayet
21- bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 153.
22- Enam suresi, 102. ayet.

Dinimizde bazı ibadetleri yerine getirmeden önce maddi ve manevi olarak temizlenmek, giysileri ve ibadet edilecek yeri her türlü kirden arındırmak gerekir. İbadetler, kulların Rabbi ile buluşmasıdır. Nasıl ki çok sevdiğimiz ve saygı duyduğumuz bir kişinin karşısına çıkarken beden ve kıyafet temizliğimize özen gösteriyorsak aynı özeni Rabbimizin huzuruna çıkarken de göstermeliyiz. Kalbimizi de tüm kötü duygu ve düşüncelerden arındırmalıyız. Böylece Hz. Peygamber'in *"Allah temizdir, temizliği ve temiz olanları sever."* sözünü yaşamımız boyunca benimsemiş ve Allah'ın (cc) sevgisini kazanmak için çaba göstermiş oluruz.

Görsel 2.6: *Kur'an-ı Kerim okurken abdestli olunur.*

Abdest

Abdest; yüzü, ağzı, burnu, dirseklerle birlikte elleri, topuklarla beraber ayakları yıkamak ve başı mesh etmek şeklinde yapılan dinî bir temizliktir. Kur'an-ı Kerim okurken, namaz kılarken ve Kâbe'yi tavaf ederken abdestli olmak gerekir.[23] Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de abdestle ilgili şöyle buyurmaktadır: **"Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı mesh edin, ayaklarınızı da topuk kemiklerine kadar yıkayın..."**[24]

Abdest alırken belli uzuvların yıkanması beden temizliğini sağlar. Kişiyi mikroplardan ve kirlerden arındırır, hastalıklardan korur. Ayrıca abdest insanı ibadete hazırlayıp günahlarından arındırır. Hz. Muhammed (sav) bu konuda *"Her kim abdest alır ve de abdestini güzelce almaya özen gösterirse günahları vücudundan çıkar, hatta tırnaklarının altından süzülür gider."*[25] buyurmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber, Müslümanlara abdestini alıp yatağına yatan bir Müslümanın uyuyana kadar Allah'ı zikretmesi hâlinde dualarının kabul olacağını,[26] abdestli olduğu hâlde tekrar abdest alanların fazla sevap kazanacağını müjdelemiştir.[27]

Bilgi Kutusu

Abdestin farzı dörttür:

1. Yüzü yıkamak
2. Elleri ve kolları dirseklerle beraber yıkamak
3. Başın dörtte birini mesh etmek
4. Ayakları topuklarla beraber yıkamak

Not: Şafii mezhebinde bu dört şarta ilaveten abdeste niyet etmek ve abdest organlarını ayetteki sıraya uyarak yıkamak da farzdır.

(bk. İslam İlmihali, TDV Yayınları, C 1, s. 197.)

Dinimizde her türlü israf yasaklanmıştır. Bu sebeple abdest alırken suyu israf etmemek de çok önemlidir. Hz. Muhammed'e (sav) sahabilerden biri "Abdestte israf olur mu?" diye sorduğunda Sevgili Peygamberimiz, *"Evet, akan bir nehir üzerinde bile olsan (abdestte israf vardır)."*[28] buyurarak suyun israf edilmemesini emretmiştir.

23- bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 1.
24- Maide suresi, 6. ayet.
25- Müslim, Taharêt, 33.
26- Tirmizî, Deavât, 92.
27- İbn Mâce, Tahâret, 73.
28- İbn Mâce, Tahâret, 48.

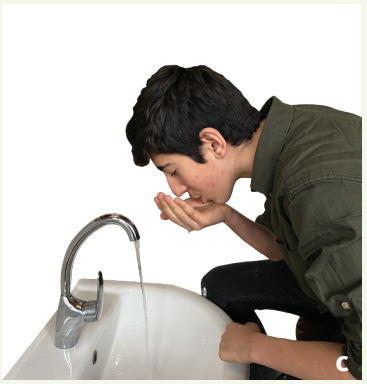
Abdestin Alınışı

"Niyet ettim Allah (cc) rızası için abdest almaya." diyerek niyet edilir. Sonra "Eûzü billâhi mineşşeytânirracîm / Bismillâhirraḥmânirraḥîm" diyerek abdeste başlanır.

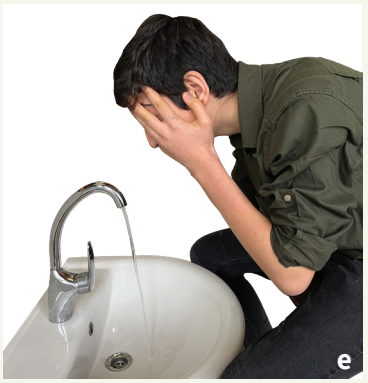
Su her yere ulaşacak şekilde eller bileklere kadar üç defa yıkanır.

Sağ elle üç defa ağza su verilerek, ağız çalkalanıp temizlenir.

Sağ elle üç defa burna su verilip sol elle burun temizlenir.

Yüzün tamamı üç defa yıkanır.

Önce sağ, sonra sol kol dirseklere kadar üç defa yıkanır.

Sağ el yıkanarak başın dörtte biri mesh edilir.

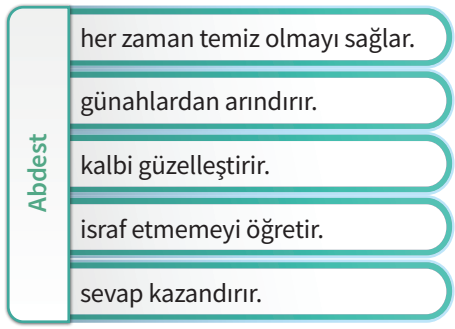
Eller ıslatılarak kulak içleri ve kulak arkası temizlenir, ense mesh edilir.

Önce sağ, sonra sol ayak topuklarla birlikte yıkanır.

Görsel 2.7: *(a, b, c, d, e, f, g, h, i) Abdestin alınış aşamaları*

İslam'ın ibadetler konusunda getirdiği bazı kolaylıklar vardır. Bunlardan biri de mest üzerine mesh etmektir. Mest; ayakları bileklerin üstüne kadar kapatan deri ve benzeri maddeden yapılmış, ince bir ayakkabıdır.[29] Abdest alıp mest giyen kimse tekrar abdest alırken ayaklarını yıkamak zorunda değildir. Ayrıca Peygamber Efendimiz bir hadisinde soğuktan korunmak için giyilen mestlerin ve yaralara sarılan sargıların üzerine de mesh edilebileceğini bildirmiştir.[30]

Grafik 2.2: *Abdestin faydaları.*

Abdesti Bozan Durumlar

- İdrar ve dışkı yollarından herhangi bir şeyin çıkması (Tuvalet ihtiyacı, yellenme)
- Vücudun herhangi bir yerinden bir şey çıkması (Kan, irin)
- İradenin kontrolünde olmayan durumlar (Uyuma, bayılma)
- Ağız dolusu kusmak
- Namazda yanımızdakilerin işiteceği kadar gülmek

Not: Şafiilere göre vücudun herhangi bir yerinden akan kan ve irinden abdest bozulmaz. Ayrıca namazda gülmek sadece namazı bozar, abdesti bozmaz.

Sıralayalım

Aşağıda karışık hâlde verilen abdestin alınış aşamalarını numaralandırarak doğru bir şekilde sıralayınız.

- ( ) Sağ el yıkanarak başın dörtte biri mesh edilir.
- ( ) Sağ elle üç defa ağza su verilerek, ağız çalkalanıp temizlenir.
- ( ) Niyet edilir ve euzübesmele çekilir.
- ( ) Eller ıslatılarak kulak içleri, kulak arkası ve ense mesh edilir.
- ( ) Sağ elle üç defa burna su verilip sol elle burun temizlenir.
- ( ) Yüzün tamamı üç defa yıkanır.
- ( ) Önce sağ, sonra sol ayak topuklarla birlikte yıkanır.
- ( ) Önce sağ, sonra sol kol dirseklere kadar üç defa yıkanır.
- ( ) Su her yere ulaşacak şekilde eller bileklere kadar üç defa yıkanır.

29- bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 235.
30- bk. Ebû Dâvûd, Tahâret, 57.

Gusül (Boy Abdesti)

Sözlükte yıkanmak ve temizlenmek anlamlarına gelen gusül, manevi kirlerden arınmak için niyet ederek ağız ve burun içleri de dâhil hiçbir kuru yer kalmadan bütün vücudu yıkamaktır. Diğer adı boy abdestidir. Akıllı ve ergenlik çağına ulaşmış her Müslümanın bazı özel durumlarda yerine getirmesi şart olan hükmi bir temizliktir. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: **"...Eğer cünüp iseniz iyice yıkanarak temizlenin..."**[31]

Bilgi Kutusu

Guslün farzı üçtür:

1. Ağzı yıkamak.
2. Burnu yıkamak.
3. Bütün bedeni yıkamak.

Peygamber Efendimiz Müslümanlara her zaman temiz olmalarını öğütlemiştir. Bir hadisinde *"Her yedi günde bir yıkanmak, Yüce Allah'ın her Müslüman üzerindeki hakkıdır."*[32] buyurarak Müslümanlara haftada en az bir kez boy abdesti almalarını tavsiye etmiştir. Çünkü gusül, Müslümanları maddi ve manevi kirlerden arındırır ve ibadete hazır hâle getirir.

Guslün Alınışı

- "Niyet ettim Allah (cc) rızası için gusül almaya." diyerek niyet edilir ve "Euzübesmele" çekilir.
- Üç defa ağza su verilerek, ağız çalkalanıp temizlenir.
- Üç defa burna su verilerek sol elle burun temizlenir.
- Bütün vücut hiç kuru yer kalmayacak şekilde yıkanır.

Okuyalım

Hz. Peygamber, Medine'ye hicret ederken yol üzerindeki Kuba'ya ulaşmış ve bir müddet burada kalmıştır. Kaldığı süre boyunca ashabı ile çalışarak bir mescit inşa etmiştir. Bu mescit, Kur'an-ı Kerim'de "takva mescidi" olarak anılan Kuba Mescidi'dir. Kur'an-ı Kerim'de "...Orada temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da temizlenenleri sever..." ayetiyle Kuba halkı Allah'ın (cc) övgüsüne mazhar olmuştur. Bunun üzerine Peygamberimiz Kuba halkına "Ey Ensar topluluğu! Şüphesiz ki Allah sizi temizlik konusunda övmektedir. (Övgüye lâyık olan) bu temizliğiniz nedir?" diye sormuş, Kubalılar da "Biz namaz için abdest, cünüplükten dolayı da boy abdesti alırız ve biz su ile taharetleniriz." cevabını vermiştir. Sevgili Peygamberimiz bu cevap üzerine "İşte (övüldüğünüz şey) bu! O hâlde buna devam edin." buyurarak Kuba halkının bu davranışlarını onaylamış ve bu sözleriyle onları bütün Müslümanlara örnek göstermiştir.

(Tevbe suresi, 108. ayet ve İbn Mâce'nin "Tahâret" maddesi kaynak alınarak bu kitap için yazılmıştır.)

31- Maide suresi, 6. ayet.
32- Buhârî, Cum'a, 12.

Teyemmüm

Teyemmüm, suyun bulunmadığı veya bulunsa bile kullanılmasının mümkün olmadığı durumlarda toprak veya toprak cinsi bir maddeyle yapılan manevi temizliktir.[33] Kişi teyemmümü abdestin veya gusül abdestinin yerine geçmesi için alır. Allah (cc), Müslümanlara ibadetlerinde bir kolaylık olarak teyemmümü emretmiştir. Müslümanlar suyun bulunmadığı, soğuktan dolayı kullanılamadığı, insanın hastalık ve can güvenliğini tehlikeye attığı durumlarda teyemmüm yaparlar. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: **"... su bulamadığınız takdirde temiz bir toprağa yönelin (teyemmüm edin), yüzünüzü ve ellerinizi onunla mesh edin. Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez fakat O sizi tertemiz kılmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz."**[34]

Bilgi Kutusu

Teyemmümün farzı ikidir:

1. Niyet etmek.
2. Elleri temiz toprağa sürerek yüzü ve kolları mesh etmek.

Teyemmümün Alınışı

- "Niyet ettim Allah (cc) rızası için teyemmüm almaya." diyerek niyet edilir ve "Euzübesmele" çekilir.
- Eller toprağa parmaklar açık bir şekilde sürülür, silkelenir ve yüz mesh edilir. Daha sonra eller tekrar toprağa sürülür, silkelenir; önce sağ, sonra sol kol dirseklere kadar mesh edilir.

Niyet ve besmeleden sonra eller toprağa parmaklar açık bir şekilde sürülür.

Eller silkelenip yüz mesh edilir.

Eller tekrar toprağa sürülüp sağ ve sol kollar dirseklere kadar mesh edilir.

Görsel 2.8: *(a, b, c) Teyemmümün alınış aşamaları*

Teyemmümü Bozan Durumlar

- Abdest veya gusül almaya yetecek suyun bulunması.
- Teyemmüm yapmayı gerektiren özür durumunun ortadan kalması.
- Abdestin ve guslün bozulmasına sebep olan durumlar.

33- bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 336.
34- Maide suresi, 6. ayet.

İşaretleyelim

Aşağıda abdest, gusül ve teyemmümün farzları karışık hâlde verilmiştir. Uygun kutucuğu ✓ ile işaretleyiniz.

	Abdest	Gusül	Teyemmüm
Niyet etmek			
Başın dörtte birini mesh etmek			
Burnu yıkamak			
Ayakları topuklarla beraber yıkamak			
Elleri temiz toprağa sürerek yüzü ve kolları mesh etmek			
Ağzı yıkamak			
Yüzü yıkamak			
Bütün bedeni yıkamak			
Elleri ve kolları dirseklerle beraber yıkamak			

4. Esmayıhüsnayı Tanıyorum

İnsanlara güzel şekilde hitap etmek niçin önemlidir?

Grafik 2.3: *Allah'ın (cc) güzel isimlerinden Kerim, Kuddüs, Tevvab.*

Kerim

Kerim sözlükte cömert ve şerefli olmak gibi anlamlara gelir.[35] Yüce Allah'ın güzel isimlerinden biri olan Kerim de yarattıklarını rızıklandıran, onlara şefkat gösteren, nimetlerini karşılıksız veren, cömert, büyük ve en şerefli demektir.[36]

35- bk. Bekir Topaloğlu, "Kerîm", TDV İslam Ansiklopedisi, C 25, s. 287.
36- bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 202.

Allah (cc) insanları yaratmış ve onlara sayısız nimet vermiştir. O, mümin veya kâfir ayırt etmeksizin bütün kullarına sonsuz ikramlarda bulunmuştur. Rabbimiz, Kur'an-ı Kerim'de, **"Peki o inkârcılar yeryüzüne hiç bakmazlar mı? Orada her türden nice değerli bitkiler çıkarmışızdır."**[37] buyurarak kullarından bu ikramların bir yaratıcısı olduğunu düşünmelerini istemiştir.

Yüce Allah verdiği sayısız nimet için bizden karşılık beklemez. Kur'an-ı Kerim'de **"...Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük edene gelince o bilsin ki Rabbimin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, kerem sahibidir."**[38] ayetiyle Yüce Allah'ın kullarının şükrüne ihtiyaç duymadığı ve O'na şükretmenin sadece kişiye fayda sağlayacağı belirtilmiştir.

Yüce Allah kulları güzel davranışlarda bulunduğunda da onlara Kerim ismiyle karşılık vermiştir. Kur'an-ı Kerim'de **"Kim (Allah'ın huzuruna) iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır..."**[39] buyrularak Allah'ın (cc) cömertliği ve yapılan her iyiliğin fazlasıyla ahirette karşılık bulacağı bizlere müjdelenmiştir.

Görsel 2.9: "el-Kerim" Hattı

Okuyalım

el-Kerim

Boldur lütfu ihsanı
Çok affeder nisyanı
Cömertlikle doldurur
El- Kerim her anı

(Mustafa Yılmaz, Esmâu'l-Hüsnâ, s. 43.)

Yüce Allah kullarını bağışlamada kerem sahibidir. Hata ve günahlarımız için O'ndan samimiyetle af dilememizi ve rahmetine sığınmamızı ister. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: **"De ki: "Ey kendi aleyhlerine olarak günahta haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir."**[40] Sevgili Peygamberimiz de *"Allah temizdir, temizliği sever; kerem sahibidir, keremi sever; cömerttir, cömertliği sever."*[41] sözüyle Kerim ismini davranışlarına yansıtan kimselerin Yüce Allah'ın sevgisini kazanacaklarını müjdelemiştir.

Yazalım

Yüce Allah'ın Kerim isminin anlamını düşünerek bu isimle yapılan bir dua örneği yazınız.

.....

.....

.....

.....

37- Şuara suresi, 7. ayet.
38- Neml suresi, 40. ayet.
39- Enam suresi, 160. ayet.
40- Zümer suresi, 53. ayet.
41- Tirmizî, Edeb, 41.

Kuddûs

Kuddûs kelimesi sözlükte tertemiz, pak, kusurdan arınmış anlamlarına gelir.[42] Yüce Allah'ın güzel isimlerinden biri olan Kuddûs de her türlü eksiklikten ve hatadan uzak olan, kemal ve güzellik sahibi demektir.[43] Kuddûs ismi sadece Allah'a (cc) ithaf edilebilir. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmaktadır: **"O, kendisinden başka ilah olmayan Allah'tır; egemenliğin mutlak sahibidir, her türlü eksiklikten uzaktır, esenlik verendir, güven sağlayan ve kendisine güvenilendir, görüp gözeten ve yönetendir, üstündür, iradesine sınır yoktur, büyüklükte eşi olmayandır. Allah onların yakıştırdıkları ortaklardan tamamıyla münezzehtir."**[44]

Görsel 2.10: "el-Kuddûs" Hattı

Dikkat Edelim

Sevgili Peygamberimiz bazı zamanlar yataktan kalkarken Kuddûs olan Allah'a (cc) şu şekilde dua ederdi: "Allah'ı yüceltip övgüyle anarım, görünen ve görünmeyen âlemlerin sahibinin, O'nun münezzeh zatının her türlü eksiklik ve kusurdan uzak olduğunu kabul ederim." (Ebû Dâvûd, Edeb, 101.)

Yüce Allah'ın Kuddûs ismi, O'nun her türlü eksiklikten uzak ve her şeyden daha temiz olduğunu ifade eder. Sevgili Peygamberimiz *"Ey insanlar! Allah temizdir ancak temiz olan şeyleri kabul eder..."*[45] buyurarak bizlere temiz olmayı öğütlemiştir. Bu öğüdü kendine örnek alan Müslümanlar, Yüce Allah'ın sevgisini kazanmak için günahlardan tövbeyle arınmaya çalışır, saf ve temiz olmaya özen gösterirler.

Okuyalım

el-Kuddûs

Noksan eksik arama
Kusursuzluk tek O'nda
Övülmeye layıktır,
Bu El-Kuddûs adıyla

(Mustafa Yılmaz, Esmâu'l-Hüsnâ, s. 5.)

Konuşalım

"Kul bir hata işlerse kalbine siyah bir nokta konulur. Şayet o, günahtan vazgeçer, bağışlanma diler, tövbe edip Allah'a dönerse kalbi arınır. Eğer bunları yapmaz günah ve hataya devam ederse siyah nokta artar ve bütün kalbini kaplar..." (Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 83.)

Bu hadiste hangi mesajlar verilmiştir? Arkadaşlarınızla konuşunuz.

42- bk. Bekir Topaloğlu, "Kuddûs", TDV İslam Ansiklopedisi, C 26, s. 314.
43- bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 208.
44- Haşr suresi, 23. ayet.
45- Müslim, Zekât, 65.

Tevvab

Tevvâb kelimesi sözlükte dönüş yapan anlamına gelir.[46] Tevvab da günahlarından pişmanlık duyan kullarını bağışlayan ve onların tövbelerini çokça kabul eden anlamlarında Yüce Allah'ın güzel isimlerinden biridir.[47]

Kişi yaşamı boyunca isteyerek veya istemeyerek bazı hatalar yapabilir. Önemli olan bu hatalarının hemen farkına vararak günahlarından tövbe etmesi ve Allah'ın (cc) rahmetinden uzaklaşmamasıdır. Çünkü Yüce Allah Tevvab'dır. Kullarının hata ve günahlarını bağışlar. Rahmetiyle onların tövbelerini kabul eder. Bu konuyla ilgili Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: **"Bilmiyorlar mı ki kullarının tövbesini kabul eden Allah'tır, sadakaları kabul eden de O'dur. Şüphesiz Allah tövbe kapısını alabildiğine açık tutmaktadır, rahmetiyle her şeyi kuşatmaktadır."**[48]

Peygamber Efendimiz ümmetine tövbe etmenin değerini bir örnekle açıklamıştır. Buna göre ıssız bir çölde kaybettiği devesini bulan kimsenin sevindiği gibi Rabbimiz de kullarının O'na tövbe etmesine sevinir.[49] Bunun için Hz. Peygamber Müslümanlara şu şekilde dua etmelerini öğütlemiştir: *"Allah'ım! Sen affedicisin, Kerim'sin, affı seversin, beni affet."*[50]

Görsel 2.11: *"et-Tevvâb" Hattı*

Okuyalım

et-Tevvâb

Kul çokça günah işler
Aldanır, hata eder
Kalpten bir tevbe etse
Et-Tevvâb kabul eder

(Mustafa Yılmaz, Esmâu'l-Hüsnâ, s. 80.)

Tevvab isminin anlamını kavrayan bir Müslüman tövbe etmeyi günlük hayatının bir parçası hâline getirir. Peygamber Efendimiz bir hadisinde *"...Allah'ım! Beni sana şükreden, seni zikreden, senden çekinen, sana karşı itaatkâr olan, sende huzur bulan biri eyle. Rabbim! Tövbemi kabul et ve kusurlarımı yok et..."*[51] şeklinde dua etmiş ve Müslümanlara tövbe etmeleri konusunda örnek olmuştur.

Hata ve günahlarından dolayı Yüce Allah'tan bağışlanma dileyen Müslümanlar diğer insanların haklarını da gözetmeye özen gösterirler. Bir kimsenin hakkını ihlal edecek davranışlarda bulunduklarında o kimseden özür diler ve helallik isterler. Yüce Allah'tan af dileyerek bir daha aynı hatayı tekrarlamamaya dikkat ederler.

46- bk. Bekir Topaloğlu, "Tevvâb", TDV İslam Ansiklopedisi, C 41, s. 48.
47- bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 366.
48- Tevbe suresi, 104. ayet.
49- Tirmizî, Sıfatü'l-kıyâme, 49.
50- Tirmizî, Deavât, 84.
51- Ebû Dâvûd, Vitr, 25.

2. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Dijital Sorular

A. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" harfini yazınız.

1. (.....) Bazı ibadetleri yerine getirmeden önce temizlenmek şarttır.
2. (.....) Kalbi yalan, gıybet, kıskançlık gibi duygulardan arındırmak maddi temizliğe örnektir.
3. (.....) İbadetler yalnızca Allah'ın (cc) rızasını kazanmak ve O'na olan bağlılığımızı göstermek için yapılır.
4. (.....) Teyemmüm, su bulunmadığında toprak veya toprak cinsi maddelerle alınan bir abdesttir.
5. (.....) Yüce Allah'ın Kuddüs ismi tövbeleri kabul eden anlamına gelir.

necaset | Tevvab | abdest | hades | mest | Kerim

B. Yukarıda verilen ifadelerden uygun olanlarıyla cümleleri tamamlayınız.

1. Abdest alıp ..... giyen kimse tekrar abdest alırken ayaklarını yıkamak zorunda değildir.
2. .....; yüzü, ağzı, burnu, dirseklerle birlikte elleri, topuklarla beraber ayakları yıkamak ve başı mesh etmek şeklinde yapılan dinî bir temizliktir.
3. Dinimize göre pis olan şeylere ..... denir.
4. Yüce Allah'ın güzel isimlerinden biri olan ....., günahlarından pişmanlık duyan kullarını bağışlayan ve onların tövbelerini çokça kabul eden anlamındadır.
5. İslam'a göre ibadetleri yerine getirmeye engel olan abdestsizlik hâline..... denir.

C. Aşağıdaki soruları dikkatle okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

1. Yüce Allah'ın güzel isimlerinden biri olan - - - -; her türlü eksiklikten ve hatadan uzak olan, kemal ve güzellik sahibi demektir.

   Verilen cümlede noktalı yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

   A) Kerim B) Rahman C) Tevvab D) Kuddüs

2. I. Okul sıralarını karalamak.
II. Yemekten önce elleri yıkamak.
III. Elbise temizliğine dikkat etmek.
IV. İnsanların kalbini kıracak sözler söylemek.

Verilen davranışlardan hangileri İslam'ın temizlik anlayışı ile çelişir?

A) I ve II
B) I ve III
C) II ve III
D) III ve IV

3. I. Abdest almak
II. Dişleri fırçalamak
III. Tövbe etmek

Numaralanmış ifadelerin ilişkili olduğu temizlik çeşidi aşağıdakilerden hangisinde sırasıyla verilmiştir?

	I.	II.	III.
A)	Hükmi temizlik	Maddi temizlik	Manevi temizlik
B)	Maddi temizlik	Manevi temizlik	Hükmi temizlik
C)	Maddi temizlik	Maddi temizlik	Hükmi temizlik
D)	Maddi temizlik	Hükmi temizlik	Manevi temizlik

4. I. Niyet etmek
II. Yüzü yıkamak
III. Ağza ve burna su vermek
IV. Başı mesh etmek
V. Bütün bedeni yıkamak

Yukarıda verilen ifadelerden hangileri abdestin fazlarındandır?

A) I ve II
B) II ve III
C) II ve IV
D) III IV ve V

5. Aşağıdakilerden hangisi teyemmümü bozan durumlardan biri değildir?

A) Abdest ve gusül almaya yetecek suyun bulunması
B) Yalan, dedikodu, kıskançlık gibi kötü davranışlarda bulunulması
C) Teyemmüm yapmayı gerektiren özürlerin ortadan kalması
D) Abdestin ve guslün bozulmasına sebep olan durumların ortaya çıkması

D. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. **"... Elbiseni temiz tut (nefsini arındır), günahlardan uzak dur." (**Müddessir suresi, 3-5. ayetler.**) ayetlerinde verilmek istenen mesajlar nelerdir? Açıklayınız.**

2. **Temizlik çeşitleri nelerdir? Örnekler vererek açıklayınız.**

3. **İbadet ve temizlik arasında nasıl bir ilişki vardır? Açıklayınız.**

4. **Guslün farzları nelerdir? Yazınız.**

5. **Allah'ın (cc) Kerim isminin anlamını kavrayan bir Müslüman bunu hayatına nasıl yansıtır? Açıklayınız.**

İSLAM'IN DİREĞİ NAMAZ

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- Namazla İlgili Hükümler
- Sehiv ve Tilavet Secdesi
- Namazda Okunan Dua ve Tesbihler
- Allah'ın Evleri: Mescitler
- Esmayıhüsnayı Tanıyorum

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Peygamber Efendimizin nasıl namaz kıldığını araştırarak sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. Namaz kılmak insana neler kazandırır? Düşünerek defterinize yazınız.
3. Camide namaz sonrası yapılan tesbihatı gözlemleyerek duygu ve düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
4. Cemaatle namaz kılmak niçin önemlidir? Düşünerek arkadaşlarınızla paylaşınız.
5. Enam suresinin 54. ayetinin mealini https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf adresinden bularak defterinize yazınız.

3. ÜNİTE

Ünite PDF'si

Ünite Özet Sunusu

1. Namazla İlgili Hükümler

Farz, vacip ve sünnet kavramları hakkında neler biliyorsunuz?

Dinimiz İslam, Yüce Allah'a iman edip O'nun dışında hiçbir varlığı ilah olarak tanımamayı ve sadece O'na kulluk etmeyi emreder. Allah'a (cc) kulluk, O'na dayanıp güvenmektir. Allah'a (cc) kulluğumuzu O'nun emirlerini yerine getirerek ve O'nu anarak gösterebiliriz.

Yüce Yaratıcımıza kulluğumuzun en önemli göstergesi namazdır. Namaz, Rabbimizi günün beş vaktinde hatırlamak ve anmak için en değerli fırsattır. Bu yüzden namaz dinin temeli ve direğidir.[1] Peygamberimiz namazın cennetin anahtarı[2] ve Allah (cc) katında amellerin en faziletlisi[3] olduğunu Müslümanlara haber vermiştir.

Namaz; kulun Rabbiyle buluşması, konuşması ve O'na dua edip teslim olmasıdır. Kişiyi Allah'a (cc) yakınlaştırır ve onun kulluk bilinci kazanmasını sağlar. Müminlerin özelliklerinden biri, tam bir teslimiyet ve samimiyetle namaza devam etmeleridir. **"Müminler kurtuluşa ermişlerdir ki onlar namazlarında huşu (derin saygı) içindedir"**[4] ayeti bizlere namazın kurtuluş vesilesi olduğunu göstermektedir. Namazın huşu içerisinde ve teslimiyetle yerine getirilmesi için Peygamber Efendimizin nasıl namaz kıldığını bilmemiz gerekir. Peygamberimiz namaz konusunda bizlere *"… benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz siz de namazı öyle kılın…"*[5] buyurarak namazın kılınışında kendisini örnek almamızı tavsiye etmiştir.

Her ibadette olduğu gibi namaz ibadetini yerine getirirken de uyulması ve yapılması gereken şartlar vardır. Namaz belirli vakitleri, hazırlık şartları, özel rükünleri ve hareketleri olan bir ibadettir. Müslüman, bu şart ve hususları yerine getirip, namazı ikame ederek kulluk bilinci kazanmaya çalışır.

Namazın tam ve doğru bir şekilde kılınabilmesi için yerine getirilmesi gereken on iki farzı vardır. Bu farzların yarısının namaza başlamadan önce, diğer yarısının da namaz kılarken yapılması zorunludur. Namaza başlamadan önce yerine getirilen altı farza, namazın dışındaki farzlar veya namaza hazırlık şartları denir. Namaz kılarken yapılması zorunlu olan altı farza ise namazın içindeki farzlar veya namazın rükünleri denir.

Namaz kılmaya hazır hâle gelmek için hadesten taharet, necasetten taharet, setriavret, istikbalikıble, vakit ve niyet şartlarından oluşan altı farzın yerine getirilmesi gerekir.

Hadesten Taharet: Abdest almaktır. Eğer gusül abdestini gerektiren bir durum varsa gusül, yoksa namaz abdesti alarak namaza hazırlanmaktır.

Necasetten Taharet: Vücudun, elbisenin ve namaz kılınacak yerin temiz olmasını sağlamaktır.

Setriavret: Bedenimizin örtülmesi gereken yerlerini örtmektir.

İstikbalikıble: Kıblemiz olan Kâbe'ye yönelmektir.

Vakit: Namazı kendi vakti içerisinde kılmaktır.

Niyet: Hangi namazı kılacağımızın farkında olmaktır.

1- bk. Tirmizî, Îmân, 8.
2- bk. Tirmizî, Tahâret, 1.
3- bk. Buhârî, Tevhîd, 48.
4- Müminun suresi, 1-2. ayetler.
5- Buhârî, Ezân, 18.

Namaza iftitah tekbiriyle başlayıp kıyam, kıraat, rükû, secde, ka'de-i ahîre gibi rükünleri yerine getirmek namazın içindeki farzlarıdır.

İftitah Tekbiri: Namaza "Allahüekber" sözüyle başlamaktır.

Kıyam: Namazın her rekâtında kıraat süresi kadar ayakta durmaktır.

Kıraat: Kıyamda Kur'an-ı Kerim'den ayetler okumaktır.

Rükû: Elleri dizlerin üstüne koyarak eğilmektir.

Secde: Yüzü, elleri, dizleri ve ayak parmaklarını yere koymaktır.

Ka'de-i Ahîre: Son oturuş demektir. Namazın sonunda teşehhüt miktarı kadar oturmaktır.

Bilgi Kutusu

Teşehhüt sözlükte şehadet getirmek, tahiyyata oturmak, şahitlik istemek anlamlarına gelir. Namaz kılarken ilk ve son oturuşlarda kelimeişehadeti içeren tahiyyat duasını okumayı ifade eder. (bk. Fahrettin Atar, "Teşehhüd", TDV İslam Ansiklopedisi, C 40, s. 563.)

Namazın farzlarının yanında namaz içerisinde yapılması gereken vacipler de vardır. Bunlardan birinin kasten terk edilmesi durumunda namazın yeniden kılınması, sehven (unutarak, hata ile) terk edilmesi durumunda ise sehiv secdesi yapılması gerekir.

Namazın Vacipleri

- Namazın rükünlerini sırasıyla yapmak.
- Namazın her rekâtında Fatiha suresini okumak.
- Farz namazların ilk iki rekâtında, diğer namazların her rekâtında Fatiha'dan sonra Kur'an-ı Kerim'den ayet okumak.
- Secdede alınla beraber burnu da yere koymak.
- Üç ve dört rekâtlı namazlarda ikinci rekâtın sonunda oturmak.
- İlk ve son oturuşlarda Tahiyyat duasını okumak.
- Namazın sonunda sağa ve sola selam vermek.
- Vitir namazında Kunut dualarını okumak.
- Bayram namazlarında her rekâtta ilave üç tekbir almak.
- Sehiv secdesini gerektiren bir durum olduğunda sehiv secdesi yapmak.

Peygamber Efendimiz kendisi nasıl namaz kılıyorsa müminlerin de öyle kılması gerektiğini belirtmiştir. Dolayısıyla Peygamberimizin namazı kılma biçimi, namazdaki uygulamaları ve dikkat ettiği hususlar üzerinden namazın fiilleri ortaya çıkmıştır. Bunlara "namazın sünnetleri" denir.

Namazın Sünnetleri

- İftitah tekbirinden sonra Sübhaneke duasını okumak.
- Sübhaneke duasından sonra Euzübesmele ile Fatiha suresine başlamak.
- Rükûya ve secdeye varırken "Allahüekber" demek.
- Rükûda "Sübhâne rabbiye'l-azîm" demek.
- Rükûdan doğrulurken "Semiallahü li-men hamideh" demek. Bu ifadeden sonra "Rabbenâ leke'l-hamd" demek.
- Secdeye varırken yere sırasıyla önce dizleri, elleri ve yüzü koymak.

- Secdede "Sübhâne rabbiye'l-a'lâ" demek.
- Son oturuşta Tahiyyat duasından sonra salavat dualarını okumak.
- Salavat dualarınından sonra Rabbena dualarını okumak.
- Namazı tamamladıktan sonra önce sağa, sonra sola "Esselâmü aleyküm ve rahmetullah" deyip selam vererek namazdan çıkmak.

Namazı Bozan Durumlar

Namazın rükünleri veya şartlarından birinin eksik ya da hatalı olması durumunda namaz bozulur. Ayrıca namaz dışı filler de namazı bozar.

Namazın rükünleri veya şartlarının eksik ve hatalı olması hâlinde namazı bozan durumlar şunlardır:

- Namazda abdestin bozulması.
- Elbisede veya namaz kılınan yerde necaset olduğunun fark edilmesi.
- Namazda örtülmesi gereken yerlerin açılması.
- Namazda yönün kıbleden çevrilmesi.
- Kıraatte ayetlerin, anlamı değişecek şekilde yanlış okunması.
- Namazın içindeki farzlardan herhangi birinin eksik yapılması.

Namaz dışı fiillerle namazı bozan durumlar ise şunlardır:

- Namazda konuşmak ve gülmek.
- Namazda selam alıp vermek.
- Namazda bir şey yiyip içmek.
- Cemaatle namaz kılarken imama uymamak.
- Namazda özürsüz olarak öksürmek, "ah, vah, tüh" gibi sesler çıkarmak.
- Dışarıdan bakan kişide namazda olunmadığı izlenimi verecek davranışlarda bulunmak.

2. Sehiv ve Tilavet Secdesi

"Sehven" kelimesi sizce ne anlam ifade ediyor?

Namaz kılarken Müslümanlar dikkatini ve hassasiyetini namaza verir. Allah'ın (cc) huzurunda olduğunun farkında olarak namazını kılmaya çalışır. Namaz esnasında kişinin dikkatli olması, namazın rükünlerini tam olarak yerine getirmesi, kalbiyle ve aklıyla namaza özen göstermesi esastır. Ancak insan olmanın özellikleri arasında yanılmak, hata yapmak ve unutmak da vardır. Namaz kılarken insanlar çeşitli nedenlerle yanılabilirler. Bu durumlarda karamsarlığa veya sıkıntıya düşerek namazı en baştan tekrarlamak yerine sehiv secdesi yapılarak namaz tamamlanabilir.

İslam kolaylık dinidir, insanın iradesinde olmayan unutma ve yanılma gibi durumlar mazeret sayılır. Peygamber Efendimiz *"Yanılarak, unutarak ve zor kullanılarak yaptıklarından dolayı ümmetimi Allah sorumlu tutmaz."*[6] buyurmuş ve istemeden yapılan fiiller sebebiyle Rabbimizin kullarına sorumluluk yüklemediğini müjdelemiştir. Peygamberimiz, namazda meydana gelen eksikliğin ya da fazlalığın iki secdeyle telafi edilebileceğini haber vermiştir.[7]

Bilgi Kutusu

Sehiv kelimesi sözlükte yanılma, unutma, dalgınlık gibi anlamlara gelir. (Mehmet Boynukalın, "Sehiv", TDV İslam Ansiklopedisi, C 36, s. 317.)

6- İbn Mâce, Talâk, 16.
7- bk. Müslim, Mesâcid, 82.

Sehiv secdesi belirli durumlarda namaz fiillerinde oluşan fazlalık, eksiklik veya yanlışlıkları telafi etmek amacıyla yapılan iki secdedir.[8] Sehiv secdesi, yanılma nedeniyle namazın farzlarından birinin geciktirilmesi ya da vaciplerinden birinin terk edilmesi veya geciktirilmesi durumunda yapılır. Örneğin kişinin namazı kaç rekât kıldığı hususunda şüpheye düşmesi, namazın farzları arasındaki sıralamayı karıştırması, namazda uzunca bir süre tereddüt içinde düşünmesi, rükû ve secde gibi namazın farzlarından birini fazla yapması veya geciktirmesi gibi durumlarda sehiv secdesi yapılır.

Sehiv secdesinin uygulaması şöyledir: Namazın son oturuşunda, Tahiyyat okunduktan sonra sağa ve sola ya da sadece sağa selam verilir. Bu selamdan sonra namazdaki secde gibi iki kez secde yapılır ve ikinci secdeden sonra oturulur. Tahiyyat, Salavat ve Rabbena duaları okunarak selam verilir ve namaz bitirilir.

Görsel 3.1: *Sehiv secdesi namazın sonunda yapılır.*

İşaretleyelim

Tabloda verilen durumlar namazda gerçekleşirse ne yapılmalıdır? İlgili kutucuğu ✓ ile işaretleyiniz.

	Namaz bozulur.	Sehiv secdesi gerekir.	Bir şey gerekmez.
Selamünaleyküm, diyen kişiye namazdaki kişinin aleykümselam, diye cevap vermesi.			
Rükûnun iki kez yapılması.			
Namaz kılınan elbisede necaset olduğunun fark edilmesi.			
Fatiha suresinden önce euzübesmelenin unutulması.			
Kıraatin unutulup rükûya varılması ve rükûda hatırlandıktan sonra kıraate dönülmesi.			
Ka'de-i ahîrede Salavat duası okumadan selam verilerek namazdan çıkılması.			

Tilavet; okumak, tabi olmak, uymak anlamına gelen bir kelimedir. Kur'an-ı Kerim'i okumak ve ona uymak demektir.[9] Tilavet secdesi ise Kur'an-ı Kerim'de on dört yerde geçen secde ayetlerinin okunması ve işitilmesi durumunda yapılan secdedir. Bu ayetlerde Rabbimiz secde etmeyi emreder, etmeyenleri kınar ve bütün varlıkların kendisine secde ettiğini haber verir.

Secde ayetini okuyan veya işiten her mümin secde etmekle yükümlüdür. Tilavet secdesi yapacak kişinin abdestli, elbiselerinin temiz ve setr-i avret şartına uygun örtünmüş olması gerekir.

8- bk. Salim Öğüt, "Sehiv Secdesi", TDV İslam Ansiklopedisi, C 36, s. 318.
9- bk. Abdurrahman Çetin, "Tilâvet Secdesi", TDV İslam Ansiklopedisi, C 41, s. 157.

Tilavet secdesi yapma niyetiyle kıbleye dönülür. Eller kaldırılmadan "Allahüekber" diyerek secdeye varılır. Secdede üç kez "Sübhâne rabbiye'l-a'lâ" denilir ve bir kez secde yapılır. Secdeden "Allahüekber" diyerek kalkılır ve ayaktayken "Semi'nâ ve eta'nâ ğufrâneke rabbenâ ve ileyke'l masîr" duasıyla tilavet secdesi tamamlanır.

Dikkat Edelim

"Âdemoğlu secde ayetini okuyup secde edince şeytan ağlar. 'Vay benim hâlime! Âdemoğlu secde etmekle emrolundu ve hemen secde etti, cennet onundur. Ben ise secde etmekle emrolundum ama secde etmekten kaçındım. Bundan dolayı cehennem benimdir.' diyerek oradan kaçar." (Müslim, Îmân, 133.)

Bilgi Kutusu

Kur'an-ı Kerim'de 14 yerde secde ayeti geçmektedir. Bu ayetlerin Mushaf sırasına göre geçtiği sureler şunlardır:

Araf suresi, 206. ayet,
Rad suresi, 15. ayet,
Nahl suresi, 49. ayet,
İsra suresi, 109. ayet,
Meryem suresi, 58. ayet,
Hac suresi, 18. ayet,
Furkan suresi, 60. ayet,
Neml suresi, 25. ayet,
Secde suresi, 15. ayet,
Sad suresi, 24. ayet,
Fussilet suresi, 37. ayet,
Necm suresi, 62. ayet,
İnşikak suresi, 21. ayet,
Alak suresi, 19. ayet.

3. Namazda Okunan Dua ve Tesbihler

Dua etmek insana neler kazandırır?

Peygamber Efendimiz ashabına namaz fiillerini öğrettiği gibi namazda okunacak duaları ve tesbihatı da öğretmiştir. *"Namaz ancak tesbih, tekbir ve Kur'an okumaktır."*[10] buyuran Peygamberimiz, tekbir ile namaza başlanmasını, kıyamda Kur'an okunmasını, rükûda ve secdede Allah'ın (cc) tesbih edilmesini hatırlatmıştır. Dua; kulun Yüce Allah'a yönelmesi, O'ndan dilekte ve istekte bulunmasıdır. Tesbih ise Allah'ı (cc) anmak, O'nun yüceliğini hatırlamak ve her türlü noksanlıktan münezzeh olduğuna teslim olmaktır. **"O hâlde, O yüce Rabbinin adını tesbih et (yücelt)."**[11] ayetinde Allah'ın (cc) tesbih edilmesi emredilir. Peygamberimiz bu emri, namaz içerisinde yaptığı dua ve tesbihlerle uygulamış ve bizlere de tavsiye etmiştir.

Peygamber Efendimiz namaz kılarken sürekli ettiği dualar ve tesbihler vardır. Namaza tekbirle başladıktan sonra Yüce Allah'ı hamd ve tesbih etmek için Sübhaneke duasını okuruz. Bu dua Peygamberimizin öğrettiği bir duadır.[12] Ayrıca Peygamberimiz *"Sizden biriniz namaz kılarken son oturuşa geldiğinde Allah'a hamd ve sena (tahiyyat) ile başlasın. Ardından Peygamber'e salat ve selam getirsin. Sonra da dilediği şekilde dua etsin."*[13] buyurarak hangi duaların nerede okunacağını açıklamıştır. Dua ve tesbihleri Peygamberimizin uyguladığı gibi namazlarımıza yerleştirmek ve onların manaları üzerine düşünmek gerekir. Namazını bu şekilde kılmaya çalışan bir mümin, namazda huşunun, teslimiyetin ve niyazın idrakinde olacaktır.

10- Müslim, Mesâcid, 33.
11- Vakıa suresi, 74. ayet.
12- bk. Ebû Dâvûd, Salât, 119-120.
13- Tirmizî, Deavât, 64.

Ezberleyelim

Namazda okunan dua ve tesbihlerden bilmediklerinizi ezberleyiniz, bunların anlamları üzerine düşününüz.

Sübhaneke Duası: Namazda iftitah tekbirinden sonra okunur.

سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ ۞
وَتَبَارَكَ اسْمُكَ ۞ وَتَعَالٰى جَدُّكَ ۞
وَجَلَّ ثَنَآؤُكَ ۞ وَلَآ اِلٰهَ غَيْرُكَ ۞

Okunuşu: Sübḥâneke / Allâhümme / Ve biḥamdik / Ve tebârа kesmük / Ve teâlâ ceddük / Ve celle senâük* / Ve lâ ilâhe ğayruk.

Anlamı: *Allah'ım! Sen eksik sıfatlardan pak ve uzaksın. Seni daima böyle tenzih eder ve överim. Senin adın mübarektir. Varlığın her şeyden üstündür, şanın yücedir. Senden başka ilah yoktur.* (Ebû Dâvûd, Salât, 119-120.)

* "Ve celle senâük" ifadesi sadece cenaze namazı sırasında okunur.

Tahiyyat Duası: Namazların ilk ve son oturuşlarında okunur.

اَلتَّحِيَّاتُ لِلّٰهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ ۞ اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ
اَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ ۞ اَلسَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلٰى
عِبَادِ اللّٰهِ الصَّالِحِينَ ۞ اَشْهَدُ اَنْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاَشْهَدُ
اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ۞

Okunuşu: : Etteḥiyyâtü / Lillâhi / Vessalavâtü / Vettayyibât. Esselâmü aleyke / Eyyühennebiyyü / Veraḥmetullâhi ve berekâtuh. Esselâmu aleynâ / Ve alâ ibâdillâhissâliḥîn. Eşhedü ellâ ilâhe illallâh / Ve eşhedü enne Muḥammeden abdühû ve rasûlüh

Anlamı: *Her türlü kavli, bedenî ve mali ibadetler Allah'a mahsustur. Ey şanı yüce Peygamber, selam ve Allah'ın rahmetiyle bereketleri senin üzerine olsun ve selam bizlere ve Allah'ın salih kulları üzerine olsun. Ben şehadet ederim ve yakinen bilirim ki Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Ve şehadet ederim ki Hazret-i Muhammed, Allah'ın kulu ve Resûlü'dür.* (Buhârî, İsti'zân, 28.)

Salavat Duaları: Namazda ka'de-i ahîrede Tahiyyat duasından sonra okunur.

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰي مُحَمَّدٍ وَعَلٰي اٰلِ مُحَمَّدٍ ۞ كَمَا صَلَّيْتَ
عَلٰي اِبْرَاهِيمَ وَعَلٰي اٰلِ اِبْرَاهِيمَ ۞ اِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ ۞

اَللّٰهُمَّ بَارِكْ عَلٰي مُحَمَّدٍ وَعَلٰي اٰلِ مُحَمَّدٍ ۞ كَمَا بَارَكْتَ
عَلٰي اِبْرَاهِيمَ وَعَلٰي اٰلِ اِبْرَاهِيمَ ۞ اِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ ۞

Okunuşu: Allâhümme salli / Alâ Muḥammedin / Ve alâ âli-Muḥammed. Kemâ salleyte / Alâ İbrâhîme / Ve alâ âli-İbrâhîm. İnneke ḥamîdümmecîd.

Anlamı: *Allah'ım! İbrahim'e ve İbrahim'in ailesine ve ümmetine rahmet ettiğin gibi Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine ve ümmetine rahmet eyleyip onların şerefini yücelt. Şüphesiz övülmeye layık olan yalnız sensin, şan ve şeref sahibi de sensin.* (Müslim, Salât, 65.)

Okunuşu: Allâhümme bârik / Alâ Muḥammedin / Ve alâ âli-Muḥammed. Kemâ bârakte / Alâ İbrâhîme / Ve alâ âli-İbrâhîm. İnneke ḥamîdümmecîd.

Anlamı: *Allah'ım! İbrahim'e ve İbrahim'in ailesine ve ümmetine verdiğin gibi Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine ve ümmetine hayır ve bereket ver. Şüphesiz övülmeye layık olan yalnız sensin, şan ve şeref sahibi de sensin.* (Müslim, Salât, 65.)

Rabbena Duaları: Ka'de-i ahîrede Salavat dualarından sonra okunur.

رَبَّنَا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ۞

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ۞

Okunuşu: Rabbenâ / Âtinâ / Fiddünyâ ḥaseneten / Ve fil âḫirati ḥaseneten / Ve ḳınâ aẕâbennâr.

Anlamı: *Allah'ım! Bize dünyada da ahirette de iyilik ve güzellik ver. Bizi ateş azabından koru.* (bk. Bakara suresi, 201. ayet.)

Okunuşu: Rabbenağfirlî / Velivâlideyye / Velilmü'minîne / Yevme yeḳûmülḥisâb. Biraḥmetike yâ erḥamerrâḥimîn

Anlamı: *Allah'ım! Beni, annemi, babamı ve bütün inananları hesap gününde bağışla.* (İbrahim suresi, 41. ayet.)

Kunut Duaları: Vitir namazının üçüncü rekâtında kıraatten sonra tekbir alınıp rükûya eğilmeden önce okunan duadır.

اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَسْتَعِينُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنَسْتَهْدِيكَ ۞ وَنُؤْمِنُ بِكَ وَنَتُوبُ اِلَيْكَ ۞ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ ۞ وَنُثْنِي عَلَيْكَ الْخَيْرَ كُلَّهُ نَشْكُرُكَ وَلَانَكْفُرُكَ ۞ وَنَخْلَعُ وَنَتْرُكُ مَنْ يَفْجُرُكَ ۞

اَللّٰهُمَّ اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَلَكَ نُصَلِّي وَنَسْجُدُ ۞ وَاِلَيْكَ نَسْعٰي وَنَحْفِدُ ۞ نَرْجُو رَحْمَتَكَ وَنَخْشٰي عَذَابَكَ ۞ اِنَّ عَذَابَكَ بِالْكُفَّارِ مُلْحِقٌ ۞

Okunuşu: Allâhümme innâ nestaînüke / Ve nestağfirüke / Ve nestehdîk. Ve nü'minü bike / Ve netûbü ileyk. Ve netevekkelü aleyk. Ve nüsnî aleykelḫayra küllehû neşküruke velâ nekfüruk. Ve naḫleu ve netrukü meyyefcüruk

Anlamı: *Allah'ım! Senden yardım etmeni, günahlarımızı bağışlamanı, hidayet etmeni isteriz. Sana inanırız, sana tövbe eder, sana güveniriz. Bize verdiğin bütün nimetleri bilerek seni hayır ile överiz. Sana şükrederiz ve asla nankörlük etmeyiz. Nimetlerini inkâr eden ve sana karşı geleni yüzüstü bırakıp gideriz.*

Okunuşu: Allâhümme iyyâkena'büdü / Velekenüsallî / Venescüdü / Veileyke nes'â Venaḥfidü / Nercû raḥmeteke / Venaḫşâ azâbeke. İnne azâbeke bilküffâri mülḥiḳ

Anlamı: *Allah'ım! Biz yalnız sana kulluk eder, yalnız senin için namaz kılar, ancak sana secde ederiz. Yalnız senin için teslimiyetle koşturup çabalar ve sana yaklaştıracak şeyleri kazanmaya çalışırız. İbadetleri sevinçle yaparız. Rahmetinin devamını ve çoğalmasını dileriz. Azabından korkarız. Şüphesiz senin azabın kâfirlere mutlaka ulaşır.* (İbn Ebû Şeybe, Musannef, Salavât, 579.)

Bilgi Kutusu

Namaz kılarken her namaz fiiline özgü tesbihat vardır. Kişi namazdayken bu tesbihatı Rabbinin huzurunda olduğu bilinciyle yapar ve O'nun yüceliğini hisseder. Cemaatle namaz kılarken, imama uyarak namaz içindeki tesbihatı imam söyledikten sonra içimizden tekrar ederiz. Tek başımıza namaz kılarken namaz içindeki tesbihatı sırasına ve yerine göre kendimiz yaparız.

Namaza ve namazdaki her bir harekete başlarken:
(rükû, secde, oturma gibi)

"Allahüekber"

(Allah en büyüktür.)

اَللّٰهُ اَكْبَرُ

Rükûdayken üç kez:

"Sübhâne Rabbiye'l azîm"

(Büyük Rabbim her türlü noksanlıktan münezzehtir.)

سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ

Rükûdan doğrulurken:

"Semiallahü limen hamideh"

(Allah kendisine hamdedeni işitir.)

سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ

Rükûdan doğrulduktan sonra ayaktayken:

"Rabbenâ lekel hamd"

(Rabbimiz hamd senin içindir.)

رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ

Secdedeyken üç kez:

"Sübhâne Rabbiye'l a'lâ"

(Yüce olan Rabbim her türlü noksanlıktan münezzehtir.)

سُبْحَانَ رَبِّيَ الْاَعْلٰي

Selam verirken:

"Esselâmu aleyküm ve rahmetullâh"

(Allah'ın selamı ve rahmeti üzerine olsun.)

اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ

Bilgi Kutusu

Namaz sonrasında Peygamber Efendimizin yaptığı ve bizlere de yapmamızı tavsiye ettiği tesbihat vardır. Bu tesbihatla namaz sonrasında Rabbimizin isim ve sıfatlarını anar, Peygamberimize salavat getiririz.

Selam verdikten sonra:

"Allahümme ente's selâmü ve minke's selâm, tebârakte yâ zelcelâli ve'l ikrâm"

(Esenlik veren, her türlü noksanlıktan uzak olan sensin. Ey celal ve ikram sahibi, sen ne yücesin!)

اَللّٰهُمَّ اَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ۞ تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ

Namazı bitirdikten sonra sırasıyla:

"Alâ Rasûlinâ salavât"

(Peygamberimize salavat)

عَلٰي رَسُولِنَا صَلَوٰاتٌ

"Sübhânallahi ve'l hâmdü lillâhi ve lâ ilâhe illallahü vallahu ekber ve lâ hâvle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l aliyyi'l azîm."

(Allah her türlü eksiklikten münezzehtir. Hamd O'nadır. Allah'tan başka ilah yoktur. Allah en büyüktür. Güç ve kuvvet ancak yüce ve ulu olan Allah'ın elindedir.)

سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَآ اِلٰهَ اِلَّااللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ۞ وَلَاحَوْلَ وَلَاقُوَّةَ اِلَّابِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ

33'er defa söylenir.

"Sübhânallah" *(Allah her türlü eksiklikten münezzehtir.)*

سُبْحَانَ اللّٰهِ

"Elhamdülillâh" *(Hamd Allah'adır.)*

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ

"Allahüekber" *(Allah en büyüktür.)*

اَللّٰهُ اَكْبَرُ

"Lâ ilâhe illallahu vahdehû lâ şerike leh, lehü'l mülkü ve lehü'l hâmdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr."

(Allah'tan başka ilah yoktur. O tektir, ortağı yoktur. Mülk O'na aittir. Bütün övgüler O'nadır. O'nun her şeye gücü yeter.)

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَاشَرِيكَ لَهُ۞ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ۞

4. Allah'ın Evleri: Mescitler

Sizce cami ve mescitlerin sosyal hayata katkıları nelerdir?

Sözlükte "secde edilen yer" anlamına gelen mescit kelimesi, içerisinde ibadet edilen ve Müslümanların bir araya geldiği mekânlardır. Müslümanların ibadet yeri olan mescitler için cami kelimesi de kullanılmıştır. Cami, toplayan ve bir araya getiren demektir.[14] Toplumumuzda namaz kılınan küçük mekânlar mescit, büyük mekânlar ise cami adıyla anılır.

Mescitler, Allah'a (cc) ibadet edilen ve O'nun adının anıldığı mekânlardır. Kur'an-ı Kerim'de **"Şüphesiz mescitler, Allah'ındır. O hâlde, Allah ile birlikte hiç kimseye kulluk etmeyin."**[15] ayetiyle mescitlerde sadece Yüce Allah'a ibadet edilmesi gerektiği vurgulanır.

Hz. Peygamber Dönemi'nden günümüze kadar mescitler, toplumsal hayatın merkezinde yer almıştır. Buralarda zengin fakir, genç yaşlı toplumun her kesiminden insan bir araya gelir, sevinç ve üzüntülerini paylaşır. Ayrıca Kur'an-ı Kerim ve dinî ilimler de mescitlerde öğrenilir. Bu yönüyle mescitler hem ibadet hem de eğitim merkezi olarak faaliyet göstermişlerdir.

Grafik 3.1: *Cami ve mescitlerin fonksiyonları.*

Mescit mimarisinde işlevlerine göre özel olarak adlandırılmış bazı bölümler vardır. Bu bölümler mescitlerin içinde veya dışında bulunabilir. Şadırvan, kubbe ve minare gibi bölümler mescidin dışında; mihrap, minber ve vaaz kürsüsü mescitlerin içinde yer alan bölümlerdendir.

Grafik 3.2: *Caminin dışında yer alan bölümler.*

14- bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 233.
15- Cin suresi, 18. ayet.

Vaaz Kürsüsü

Camide vaaz verip cemaati dinî konularda aydınlatan kişinin oturduğu yüksekçe yerdir.

Mihrap

Kâbe yönünü (kıble) gösteren ve imamın cemaate namaz kıldırırken durduğu yerdir.

Minber

Cuma ve bayram namazlarında hutbe okumak için çıkılan; merdivenli, yüksekçe yerdir.

Grafik 3.3: *Caminin içinde yer alan bölümler.*

İşaretleyelim

Verilen kelimeleri örnekte olduğu gibi bulmacadan bulunuz ve işaretleyiniz.

M	İ	H	R	A	P	M	C
Ç	M	İ	N	Ş	Ç	İ	M
E	C	R	C	E	E	N	İ
Ş	A	D	I	R	V	A	N
B	M	Ş	K	E	K	R	B
A	İ	C	M	F	M	E	E
K	U	B	B	E	A	C	R

~~ŞADIRVAN~~

KUBBE

MİHRAP

MİNBER

CAMİ

MİNARE

ŞEREFE

İslam, cemaat hâlinde ibadete önem verir. Cuma namazı ve bayram namazları camide cemaatle eda edilir. Bu konuyla ilgili Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: **"Namazı kılın, zekâtı verin. Rükû edenlerle birlikte siz de rükû edin."**[16] Beş vakit namaz da camide cemaatle kılınabilir. Hz. Peygamber bir hadisinde *"Cemaatle kılınan namaz, kişinin yalnız kıldığı namazdan yirmi yedi derece daha faziletlidir."*[17] buyurarak Müslümanların camide birlikte namaz kılmalarını teşvik etmiştir.

16- Bakara suresi, 43. ayet.
17- Buhârî, Ezân, 30.

Cemaatle namaz kılmanın bireye ve topluma birçok faydası vardır. Ezan vakitlerine göre gündelik hayatını düzenleyen bir Müslüman, zamanını daha verimli kullanır. Cemaatle namaz sayesinde kişide kardeşlik, sorumluluk, empati gibi tutum ve değerler gelişir. Namaz vakitlerinde bir araya gelen Müslümanlar, birbirleriyle tanışıp kaynaşarak sevgi ve dayanışma ruhunu kuvvetlendirirler. Herkes birbirinin durumundan haberdar olur. Böylece toplumda huzur ve güven ortamı gelişir.

Araştıralım

Fatih Sultan Mehmet Ayasofya Camii'nde

Fatih Sultan Mehmet'in çocukluğunda tek bir hayali vardı. İstanbul'u fethetmek... Küçük bir şehzadeyken hep bu hayalini gerçekleştireceği günü düşünür dururdu. Yıllar geçti. Fatih büyüdü. Artık Osmanlı Devleti'nin başına geçmiş büyük bir padişahtı. 21 yaşında hayalini gerçekleştirdi. İstanbul'u fethetti.

İstanbul'u fetheder etmez yönünü Ayasofya'ya çevirdi. Ayasofya'nın kapısına gelince atından indi. Bu ihtişamlı mabedin içine girmek için heyecanlanıyordu. Mabede girince şükür namazı kıldı ve dua etti.

Görsel 3.2: *Ayasofya-i Kebir Cami-i Şerifi.*

Ayasofya Camii'nin görkemli bir kubbesi vardır. Bu geniş kubbe altında namaz kılıp dua etmek Fatih Sultan Mehmet'e huzur vermişti. Bu tarihten sonra da Ayasofya ve çevresi düzenlendi. Ayasofya Camii yanına medrese, imarethane ve kütüphane yapıldı. Minareler inşa edildi. Fatih Sultan Mehmet'ten sonra gelen padişahlar da Ayasofya'yı ve çevresini düzenlemeye devam etti. Mahfil, kürsü, şadırvan ve minarelerle Ayasofya Camii daha güzel ve düzenli bir hâle geldi.

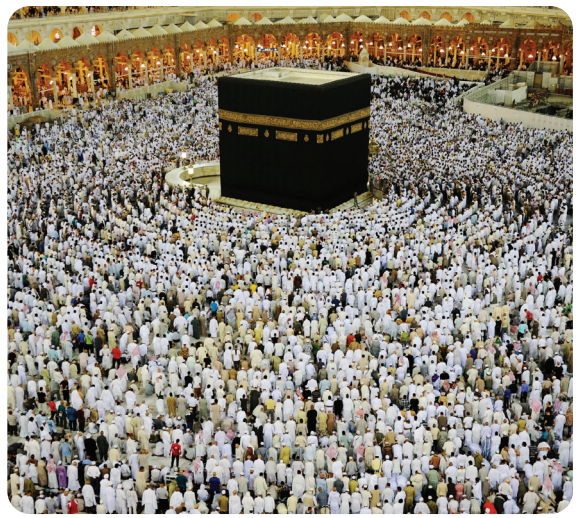
Zeynep ONAR

(Diyanet Çocuk Dergisi, "Fatih Sultan Mehmet Ayasofya Camii'nde", Mayıs 2021, s.6-7'den kısaltılarak alınmıştır.)

Yukarıdaki metinde anlatılan Ayasofya-i Kebir Cami-i Şerifi'nin tarihi hakkında araştırma yapınız.

Yeryüzünde inşa edilen ilk mescit Kâbe'dir. Kâbe, Allah'ın (cc) emriyle Hz. Âdem tarafından inşa edilmiştir. Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail tarafından yenilenen Kâbe, Kur'an-ı Kerim'de Beytullah (Allah'ın (cc) evi) olarak anılır.[18] Tam ortasında Kâbe'nin yer aldığı geniş alana Mescid-i Haram denir. Mescid-i Haram, saygı gösterilmesi gereken yer anlamına gelir. Tüm Müslümanların kıblesidir ve namaz kılarken buraya dönülür.

Kâbe, Suudi Arabistan'ın Mekke şehrindedir. Müslümanlar hac ve umre ibadeti sebebiyle dünyanın dört bir yanından Kâbe'ye gelir. Burada tanışıp kaynaşan Müslümanlar, birlikte dua ve ibadet ederek günahlarından arınmanın huzurunu yaşar.

Görsel 3.3: *Kâbe, Müslümanların kıblesidir.*

18- bk. Bakara suresi 125. ayet.

Mescid-i Nebi, Hz. Muhammed'in (sav) Mekke'den Medine'ye hicret ettikten sonra ashabıyla birlikte inşa ettiği ve yapımında bizzat çalıştığı mescittir. Peygamber Mescidi anlamına gelir. Hz. Peygamber'in evi bu mescidin bitişiğine inşa edilmiştir. Mescid-i Nebi, Hz. Peygamber'in Medine'deki uygulamalarının merkezi olmuş, burada devlet meseleleri görüşülmüş ve önemli kararlar alınmıştır. Bu mescitte sahabilerin ilim öğrendiği "suffe" adında bir bölüm ayrılmıştır. Hem bir ibadethane hem de yönetim ve eğitim merkezi olarak faaliyet gösteren bu mescit, fonksiyonları açısından günümüz camilerine örnek olmaktadır.

Görsel 3.4: *Mescid-i Nebi, hicretten sonra yapılmıştır.*

Kudüs'te bulunan Mescid-i Aksâ, Müslümanların ilk kıblesidir. Arapçada aksâ "uzak" demektir. Mescid-i Aksâ "uzak mescit" anlamına gelir. Mekke'deki Mescid-i Haram'a olan uzaklığı sebebiyle bu ismi almıştır. Hz. Davud zamanında yapımına başlanan Mescid-i Aksâ, Hz. Süleyman zamanında tamamlanmıştır. Hz. Muhammed (sav) bir hadisinde Mescid-i Haram'dan sonra içinde insanların Allah'a (cc) ibadet etmeleri amacıyla yapılan en eski ikinci mabedin Mescid-i Aksâ olduğunu vurgulamıştır.[19] Mescid-i Aksâ, İsra ve Miraç hadisesinin gerçekleştiği yer olması ve kutsal sayılması yönüyle ayrı bir öneme sahiptir. Ayrıca burası pek çok peygamberin tebliğ vazifesini yürüttüğü önemli bir merkezdir.

Görsel 3.5: *Mescid-i Aksâ, Müslümanların ilk kıblesidir.*

Dikkat Edelim

"Bir gece, kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Haram'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir." (İsrâ suresi, 1. ayet.)

İslam dünyasındaki en önemli mescitler Mescid-i Haram, Mescid-i Nebi ve Mescid-i Aksâ'dır. Müslümanlar bu mescitleri ziyaret eder ve İslamiyet'in merkezi olan beldeleri tanıma imkânı bulurlar. Hz. Muhammed (sav) bu mescitlerde yapılacak ibadetin diğerlerinden daha faziletli olduğunu vurgulamak için *"Sadece şu üç mescide yolculuk yapılır: Mescid-i Haram, benim mescidim (Mescid-i Nebî) ve Mescid-i Aksâ."* [20] buyurmuştur.

19- Buhârî, Enbiya, 10.
20- Tirmizî, Salât, 126.

İşaretleyelim

Aşağıda verilen ifadelerin üç büyük mescitten hangisiyle ilgili olduğunu bularak uygun kutucuğu ✓ ile işaretleyiniz.

	Mescid-i Haram	Mescid-i Nebi	Mescid-i Aksâ
Filistin'in Kudüs şehrinde yer alır.			
Hicretten sonra Medine'de inşa edilmiştir.			
Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail tarafından yeniden inşa edilmiştir.			
Peygamber mescidi demektir.			
Müslümanların ilk kıblesidir.			

Kur'an-ı Kerim'de **"Allah'ın mescitlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte onların doğru yolu bulanlardan olmaları umulur."**[21] buyrulur ve Müslümanlar cami inşa etme konusunda teşvik edilir.

Cami ve mescitler mimari açıdan bulunduğu bölgenin coğrafi ve kültürel özelliklerinden etkilenir. Günümüzde de dünyanın farklı yerlerinde bulunduğu coğrafyanın özelliklerini yansıtan pek çok cami vardır. Bu camilere işlevlerine göre farklı isimler verilir. Ülkemizde ise bu camilere "Ulu Cami" veya "Selatin Cami" denilir.

Türk şehirlerinde cemaatin toplandığı, ana ibadet yeri niteliğinde olan büyük camilere "ulu cami" denir.[22] Bu camiler, cuma ve bayram namazlarının toplu şekilde kılınması için büyükçe yapılmıştır. Genellikle bulundukları şehrin adını alırlar. Ayrıca insanlara fayda sağlaması için çevresine hastane, medrese, kütüphane, hamam, çeşme gibi yapılar inşa edilir. Böylece ulu camiler şehrin kalbi olur. Bursa Ulu Camii, Sivas Divriği Ulu Camii, Aksaray Ulu Camii, Diyarbakır Ulu Camii ülkemizde en çok bilinen ulu camilerdir. Bunların dışında İstanbul, Edirne, Erzurum, Kayseri, Kahramanmaraş, Manisa gibi birçok şehirde de ulu camiler bulunur.

Bursa Ulu Camii: Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılmıştır. Cami içerisinde meşhur hat levhaları bulunmaktadır.[23]

Görsel 3.6: *Bursa Ulu Camii'nin dıştan ve içten görünümü.*

21- Tevbe suresi, 18. ayet.
22- bk. Semavi Eyice, "Cami", TDV İslam Ansiklopedisi, C 7, s. 56.
23- bk. Doğan Yavaş, "Bursa Ulucamii", TDV İslam Ansiklopedisi, C 42, s. 86-87.

Sivas Divriği Ulu Camii: Mengücüklü Emîri Hüsâmeddin Ahmed Şah ve eşi Turan Melek Hatun tarafından yaptırılmıştır. Cami, darüşşifa ve türbeyle birlikte bir külliyedir.[24]

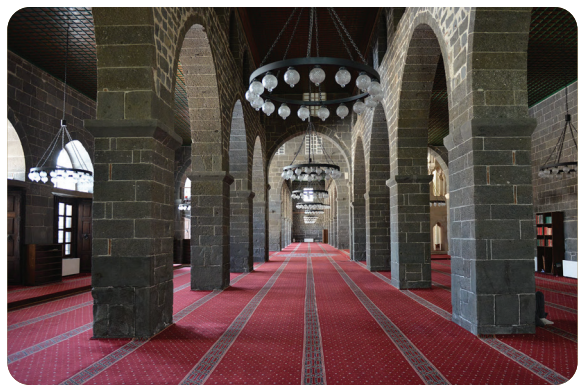

Görsel 3.7: *Sivas Divriği Ulu Camii'nin dıştan ve içten görünümü.*

Manisa Ulu Camii: Saruhanoğulları Dönemi'nde cami, medrese, türbe, hamam ve çeşmeden oluşan bir külliye olarak inşa edilmiştir.[25]

Görsel 3.8: *Manisa Ulu Camii'nin dıştan ve içten görünümü.*

Diyarbakır Ulu Camii: Anadolu'nun en eski camilerindendir. Mimari açıdan Şam Emeviyye Camii ile benzerlik göstermektedir.[26]

Görsel 3.9: *Diyarbakır Ulu Camii'nin dıştan ve içten görünümü.*

24- bk. Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Divriği Ulucamii", TDV İslam Ansiklopedisi, C 42, s. 95-96.
25- bk. M. Baha Tanman, "Manisa Ulucamii", TDV İslam Ansiklopedisi, C 42, s. 110-111.
26- bk. Ahmet Çakmak, "Diyarbakır Ulucamii", TDV İslam Ansiklopedisi, C 42, s. 96-97.

Selatin camileri, Osmanlı Dönemi'nde padişahların, şehzadelerin veya diğer hanedan mensuplarının kendi imkânlarıyla yaptırdıkları camilerdir.[27] Selatin, sultan kelimesinin çoğuludur. Genellikle birden fazla minareye sahip olan bu camiler, Osmanlı Dönemi'nde İstanbul, Bursa ve Edirne gibi başkentlerde yapılmıştır. İstanbul'daki Sultanahmet, Süleymaniye, Fatih ve Beyazıt camileri, Bursa'daki Yeşil Cami, Edirne'deki Selimiye Camii, Konya'daki Selimiye Camii selatin camilerin en güzel örneklerindendir.

Ülkemizde Yer alan Bazı Selatin Camileri ve Özellikleri

İstanbul Sultanahmet Camii: Sultan I. Ahmet tarafından yaptırılmıştır. Duvarlarında mavi renkli İznik çinileri bulunur. Sultanahmet Camii, külliye olarak inşa edilmiş olup altı minaresiyle dikkat çeker.

Görsel 3.10: *İstanbul Sultanahmet Camii'nin dıştan ve içten görünümü.*

İstanbul Fatih Camii: Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan cami ve külliyedir. Külliye içinde medrese, kütüphane, darüşşifa, hamam ve aşevi bulunur.

Görsel 3.11: *İstanbul Fatih Camii'nin dıştan ve içten görünümü.*

27- bk. Semavi Eyice, "Cami", TDV İslam Ansiklopedisi, C 7, s. 56.

Bursa Yeşil Cami: Çelebi Mehmet tarafından külliye olarak yaptırılan cami, yeşil çini süslemelerinden dolayı bu ismi almıştır.

Görsel 3.12: *Bursa Yeşil Cami'nin dıştan ve içten görünümü.*

Edirne Selimiye Camii: Mimar Sinan'ın ustalık eseri olarak bilinen bu külliye ve cami, II. Selim tarafından yaptırılmıştır. 2011 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne dâhil edilmiştir.

Görsel 3.13: *Edirne Selimiye Camii'nin dıştan ve içten görünümü.*

Camiler, yaşadıkları coğrafyalarda Müslümanların varlığının sembolüdür. Tarih boyunca Müslümanlar, dünyanın farklı bölgelerinde İslam kültürünün özelliklerini yansıtan ve mimari yapılarıyla dikkat çeken camiler inşa etmeye özen gösterdiler.

Suriye'de bulunan Emeviyye Camii dünyanın en eski camilerinden biridir. Şam'ın fethedilmesinden sonra Emevi halifeleri tarafından yaptırılmıştır. Caminin iç ve dış kısımlarında yer alan süslemeler zarafetleriyle göz kamaştırır. Yapımında Bizans imparatorunun İstanbul'dan gönderdiği ustalar çalışmıştır. Zengin mozaik süslemeleri de sanat tarihi bakımından büyük bir önem taşır.[28]

Batı Afrika ülkelerinden Mali'nin Cenne şehrinde bulunan Ulu Cami görünümüyle dikkat çeker. Bu cami bölgenin yapısına uygun olarak balçıktan inşa edilmiştir.[29] Rüzgâr ve yağmur sebebiyle aşındığı için her yıl yerel halk tarafından çamurla tekrar sıvanır.

28- bk. Tâlib Yâzîcî, "Emeviyye Camii", TDV İslam Ansiklopedisi, C 11, s. 109-111.
29- bk. Mehmet Aykaç, "Cenne", TDV İslam Ansiklopedisi, C 7, s. 373-374.

Fas'ta bulunan II. Hasan Camii, yapıldığı dönem itibariyle Afrika'nın en büyük camisidir. Atlas Okyanusu'nun kıyısında, dolgu toprak üzerine inşa edilmiştir. Dünyanın en yüksek minaresine sahip olan caminin içinde yirmi beş bin, avlusunda ise seksen bin kişi namaz kılabilmektedir.[30]

Görsel 3.14: *Emeviyye Camii (Şam, Suriye)*

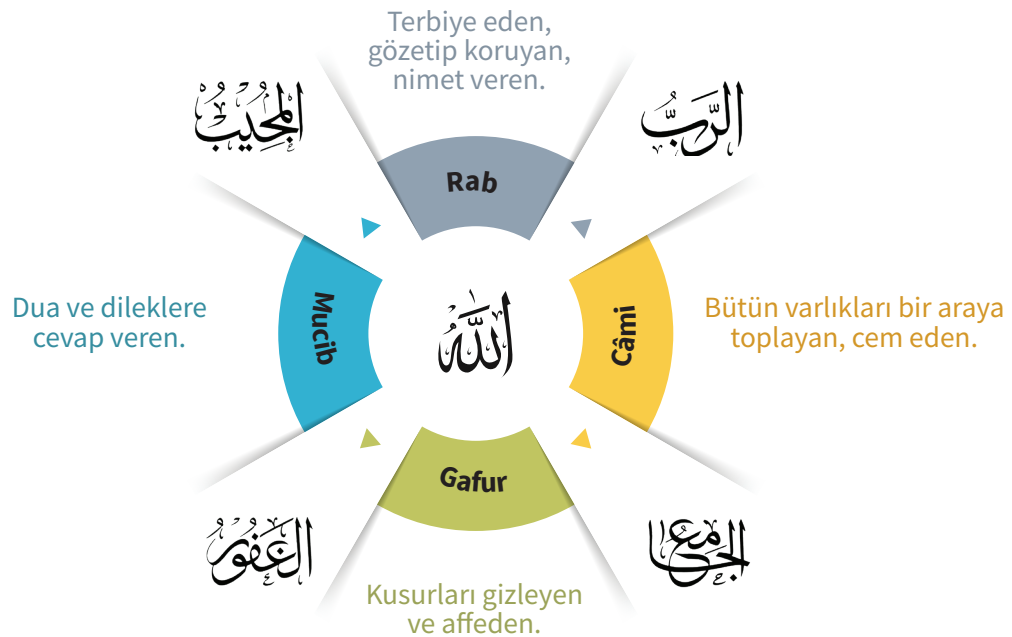
Görsel 3.15: *Cenne Ulu Camii (Mali)*

Görsel 3.16: *II. Hasan Camii (Fas)*

5. Esmayıhüsnayı Tanıyorum

Allah'ın (cc) isimlerini bilmek size neler kazandırır?

Grafik 3.4: *Allah'ın (cc) güzel isimlerinden Rab, Mucib, Gafur, Câmi.*

30- bk. Büşra Nur Güler, Diyanet Aylık Dergi, "Bir Okyanus Murabıtı Fas II. Hasan Camii" Kasım 2022, s. 77-79.

Rab

Rab sözlükte yaratan, terbiye eden, düzene koyan, rızık veren ve ihtiyaçları gideren anlamlarına gelir. Yüce Allah'ın güzel isimlerinden biridir. Rab; yarattığı tüm varlıkları görüp gözeten, onların yaşamlarını sağlayan, her şeyin maliki ve sahibi demektir.[31]

Görsel 3.17: "er-Rab" Hattı

Kur'an-ı Kerim'de **"İyi bilin ki âlemlerin Rabbi dışında taptıklarınız benim düşmanımdır; O, beni yaratan ve bana doğru yolu gösterendir. Beni yediren ve içirendir. Hastalandığım zaman bana şifa verendir..."**[32] buyrularak Yüce Allah'ın yaratan, hidayet eden, şifa veren ve rızıklandıran bir Rab olduğu bildirilir.

Okuyalım

er-Rab
Bütün bir mahlukatı
Terbiye eden O'dur
İbadet edilmeye
Layık tek Rab O'dur

(Bu kitap için yazılmıştır.)

Hz. Peygamber zor ve sıkıntılı zamanlarında, uykudan uyandığında, dua ve zikirlerinde Rab ismini anmaya özen gösterirdi. Bir hadisinde de şöyle buyurmuştur: *"Halim ve Azim olan Allah'tan başka ilah yoktur. O ulu arşın Rabbi olan Allah'tan başka ilah yoktur. Göklerin ve yerin Rabbi ve şerefli arşın Rabbi olan Allah'tan başka ilah yoktur."*[33]

Kâinatı gözlemlediğimizde yaratılan her varlığın belli bir düzen ve amaç içerisinde var olduğuna şahit oluruz. Yuvasından uçan bir kuşun tekrar yuvasına dönmesi, bir bebeğin vakti geldiğinde doğması, toprağın altındaki tohumun kocaman bir ağaca dönüşmesi, mevsimlerin değişmesi gibi çevremizde gözlemlediğimiz olaylar Yüce Allah'ın Rab sıfatının hayatımızdaki yansımalarına örnektir.

Rab isminin anlamını kavrayan bir Müslüman, başıboş ve amaçsız yaratılmadığını bilir. Zor ve sıkıntılı zamanlarında ümitsizliğe kapılmaz. Yalnızca Allah'a (cc) kulluk eder. Rabbinin kendisini yalnız bırakmayacağının ve koruyup gözeteceğinin de farkında olur.

Mucib

Mucib sözlükte kesmek, birinin susmasını sağlamak demektir. Yüce Allah'ın isimlerinden biri olan Mucib, dua ve dileklere olumlu cevap veren manasına gelir.[34] Allah'ın (cc), kullarının dualarını işitmesi ve onlara karşılık vermesidir. Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah **"...Bana dua edin, duanızı kabul edeyim..."**[35] buyurarak yapılan dualara cevap vereceğini bildirir.

Yüce Allah, insanların zihinlerinden ve kalplerinden geçen her türlü niyeti bilir. Darda ve sıkıntıda oldukları zaman onları bu sıkıntıdan kurtarır. Tövbe eden kullarının tövbesini kabul eder.

31- bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 297.
32- Şuara suresi, 77-80. ayetler.
33- Tirmizî, Deavât, 40.
34- bk. Bekir Topaloğlu, "Mücîb" TDV İslam Ansiklopedisi, C 31, s. 449.
35- Mümin suresi, 60. ayet.

Dikkat Edelim

"Kullarım sana beni sorduklarında bilsinler ki şüphesiz ben yakınım, bana dua ettiğinde dua edenin dileğine karşılık veririm. Şu hâlde benim davetime gelsinler ve bana iman etsinler ki doğru yolu bulabilsinler." (Bakara suresi, 186. ayet.)

Fıtrat olarak aciz ve zayıf yaratılan insan daima Rabbine muhtaçtır. Yaratılışının amacının farkında olan insan, bütün benliğiyle Allah'a (cc) yönelerek maddi ve manevi isteklerini O'na arz eder.

Müslümanlar sadece zor zamanlarında değil, her zaman Allah'ı (cc) zikreder ve O'nun yüceliğini hatırlar. Dua vesilesiyle Rabbi ile irtibatı hiçbir zaman bırakmaz. İsteklerinin gerçekleşmesi için sebepleri göz ardı etmez ve Allah'a (cc) tevekkül eder. Yüce Allah, Mucib ismi ile kulunun duasına icabet eder ve kulu için en hayırlı sonucu yaratır.

Görsel 3.18: *"el-Mucîb" Hattı*

Allah (cc) kendisine yapılan dualara mutlaka cevap verir. Bu cevaplar bizim için çoğunlukla olumlu sonuçlanırken bazıları da bizim istediğimiz gibi olmayabilir. Bu durum, Allah'ın (cc) dualarımıza karşılık vermediği anlamına gelmez. Kulun vazifesi, Mucib olan Allah'ın (cc) ona her zaman karşılık vereceğini bilerek ve "Duam kabul olmuyor." hissine kapılmadan Allah'ın (cc) kendisi için en iyisini seçeceğini kabul etmesidir.

Okuyalım

el-Mucîb

Duan varsa kalbinde
Durma yönel Rabbine
Kabul eder duayı
O el-Mucîb ismiyle

(Mustafa Yılmaz, Esmâu'l-Hüsnâ, s. 45.)

Yüce Allah'ın Mucib ismini hayatına yansıtan bir Müslüman; Allah'ın (cc) emir ve yasaklarına uyar, gücü yettiği kadar ihtiyaç sahiplerine yardım eder. Çevresindeki insanlara nezaketle davranır, onların davetlerine icabet eder, sorunlarına çözümler arar. Böylece Yüce Allah'ın Mucîb isminin tecellilerini davranışlarında gösterir.

Gafur

Yüce Allah'ın güzel isimlerinden biri olan Gafur birinin kusurunu örten, suçunu bağışlayan anlamına gelir.[36] Allah (cc); kendisinden af ve mağfiret dileyen kullarını bağışlayan, hâlleri düzelten, günahları temizleyendir. İnsanların günahları ne kadar çok olursa olsun, aynı hataya dönmemek için tövbe ettiklerinde onları affedendir.

Dikkat Edelim

"Allah'tan bağışlama dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."
(Nisa suresi, 106. ayet.)

36- bk. Bekir Topaloğlu, "Gafûr", TDV İslam Ansiklopedisi, C 13, s. 286-287.

Gafur, Kur'an-ı Kerim'de çoğunlukla Rahîm ile birlikte geçer. Bu durum Allah'ın (cc) mağfiretinin ve merhametinin büyüklüğünü gösterir. Bir ayette Yüce Allah **"Ey Muhammed! Kullarıma, benim elbette çok bağışlayıcı, çok merhametli olduğumu haber ver."**[37] buyurur. Bir başka ayette de **"...Sizden kim cahillikle bir kabahat işler de sonra peşinden tövbe eder, kendini düzeltirse (bilmiş olun ki) O; çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."**[38] buyrularak tövbe edip kendini düzelten kulunu Allah'ın (cc) affedeceği bildirilir.

Görsel 3.19: *"el-Ğafûr" Hattı*

Gafur ile aynı kökten gelen istiğfar; kişinin kusurunun bağışlanmasını Allah'tan (cc) talep etmesi, ahirette azap görmesine sebep olacak hatalardan kaçınması ve iyi amellerinin sayısını artırmasıdır. Peygamberimiz *"Allah"ım! Beni, iyilik yaptıkları zaman sevinç duyan, kötülük yaptıkları zaman da bağışlanma dileyen kullarından eyle."*[39] duasıyla istiğfarda bulunmuştur.

Okuyalım

el-Gafûr

Affı bol olan O'dur
İste sen de mağfiret
Affedecek tek O'dur
El-Gafûr'a dua et

(Mustafa Yılmaz, Esmâu'l-Hüsnâ, s. 35.)

Yüce Allah'ın Gafur ismini hayatına yansıtan bir mümin; insanların kusurlarını araştırmaz, kimsenin ayıbını yüzüne vurmaz. Hata işleyen kişiye merhamet edip hâlinin düzelmesi için dua eder. Böylece Hz. Peygamber'in *"...Her kim dünyada bir Müslümanın ayıbını örterse Allah da kıyamet günü onun ayıbını örter."*[40] hadisiyle müjdelenmiş olur.

Câmi

Câmi sözlükte toplayan, buluşturup birleştiren anlamına gelir.[41] Câmi, Yüce Allah'ın güzel isimlerinden biridir. Bütün güzellikleri, iyilikleri ve nimetleri kendisinde toplayan; varlıkları bir arada tutan demektir. Yüce Allah, bu ismiyle ahirette insanları yeniden dirilterek hesap için bir araya getireceğini bizlere bildirir. Kur'an-ı Kerim'de bununla ilgili **"Allah kendisinden başka hiçbir ilah olmayandır. Ant olsun sizi kıyamet gününde mutlaka bir araya toplayacaktır..."**[42] buyrulur.

Görsel 3.20: *"el-Câmi" Hattı*

37- Hicr suresi, 49. ayet.
38- Enam suresi, 54. ayet.
39- İbn Mâce, Edeb 57.
40- Müslim, Birr, 58.
41- bk. Bekir Topaloğlu, "Câmi", TDV İslam Ansiklopedisi, C 7, s. 92.
42- Casiye suresi, 26. ayet.

Câmi olan Allah (cc), bütün övgü ve faziletleri kendinde toplayandır. O, tevhid inancı etrafında insanları birleştirir. Ayrıca camilerde ibadetler vesilesiyle kullarını bir araya getirerek onlara cemaat olma bilinci kazandırır. Böylece Müslümanların aralarındaki dayanışma bağları güçlenir. Peygamber Efendimiz bir hadisinde namazı cemaatle kılmanın önemine değinmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan yirmi yedi kat daha faziletlidir."*[43]

Okuyalım

el-Câmi'

Kıyamette mahlukat
Etrafa dağılacak
Onları bir araya
El-Câmi' toplayacak

(Mustafa Yılmaz, Esmâu'l-Hüsnâ, s. 87.)

Dikkat Edelim

"Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı yapışın, bölünüp parçalanmayın. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani siz birbirinize düşman idiniz de Allah gönüllerinizi birleştirdi ve O'nun nimeti sayesinde kardeş oldunuz. Siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi Allah kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle açıklıyor ki doğru yolu bulasınız." (Al-i İmran suresi, 103. ayet.)

Allah (cc) Câmi ismiyle anne, baba, kardeş, eş ve evlatların gönüllerini birbirine ısındırır ve onları muhabbet bağıyla bir arada tutar. Kâinattaki zıtlıklara rağmen çeşitli varlıklar arasında ahenk ve düzen oluşturur. Böylece varlıkların her biri kendileri için belirlenen yasalar çerçevesinde bir araya gelir.

Yazalım

Verilen esmayıhüsnayı örneklerini ilgili oldukları ayetlerle eşleştirerek tabloda boş bırakılan yerlere yazınız.

Rab	Mucib	Gafur	Câmi

"Rabbimiz! Şüphesiz sen, hakkında şüphe olmayan bir günde insanları toplayacaksın. Şüphesiz Allah vaadinden dönmez." (Al-i İmran suresi, 9. ayet.)	.....
"Ey kendi aleyhlerine olarak günahta haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir." (Zümer suresi, 53. ayet.)	.....
"Ant olsun, Nuh bize dua edip seslenmişti. Biz ne güzel cevap vereniz!" (Saffat suresi, 75. ayet.)	.....
"… Onlara, içlerinden senin ayetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder. Çünkü üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız sensin." (Bakara suresi, 129. ayet.)	.....

43- Buhârî, Ezân, 30.

3. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Dijital Sorular

A. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" harfini yazınız.

1. (.....) İstikbalikıble namazın sünnetlerindendir.
2. (.....) Secdede burnu yere koymak namazın vaciplerindendir.
3. (.....) Sübhaneke duası Peygamberimizin öğrettiği bir duadır.
4. (.....) Câmi, birinin kusurunu örten, suçunu bağışlayan anlamına gelir.
5. (.....) Mescid-i Nebi, hicretten sonra Medine'de inşa edilmiştir.

sehiv secdesi	Mucib	II. Hasan Camii	setriavret	teşehhüt	Emeviyye Camii

B. Yukarıda verilen ifadelerden uygun olanlarıyla cümleleri tamamlayınız.

1. ..... namaz kılarken oturuşta Tahiyyat duasını okumayı ifade eden kavramdır.
2. Namaz fiillerinde oluşan fazlalık, eksiklik veya yanlışlıkları telafi etmek amacıyla yapılan iki secdeye ..... denir.
3. Namaz kılmaya başlamadan önce gerekli yerler örtüldüğünde ..... şartı yerine getirilmiş olur.
4. Yüce Allah'ın ..... ismi, dualara karşılık veren anlamına gelir.
5. Emeviler döneminde Şam'da inşa edilen ..... dünyanın eski camilerinden biridir.

C. Aşağıdaki soruları dikkatle okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

1. Namazın farzlarıyla ilgili aşağıdaki açıklamalardan hangisi yanlıştır?

A) Necasetten Taharet: Bedenin, elbisenin ve namaz kılınacak yerin temiz olmasıdır.
B) Setriavret: Namazda gerekli yerlerin örtülmesidir.
C) Kıyam: Namazda elleri dize koyarak eğilmektir.
D) Kıraat: Kıyamda sure veya ayet okumaktır.

2. Aşağıdaki açıklamalardan hangisi sehiv secdesiyle ilgili değildir?

A) Namazda eksiklik veya fazlalık gibi durumlarda yapılabilir.
B) Namazın farzlarından birinin geciktirilmesi hâlinde yapılmalıdır.
C) Secde ayeti okunduğunda sehiv secdesi yapılır.
D) Selam verdikten sonra iki secde olarak yapılır.

3. Sübhaneke duası ne zaman okunur?

A) Rükûdan sonra
B) Secdeden önce
C) Ka'de-i ahîrede
D) İftitah tekbirinden sonra

4. **Esma**: Yapılan bölgenin coğrafi özellikleri mescit mimarisi üzerinde etkilidir.

Kerem: Osmanlı Dönemi'nde hanedan mensuplarının kendi imkânlarıyla yaptırdıkları camilere Ulu Cami denir.

Zeynep: Minber, mihrap ve vaaz kürsüsü gibi bölümler mescitlerin iç kısımlarında bulunur.

Eren: Hz. Peygamber'den beri mescitler, toplumsal hayatın merkezinde yer alır.

Mescitlerle ilgili olarak hangi öğrencinin verdiği bilgi yanlıştır?

A) Esma
B) Kerem
C) Zeynep
D) Eren

5. Mescit ve camilerin birçok işlevi vardır. Müslümanlar;

I. Cemaat hâlinde ibadet ve dua etmek
II. Sevinç ve üzüntüleri paylaşmak
III. Kur'an-ı Kerim okumak ve dinî ilimleri öğrenmek

Verilen maddelerden hangileri mescitlerin işlevleri arasında yer alır?

A) I ve II
B) I ve III
C) II ve III
D) I, II ve III

D. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Namazın sünnetlerine üç örnek veriniz.

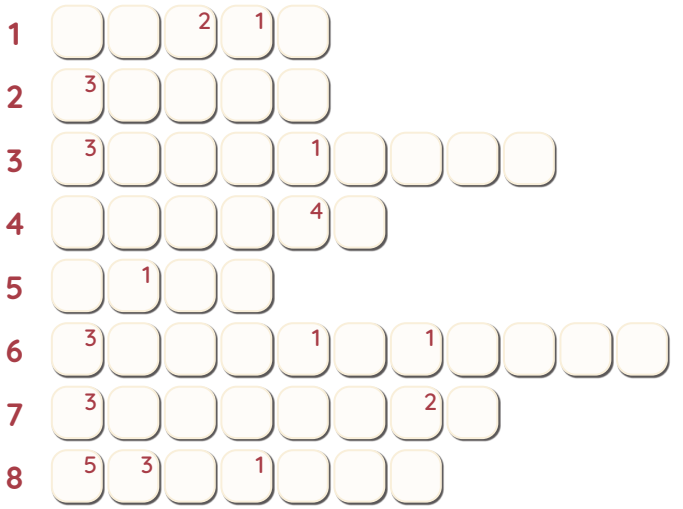
2. Tilavet secdesi nasıl yapılır? Kısaca açıklayınız.

3. Namazda okunan duaların isimlerini yazınız.

4. İslam'a göre cemaatle namaz kılmak niçin önemlidir? Yorumlayınız.

5. Yüce Allah'ın Gafur ve Rab isimlerinin anlamlarını kısaca açıklayınız.

E. Aşağıdaki sorulardan hareketle bulmacayı çözünüz. Kutucukların üst köşesindeki sayılara denk gelen harfleri diğer tablodaki ilgili yere yazarak gizli kelimeyi bulunuz.

Gizli kelime:

1. Namazın her rekâtında kıraat süresi kadar ayakta durmak.
2. Yüzü, elleri, dizleri ve ayak parmaklarını yere koyarak yapılan namazın farzlarından biri.
3. Namazda iftitah tekbirinden sonra okunan dua.
4. Camilerde minarenin etrafında kenarları korkuluklu, müezzinin çıkarak ezan okuduğu bölüm.
5. Namaz kılarken yöneldiğimiz kıblemiz.
6. Sultan I. Ahmet tarafından İstanbul'da yaptırılan duvarlarında mavi renkli İznik çinileri bulunan altı minareli cami.
7. Mimar Sinan'ın ustalık eseri olarak bilinen cami.
8. Selatin camilerinin yapıldığı dönem.

İSLAM VE GÜNLÜK HAYAT

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- İslam Ahlakının Özü: Edep ve Hayâ
- Dostluk ve Arkadaşlık
- Nimetlerin Kadrini Bilmek: Şükür
- Kul Hakkını Gözetmek
- Esmayıhüsnayı Tanıyorum

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Edep ve hayâ ile ilgili üç atasözü bularak defterinize yazınız.
2. İnsanlarla dostluk kurarken nelere dikkat etmek gerekir? Arkadaşlarınızla tartışınız.
3. Allah'a (cc) teşekkür etmemizi gerektiren şeylerle ilgili defterinizde bir liste oluşturunuz.
4. Hucurat suresi 11. ayetin mealini https://kuran.diyanet.gov.tr/ adresinden bularak defterinize yazınız.
5. Allah'ın (cc) güzel isimlerini bilmek insana neler kazandırır? Arkadaşlarınızla konuşunuz.

4. ÜNİTE

Ünite PDF'si

Ünite Özet Sunusu

1. İslam Ahlakının Özü: Edep ve Hayâ

Edep ve hayâ kavramları size neleri çağrıştırıyor?

Yüce Allah insanı kendisine kulluk etmesi için yaratmıştır.[1] İnsan, Allah'a (cc) karşı kulluk görevini hayatın her alanında O'nun ortaya koyduğu ilke ve prensiplere uyarak yerine getirebilir. Rabbimiz bizden kendisine ibadet etmemizi ve birbirimizle ilişkilerimizde belli ahlaki kurallara uymamızı istemektedir. Kur'an-ı Kerim'de hangimizin daha güzel işler yapacağını sınamak için hayatın ve ölümün yaratıldığı ifade edilir.[2] Rabbimizin kitabında bildirdiği temel prensipler ve Peygamberimizin hayatıyla ortaya koyduğu örneklik İslam'ın güzel ahlak sahibi insanlar yetiştirmeyi hedeflediğini gösterir. Peygamberimiz de *"Ben ancak güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim."*[3] buyurarak bu gerçeği ifade etmiştir. Yüce Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için kişinin ahlakını güzelleştirmesi gerekir.

İslam ahlakının özünde edep ve hayâ kavramları yer alır. Edep kelimesi sözlükte iyi tutum ve alışkanlıklar, incelik, kibarlık, hayranlık ve takdir gibi anlamlara gelir. Bir ahlak terimi olarak edep, toplumun iyi olarak kabul ettiği davranışlarda bulunmak, görgülü, nazik, güzel ahlak sahibi ve erdemli olmak demektir. Edep, toplumda uyulması gereken ve kişiyi utanılacak durumlara düşmekten koruyan kuralları ve insanlarla ilişkilerde gerektiği yerde gerektiği gibi davranma erdemini ifade eder. Kısaca edep kişinin niyet, söz, davranış ve her türlü hâlinin iyi ve güzel olmasıdır.[4]

Müslümanın edep sahibi olmasında hayâ kavramının önemli bir yeri vardır. Hayâ sözlükte utangaçlık, utanma, ar gibi anlamlara gelir. Ahlaki bir terim olarak hayâ, kişinin çirkin davranışlardan rahatsız olup onları terk etmesi, kötü bir işi yapmaktan veya iyi bir işi yapmamaktan dolayı sıkıntı duymasıdır.[5]

Bilgi Kutusu

Edep, görgü kuralları veya adabımuaşeret ile eş anlamlıdır. Adap kelimesi edebin çoğuludur. (bk. Temel İslam Ansiklopedisi, C 2, s. 344-345.)

Peygamber Efendimiz edep ve hayâ bakımından bizim için en güzel örnektir. O; merhamet, insanlarla iyi geçinme, güler yüzlü ve tatlı dilli olma, öfkelenmeme, zarar vermeme, kibirlenmeme, kötülüğe iyilikle karşılık verme, cömertlik, dürüstlük ve affetme gibi erdemleri en güzel şekilde hayata geçirmiştir. Onun edep ve hayâsını Enes b. Malik (r.a.) şöyle anlatmıştır: "Peygamber Efendimiz kesinlikle hakaret etmez, mübarek ağızlarından kaba bir söz çıkmaz ve lanet etmezdi. Birimizi azarlayacak olsa *'Allah iyiliğini versin, ona ne oluyor ki!'* derdi."[6]

Edep ve hayâ ölçülerini uygulamak istiyorsak Peygamber Efendimizin sözlerini ve davranışlarını rehber edinmeliyiz. Hz. Peygamber insanlarla ilişkimizde dikkat etmemiz gereken önemli bir prensibi şöyle ifade etmiştir: *"İnsanlar iyilik yaparlarsa biz de iyilik yaparız, zulmederlerse biz de zulmederiz diyen zayıf karakterli kimseler olmayın. Bilakis iyilik yaptıklarında insanlara iyilikle karşılık vermeyi, kötülük yaptıklarında ise onlara zulmetmemeyi alışkanlık hâline getirin."*[7]

1- bk. Zariyat suresi 56. ayet.
2- bk. Mülk suresi 2. ayet.
3- İmam Malik, Hüsnü'l-hulk, 1.
4- bk. Temel İslam Ansiklopedisi, C 2, s. 344-345.
5- bk. Temel İslam Ansiklopedisi, C 3, s. 432.
6- Buhârî, Edeb, 38-44.
7- Tirmizî, Birr, 63.

Nerede olursak olalım bizi gören ve işiten, bize şah damarımızdan daha yakın olan Rabbimiz utanmaya ve huzurunda edeple davranmaya en layık olandır. Peygamberimizin Yüce Allah'a karşı edebi, her an O'nun huzurunda bulunduğu bilincine dayanır. O, hayatı boyunca bu bilinçle yaşamış ve bizleri böyle yaşamaya davet etmiştir.

Görsel 4.1: *Büyüklere saygı göstermek İslam edebinin gereğidir.*

Peygamber Efendimiz, evinde geç saatlere kadar oturan misafirlerine rahatsızlığını ifade etmekten dahi geri duracak bir edebe sahipti. Onun söylemekten hayâ ettiği durumu Yüce Allah vahiyle şu şekilde bildirdi: **"Ey iman edenler! Yemek için çağrılmaksızın ve yemeğin pişmesini beklemeksizin (vakitli vakitsiz) Peygamber'in evlerine girmeyin, çağrıldığınız zaman girin. Yemeği yiyince de hemen dağılın. Sohbet için beklemeyin. Çünkü bu hareketiniz Peygamber'i üzmekte fakat o (size bunu söylemekten) hayâ etmektedir. Ama Allah, hakkı söylemekten çekinmez..."**[8]

Utanma duygusu insani bir özelliktir. İnsanlar içinde yaşadıkları toplum tarafından onaylanmayıp yanlış kabul edilen davranışları sergilemekten utanırlar. Bu konuda Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *"İnsanlık, ilk günden beri bütün peygamberlerin üzerinde ittifak ettikleri bir söz bilir: Şayet utanmıyorsan, dilediğini yap!"*[9] Bu hadisişerif bizlere hayâ sahibi olmayan kişiden her türlü fenalığın gelebileceğini ifade eder. Atalarımız böyle insanları "Allah'tan korkmaz, kuldan utanmaz." şeklinde nitelendirir. Böylesi insanlar edebe aykırı davranışlardan herhangi bir rahatsızlık duymazlar. Yüzleri kızarmaz ve pişmanlık hissetmezler. Bu tür kimseler için "ar ve hayâ perdesi yırtılmış" ifadesi kullanılır.

8- Ahzab suresi, 53. ayet.
9- Buhârî, Edeb, 78.

Grafik 4.1: *Bazı adabımuaşeret kuralları*

Kur'an-ı Kerim'de en hayırlı giysinin takva elbisesi olduğu ifade edilir.[10] İslam âlimleri bu ayette geçen takva elbisesinden hayânın anlaşılabileceğini söylemişlerdir. Çünkü takva, Yüce Allah'a karşı gelmekten sakınmak anlamına gelir. Takva elbisesine bürünen kimse edep ve hayâ sahibi olur. Edep sınırını aşan davranışlarda bulunan ve bundan rahatsızlık duymayan kişinin ise bu hayâ elbisesi yırtılmıştır. Müslüman her ne yapıyorsa yapmadan önce düşünür, Allah'tan (cc) ve insanlardan utanmasına sebep olacak bir iş değilse onu gönül rahatlığıyla yapar. Şayet Allah'tan (cc) ve insanlardan utanmasını gerektirecek bir işse onu terk eder. Böylece Müslümanın hayâsı, onu kötülüklerden koruyan bir elbise olur.

Hayâ; insanın ahlakını güzelleştiren, onu zarifleştiren ve Allah (cc) katında değerli kılan bir ziynettir. Bu konuda Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: *"Arsızlık nerede ve kimde olursa olsun çirkinleştirir, hayâ ise nerede ve kimde olursa olsun zarifleştirir."*[11] Ar ve hayâ iyilik alameti olduğu gibi arsızlık ve hayâsızlık da kötülük alametidir. Hayâdan uzaklaşan bir kimseyi artık kötülükten ve haramdan alıkoyacak bir engel yoktur. Bu kişi istediğini yapar ve nefsinin arzularına boyun eğer.

Hayat kelimesiyle aynı kökten gelen hayâ, toplumun manevi hayatının diri ve canlı olmasına vesile olur. Hz. Peygamber'in *"İman, yetmiş küsur parçadır. Hayâ da imandan bir parçadır."*[12] buyurması, hayânın önemini vurgular. *"... İslam ahlakının özü hayâdır."*[13] diyen Hz. Peygamber, söz ve fiillerde hayâ üzere davranmayı emretmiş, kötü söz söylemek ve gereğinden fazla konuşmak gibi edebe aykırı hâllerden ise sakındırmıştır. Hz. Peygamber'in kendisi de davranışları ve tavrıyla Müslümanlar için bir hayâ timsali olmuştur. *"... Ahireti arzu eden, dünyanın süsünü terk eder.*

10- bk. Araf suresi, 26. ayet.
11- Tirmizî, Birr, 47.
12- Müslim, Îmân, 57.
13- İbn Mâce, Zühd, 17.

Kim bu şekilde davranırsa Allah'tan gereği gibi hayâ etmiş olur."[14] Çünkü Müslümanın Yüce Allah'a, Hz. Peygamber'e, diğer insanlara ve kendi nefsine karşı söz ve davranışlarında hayâlı olması edep ve güzel ahlakın gereğidir.

Dinî ve ahlaki değerler, insanları ve toplumları yozlaşmadan koruyarak onurlu ve şerefli kılar. Bu değerlerin başında da edep ve hayâ gelir. Bunlar ilk önce ailede öğrenilir. Aile büyükleri bu değerleri yaşayarak kendilerinden sonra gelen kuşaklara örnek olurlar. Bu değerlerin yaşatıldığı ailelerden oluşan toplumlar da daha sağlıklı ve ahlaklıdır. Peygamber Efendimiz *"Hiçbir baba, çocuğuna güzel ahlaktan daha kıymetli bir miras bırakmamıştır."*[15] buyurarak terbiyenin önemini vurgulamıştır.

Yazalım

Edep ve hayâ sahibi bir insanın toplu taşıma aracında yapması ve yapmaması gerekenleri tabloda ilgili yerlere yazınız.

Yapılması Gerekenler	Yapılmaması Gerekenler
.....	.....
.....	.....
.....	.....

2. Dostluk ve Arkadaşlık

Sizinle arkadaş olmak isteyen birisi hangi özellikleri taşımalıdır?

İnsan yaradılışı gereği hayatını bir topluluk içinde sürdürür. Hiç kimse tek başına bütün ihtiyaçlarını karşılayıp mutlu ve huzurlu bir hayat süremez. Toplum, insanlar arasındaki sevgi ve saygı bağlarıyla ayakta durur. Aile, akrabalık, komşuluk, arkadaşlık ve dostluk bağları sağlıklı ve kuvvetli olan toplumlar geleceğe daha emin adımlarla yürür.

Hepimiz sevgiyle bağlanacağımız; sırlarımızı, dertlerimizi ve sevinçlerimizi paylaşacağımız insanlara ihtiyaç duyarız. Canımız sıkıldığında, moralimiz bozulduğunda, başımıza kötü bir şey geldiğinde dostlarımızı yanımızda bulmak isteriz. Dostlarımız kimi zaman tesellileri ve yol göstericilikleriyle, kimi zaman da tebrik, takdir ve teşvikleriyle hayatımızı güzelleştirirler.

Kur'an-ı Kerim'de müminlerin gerçek dostunun Allah (cc), Hz. Peygamber ve diğer müminler olduğu şöyle ifade edilir: **"Sizin dostunuz ve yardımcınız sadece Allah, O'nun peygamberi, bir de Allah'a boyun eğerek namazı gerektiği şekilde kılan ve zekâtı veren müminlerdir."**[16] Rabbimiz kendisine iman edenleri dostu olarak nitelemekte ve onların yolunu aydınlatacağını şöyle müjdelemektedir: **"Allah iman edenlerin dostu ve yardımcısıdır, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır."**[17] Kur'an-ı Kerim, inkârcıların dostunun ise şeytan olduğunu haber verir: **"Kim Allah'ı bırakıp da şeytanı dost edinirse şüphesiz o, apaçık bir ziyana uğramış olur. Şeytan onlara (birçok) vaatte bulunur ve onları boş ümitlerle oyalar."**[18]

14- Timizî, Sıfâtü'l-kıyâme, 24.
15- Tirmizî, Birr, 33.
16- Maide suresi, 55. ayet.
17- Bakara suresi, 257. ayet.
18- Nisa suresi, 119-120. ayetler.

Kur'an-ı Kerim'de müminler kardeş olarak nitelendirilmiştir: **"Müminler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin."**[19] Bu durum müminler arasındaki dostluk bağının kardeşler arasındaki kan bağı gibi güçlü olması gerektiğini göstermektedir.

Görsel 4.2: *Arkadaşlar sevinçleri paylaşarak çoğaltırlar.*

Müslümanlar birbirlerini Allah (cc) için severler. Yüce Allah'a olan sevgileri ve O'nun hoşnutluğunu kazanma arzuları onları birbirlerini sevmeye teşvik eder. Peygamber Efendimiz, *"Hiçbiriniz kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe hakkıyla iman etmiş sayılmaz."*[20] buyurarak hakiki imanın Müslüman kardeşlerimizi gözetmekten geçtiğini belirtmiştir. İslam tarihi bu güzel kardeşliğin örnekleriyle doludur. Peygamberimize iman eden ilk Müslümanlar birbirlerine çok güçlü bir şekilde bağlandılar. Mekke Dönemi'nde her türlü zorluğa birlikte göğüs gerdiler. Hicretten sonra da Hz. Peygamber, Medineli ensar ile Mekkeli muhacirler arasında güçlü bir kardeşlik bağı kurdu. Medineli Müslümanlar, sahip oldukları her şeyi Mekke'den gelen kardeşleriyle paylaşarak tarihte eşine az rastlanan bir kardeşlik destanı yazdılar.

Müslümanların arasındaki kardeşlik bağının kuvvetini gösteren bir olay da Hz. Ebubekir'in halifeliği döneminde gerçekleşen Yermük Savaşı'nda yaşanmıştır. Huzeyfe el-Adevî savaş sırasında yaralılar arasında amcasının oğlunu arar. Yanında biraz su vardır. Hâlâ hayattaysa ona bu sudan içirmeyi, yüzünü yıkamayı istemektedir. Amca oğlunu bulur, tam ona su verecekken bir ah sesi işitilir. Biraz ilerideki bir yaralıdan gelen bu inleme üzerine amca oğlu Huzeyfe'ye, suyu o yaralıya götürmesini işaret eder. Yaralanan bu kişi Hişam adında bir Müslümandır. Huzeyfe suyu ona verecekken başka bir ah sesi duyulur. Hişam suyu diğer yaralıya götürmesi için işaret eder. Huzeyfe yanına vardığında bu Müslümanın şehit olduğunu görür. Tekrar koşarak suyu Hişam'a götürür fakat o da ruhunu teslim etmiştir. Bunun üzerine hemen amca oğlunun yanına koşar. Fakat o da bir damla su içemeden Rabbine kavuşur.[21] Son nefesinde bile kardeşini kendine tercih eden bu insanlar İslam ahlakının yaşayan örnekleri olarak bugün de bize yol gösterirler.

19- Hucurat suresi, 10. ayet.
20- Buhârî, Îmân, 7.
21- bk. Hakîm, V, 1889; Taberânî, III, 259.

Müslümanın güzel özelliklerinden biri de dost canlısı olmasıdır. Peygamber Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuştur: *"Mümin cana yakındır. (İnsanlarla) yakınlık kurmayan ve kendisiyle yakınlık kurulamayan kimsede hayır yoktur."*[22] İnsanlarla sıcak ve samimi dostluk kurmak ancak tevazu sahibi olmakla mümkündür. Kibirli insanlar yanlarına kimseyi yaklaştırmazlar. Mümine yakışan tavır da kibirden uzak durarak mütevazı olmaktır. Müslüman bu sayede güzel arkadaşlıklar kurar ve bunları sürdürür.

Dost, insanı iyiliklere ve güzelliklere götürebileceği gibi kötülüklere de sürükleyebilir. Nice insanlar seçtikleri dostlar sebebiyle perişan olmuşlar hem dünyada hem de ahirette ziyana uğramışlardır. Niceleri de dostları sayesinde iyiliğe, güzelliğe ve mutluluğa ulaşmışlardır. Bu nedenle insan, dost edineceği kimseleri iyi seçmelidir. Hz. Peygamber, *"Mümin, müminin aynasıdır."*[23] buyurarak müminlerin hatta bütün dostların birbirleriyle benzeşmelerine dikkat çekmiştir. Toplumumuzda yaygın olan "Arkadaşını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim." atasözü de arkadaşların ahlak ve davranış bakımından benzeşmesinin kaçınılmaz olduğunu ifade eder. Öte yandan Hz. Peygamber'in, *"Kişi dostunun dini üzeredir."*[24] hadisi de dinî ve kültürel kimlik bakımından arkadaşların birbirleri üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır.

Görsel 4.3: *Dinimiz bize dostluk ve kardeşlik hukukunu gözetmemizi tavsiye eder.*

Gerçek dost olarak Yüce Allah'ı gören bir Müslüman, dostlarını da Rabbini tanıyıp seven, güzel ahlaklı kimselerden seçer. Hiç kimsenin kusursuz olmadığını ve hatasız dost arayanın dostsuz kalacağını bilir. Ancak herhangi bir hata yaptığında hem Allah'a (cc) hem de ona olan sevgisinden dolayı dostunu nazikçe uyarır. Çünkü Müslüman, **"... İyilik ve takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) üzere yardımlaşın. Ama günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın..."**[25] ayetinin gereği olarak günah ve düşmanlıkta dostuna dahi yardım etmemesi gerektiğini bilir. Yine Peygamber Efendimizin *"Kişi zalim de olsa mazlum da olsa din kardeşine yardım etsin. Eğer kardeşi zalimse onu engellesin. Çünkü zalimi yaptığı işten döndürmek ona yapılacak bir yardımdır. Eğer mazlum ise ona yardım etsin!"*[26] buyruğu doğrultusunda kardeşini yanlıştan vazgeçirmeye çalışır.

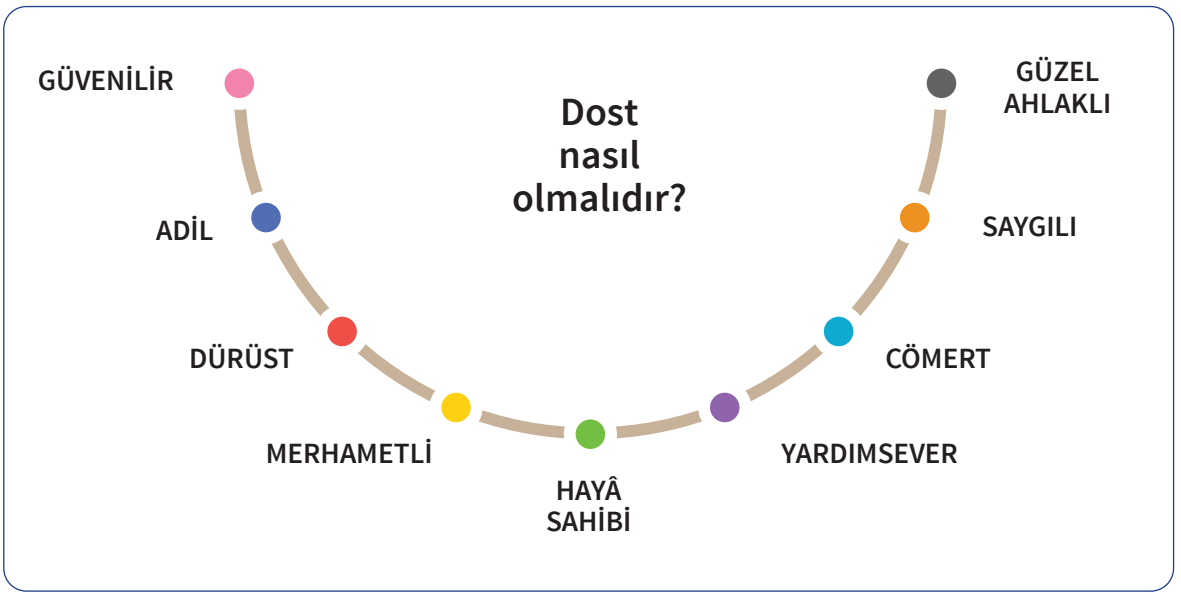
Müslüman, hayatının merkezine iyiliği alır. Sadece kendisine yapılan iyiliklerin bir karşılığı olarak değil, her durumda iyilik yapmaya gayret eder. İyilik düşünür, iyilik planlar ve hangi şartta olursa olsun iyiliği hayata geçirmeye çabalar. Ancak gönül zenginliğiyle ve yüksek bir ahlaki olgunlukla başarılabilecek bu erdemi Rabbimiz de Kur'an-ı Kerim'de şöyle öğütlemiştir: **"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen kötülüğe iyiliğin en güzeliyle karşılık ver. Bir de bakarsın ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiştir."**[27]

22- Ahmed bin Hanbel, II, 400.
23- Ebû Dâvûd, Edeb, 49.
24- Tirmizî, Zühd, 45.
25- Maide suresi, 2. ayet.
26- Müslim, Birr, 62.
27- Fussilet suresi, 34. ayet.

İyiliği karşımızdaki insanlardan beklemek yerine öncelikle kendimiz yapmalıyız. Arkadaşlarımızın hangi özellikleri taşımasını istiyorsak evvela biz o güzel vasıflara sahip olmaya gayret etmeliyiz. Dürüst, sözüne sadık, güvenilir, yardımsever, sevgi ve saygı dolu, hayâ sahibi, güzel ahlaklı dostlarımız olması için yapacağımız ilk iş, bizim bu güzellikleri hayata geçirmemizdir.

Konuşalım

"İyiliğe iyilik her kişinin kârı, kötülüğe iyilik er kişinin kârıdır." atasözüyle ne anlatılmak istenmektedir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla konuşunuz.

Grafik 4.2: *İyi bir dostta bulunması gereken bazı özellikler.*

3. Nimetlerin Kadrini Bilmek: Şükür

Hangi durumlarda insanlara teşekkür edersiniz?

Şükür, Allah'ın (cc) verdiği sayısız nimetin O'nun sonsuz iyilik ve bağışının sonucu olduğunu fark ederek Yüce Allah'a kalp, dil ve beden ile teşekkürde bulunmaktır.[28] Müslüman kendisini yaratıp yaşatan ve kendisine sayısız nimetler veren Yüce Allah'a gönülden şükreder. Namaz, oruç, zekât ve hac gibi ibadetler vesilesiyle Allah'a (cc) şükrünü ifade eder. Kur'an-ı Kerim'de **"...Yalnız Allah'a ibadet et ve şükredenlerden ol."**[29] buyrularak Allah'a (cc) şükretmenin yolunun sadece O'na ibadet etmekten geçtiği bildirilir.

Peygamberlerin Kur'an-ı Kerim'de sayılan özelliklerinden biri de verdiği nimetler için Allah'a (cc) şükretmeleridir. Hz. Nuh hakkında **"O, çok şükreden bir kul idi."**[30] buyrulur; Hz. İbrahim'in kendisine verilen nimetler için[31], Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ın ise sahip oldukları ilimden dolayı[32] Allah'a (cc) şükrettiklerinden bahsedilir.

28- bk. "Şükür", Temel İslam Ansiklopedisi, C 7, s. 486.
29- Zümer suresi, 66. ayet.
30- İsra suresi, 3. ayet.
31- bk. Nahl suresi, 121. ayet.
32- bk. Neml suresi, 15. Ayet.

Görsel 4.4: *Verdiği sayısız nimet için Yüce Allah'a şükretmemiz gerekir.*

Şükür kelimesinin geçtiği ayetlerin çoğunda Yüce Allah'ın nimetlerinden ve ikramlarından söz edilir, insanların Allah'a (cc) şükretmesi gerektiği bildirilir ve şükredenlere verilecek ödüller anlatılır. Bir ayette şöyle buyrulur: **"... Kim şükrederse kendi iyiliği için şükretmiş olur, kim de nankörlük ederse şüphesiz Rabbimin kimseye ihtiyacı yoktur, lütuf ve keremi ise pek çoktur."**[33] Verdiği nimetler için Yüce Allah'a şükreden kişi bunun karşılığını ahirette göreceği gibi bu dünyada da görür. Rabbimiz başka bir ayette de şükredenlere verdiği nimetleri artıracağını belirtmektedir.[34]

Yüce Allah'ın insana verdiği bütün nimetler birer imtihan vesilesidir. Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın (cc) insanları bağışlaması[35], onlara yardım etmesi[36], duyular ve kavrama kabiliyeti vermesi[37] gibi nimetler sayılır ve Müslümanların bu nimetler için şükretmeleri beklenir. Böylece nimetlerin insanlar için şükür konusunda birer sınama olduğuna vurgu yapılmakta, nimet sahibine şükretmenin ahlaki bir görev olduğuna işaret edilmektedir. Nimeti vereni hatırlayıp O'na teşekkür etmek nimeti bereketlendirir. Nimeti vereni tanımayıp nimetin asıl sahibini unutmak ise nimete karşı nankörlük anlamına gelir.

Peygamber Efendimize, Yüce Allah kendisini bağışladığı hâlde geceleri uzun uzun namaz kılıp ağlayarak ibadet etmesinin sebebi sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: *"Ben Allah'a şükreden bir kul olmayayım mı?"*[38] Bu cevap, onun geceleri ayakları şişinceye kadar ibadet etmesinin ardında yatan duygunun Allah'a (cc) şükretme isteği olduğunu göstermektedir.

Müslüman "Elhamdülillah." ve "Allah'a şükürler olsun." gibi ifadelerle Rabbinin verdiği nimetlere daima şükreder. Bu güzel sözlerin yanında davranışlarıyla da şükrünü gösterir. Namaz, oruç, hac, kurban özellikle zekât, sadaka ve infak gibi yardımlaşma ibadetleri, nimetleri veren Yüce Allah'a şükretme anlamını içinde barındırır. İnsan yaradılışı gereği şükretme ihtiyacı hisseder. Tertemiz fıtratını muhafaza eden her insanın kendisine yapılan küçük bir iyiliğe bile bir teşekkür borcu hissederken bütün nimetleri veren Rabbine karşı şükretmemesi düşünülemez. Bu, kulluk bilincinin sonucudur.

33- Neml suresi, 40. ayet.
34- bk. İbrahim suresi, 7. ayet.
35- bk. Bakara suresi, 52. ayet.
36- bk. Enfal suresi, 26. ayet.
37- bk. Nahl suresi, 78. ayet.
38- Buhârî, Teheccüd, 6.

Müslüman, kendisine sayısız nimetler veren Rabbine şükretmenin yanında iyiliğini gördüğü insanlara da teşekkür etmelidir. İnsanlara teşekkür etmek ile Allah'a (cc) şükretmek arasında güçlü bir bağ vardır. Hz. Peygamber bu durumu şöyle ifade etmiştir: *"İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah'a da şükretmez."*[39] Müslümanın kendisine iyilikte bulunana teşekkür etmesi İslam ahlakının bir gereğidir. Hz. Peygamber de bir hadisinde *"Kendisine bir iyilik yapılan kimse, iyiliği yapana 'Allah seni hayırla mükâfatlandırsın!' derse en güzel övgüde bulunmuş olur."*[40] buyurarak iyiliğe nasıl teşekkür etmemiz gerektiğini göstermiştir.

Dikkat Edelim

"Kendisine bir ikramda bulunulan kişi, imkân bulduğu takdirde karşılığını versin. Bulamazsa (o iyiliği yapana) övgüde bulunsun. Çünkü (bir iyiliği) öven, şükran borcunu yerine getirmiş olur. İyiliği gizleyen ise nankörlük etmiş olur." (Ebû Dâvûd, Edeb, 11.)

Peygamber Efendimiz, belaya sabretmenin de nimete şükretmenin de mümine sevap kazandırdığını bildirir. İnsan, her zaman rahatlık içinde olmayabilir. Kimi zaman insanın başına bazı sıkıntılar gelebilir. Müslüman nimete kavuştuğunda şükrederek, sıkıntıya düştüğünde de sabrederek Allah'ın (cc) rızasını kazanmaya çalışır. Hz. Peygamber, *"Müminin işi hayret vericidir zira onun her işi hayırdır. Bu, yalnız mümine özgü bir şeydir. Sevindirici bir işle karşılaşsa şükreder, o iş kendisi hakkında hayırlı olur. Üzücü bir işle karşılaşsa sabreder, bu da kendisi için hayırlı olur."*[41] buyurarak Müslümanlara hem sabrı hem de şükrü öğütlemiştir.

Aldığımız ve verdiğimiz her nefeste, işittiğimiz her seste, gördüğümüz her güzellikte, tattığımız her lezzette, dokunduğumuz her nesnede, kavradığımız her gerçekte bu kabiliyetleri bize veren Allah'ı (cc) anmalıyız. Âcizliğimizin farkına varmalı ve bize bu hayatı verdiği için Yüce Allah'a şükran duymalıyız. Unutmamalıyız ki sadece biz değil, melekler de dâhil göklerde ve yerde bulunan bütün varlıklar hamd ile Allah'a (cc) karşı minnettarlıklarını dile getirmektedirler.[42] Böylece biz de Yüce Allah'a hamdeden ve şükreden kullar olarak bütün bir kâinatın anlamlı bir parçası hâline geliriz.

Görsel 4.5: *Yüce Allah'a şükür borcumuzu eda etmenin yollarından biri de dua etmektir.*

Yazalım

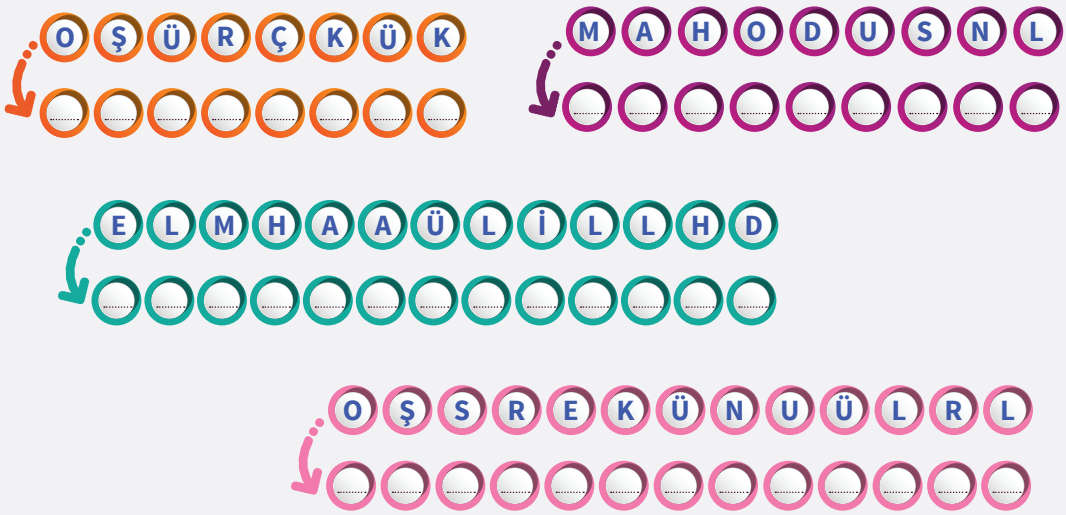
Günlük hayatınızda nelerin şükür sebebi olduğunu düşünerek etiketlere yazınız.

Yüce Allah'a şükürler olsun;

39- Tirmizî, Birr, 35.
40- Tirmizî, Birr, 88.
41- Müslim, Zühd, 64.
42- bk. Zümer suresi, 75 ve İsra suresi, 44. ayetler.

Dolduralım

Harflerinin yerleri değiştirilmiş şükür ifadelerini bularak boş bırakılan kutucukları doldurunuz.

4. Kul Hakkını Gözetmek

Haksızlığa uğradığınızda neler hissedersiniz?

Hak kelimesi gerçekte bir varlığı bulunan şey anlamına gelir. Terim olarak hak kavramı dinin ve hukuk düzeninin şahıslara tanıdığı yetki ve menfaatleri ifade eder.[43] İnsanların ve toplumların her açıdan hak ve sorumluluklarının belirlenmesi için Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde hak kavramına çeşitli yönleriyle değinilmiştir. Bazı hadislerde Allah'ın (cc) kulları, kulların da Allah (cc) üzerindeki hakkından; Müslüman'ın din kardeşi üzerindeki haklarından; arkadaş, komşu ve akraba hakkından; bedenin ve organların kişi üzerindeki hakkından söz edilir.[44] Bu hadislerde hakkın daha çok dinî ve ahlaki yönü üzerinde durulurken bazı hadislerde ise kişilere tanınan hukuki nitelikteki yetki anlamına vurgu yapılır.[45]

İslam düşüncesinde haklar, Allah'ın (cc) hakları ve kulların hakları şeklinde ikiye ayrılır. İlki, Allah'ın insan üzerindeki haklarını; ikincisi ise insanın diğer insanlarla olan hukukunu ifade eder. İslam kültüründe, insan hakları ifadesi yerine kul hakları tabiri kullanılır. Kul hakları ise öncelikle Allah ile kul arasındaki, sonra da kul ile kullar arasındaki haklara işaret eder. Hz. Peygamber, Muâz bin Cebel ile yaptığı bir yolculuk esnasında Allah (cc) ile insan arasındaki bu hak ilişkisini anlatır. Peygamberimiz *"Ey Muâz! Allah'ın, kulları üzerindeki haklarını bilir misin?"* diye sorar. Muâz "Allah ve Resulü daha iyi bilir." der. Resulullah *"Allah'ın kulları üzerindeki hakkı, kendisine hiçbir şeyi ortak koşmamaları ve O'na ibadet etmeleridir."* buyurarak sorunun cevabını verir. Bir süre yol aldıktan sonra yine o mübarek ses işitilir: "*Peki ey Muâz! Bunu yaptıkları takdirde kulların Allah üzerindeki hakkı nedir, bilir misin?*" Muâz yine "Allah ve Resulü daha iyi bilir." dedikten sonra Resulullah *"Allah'ın onlara azap etmemesi, onları cennetine koymasıdır."* buyurur.[46]

43- bk. "Kul Hakkı", Temel İslam Ansiklopedisi, C 5, s. 227.
44- bk. Müslim, Îmân, 49, 65, 72; Buhârî, Edeb, 29, 31, 85.
45- bk. "Kul Hakkı", Temel İslam Ansiklopedisi, C 5, s. 227.
46- bk. Müslim, Îmân, 49; Ahmed bin Hanbel, V, 239.

Bilgi Kutusu

Allah'ın (cc) hakları denince sadece ibadetler değil, insanların faydasına olan toplumsal konular da aklımıza gelmelidir. Toplumu korumak ve sosyal düzeni sağlamak için koyulan kuralların ihlal edilmesi kul hakkı olduğu gibi aynı zamanda Allah (cc) hakkıdır.

Hz. Peygamber'in arkadaşlarıyla arasında geçen şu sohbet kul hakkının ne kadar önemli olduğunu ortaya koyar. Peygamber Efendimiz ashabına şu soruyu sorar: *"Müflis kimdir bilir misiniz?"* Ashaptan söz alan biri "Bizim aramızda müflis, malı mülkü olmayan kimsedir." der. Bu cevap üzerine Allah Resulü şöyle buyurur: *"Asıl müflis, kıyamet gününde kıldığı namaz, tuttuğu oruç ve verdiği zekâtla gelir. Ancak dünyada iken şuna sövmüş, buna iftira atmış, ötekinin malını yemiş, berikinin kanını dökmüş, bir başkasını da dövmüştür. (İhlal ettiği bu hakların karşılığı olarak) iyiliklerinden alınıp hak sahiplerine verilir. Şayet hesabı görülmeden iyilikleri biterse mağdur ettiği insanların günahlarından alınarak bunun üzerine yüklenir; sonra da o, cehenneme atılır."*[47]

İslam'ın ana gayesi; insanın Allah (cc), diğer insanlar ve bütün varlıklar ile ilişkisini adalet üzere düzenlemektir. Kur'an'daki adalet emri, her şeyi yerli yerine koymayı, hak sahibine hakkını vermeyi ve dengeli bir tavra sahip olmayı ifade eder.[48] Dolayısıyla adil olmak isteyen bir Müslümanın kul hakkı konusunda da titiz olması gerekir.

Dikkat Edelim

"Müslümanın Müslüman üzerindeki hakkı beştir: selamı almak, hastayı ziyaret etmek, cenazeye katılmak, davete icabet etmek ve aksırana dua etmek." (Buhârî, Cenâiz, 2.)

Konuşalım

Okul kantinini bir ticaret ortamı olarak düşünürsek buradaki ilişkilerde kul hakkı açısından nelere dikkat edilmesi gerekir? Arkadaşlarınızla konuşunuz.

Müslüman hayatının her alanında adil olmalı ve başkalarına zarar vermekten kaçınmalıdır. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: **"Ölçtüğünüz zaman tam ölçün ve doğru terazi ile tartın. Bu hem daha iyidir hem de sonucu bakımından daha güzeldir."**[49] Yüce Rabbimizin ticaret alanında koyduğu bu temel esaslar sadece ticaretle ilgili değil, bütün toplumsal hayatı düzenleyecek kurallar olarak da görülebilir. İnsanın kendi üzerinde başkalarına ait hakların bulunduğunu kabul etmesi, onun daha adil davranmasını ve kendini kontrol etmesini sağlar.

Kul Hakkına Önem Verilmeyen Bir Toplumda
▶ İnsanlar kendilerini değersiz hisseder.
▶ Korku ve endişe yaygındır.
▶ Can ve mal güvenliği yoktur.
▶ Sevgi, saygı ve güven ortadan kalkar.
▶ Birlik ve beraberlik sağlanamaz.
▶ Ayrılıklar, çatışma ve kargaşa ortaya çıkar.

47- Müslim, Birr, 59.
48- bk. Nahl suresi, 90. ayet.
49- İsra suresi, 35. ayet.

Kul Hakkına Önem Verilen Bir Toplumda
▶ İnsanlar kendilerini değerli hisseder.
▶ Can ve mal güvenliği vardır.
▶ İnsanlar mutlu ve huzurlu olur.
▶ Birlik ve beraberlik sağlanır.
▶ Zorluklara ve haksızlıklara karşı birlikte mücadele edilir.
▶ Sevgi, saygı ve dayanışma ortaya çıkar.

Kul hakkı denince aklımıza sadece insanların haklarının gözetilmesi gelmemelidir. İnsanın emrine verilen, onun faydası için yaratılmış hayvanların da bizim üzerimizde hakları vardır. Müslüman, hayvanları Allah (cc) tarafından insana verilmiş bir emanet olarak görmelidir. Onlara karşı tutumunda emanetin asıl sahibini dikkate almalıdır. Bir hayvana eziyetin sonuç itibarıyla Allah'ın (cc) hakkını çiğnemek olduğunu bilerek hareket etmelidir. Peygamberimiz de sırf eğlence olsun diye hayvanlara eziyet edenleri bu sebeple kınamıştır.[50]

Peygamberimiz kuraklık zamanında hayvanlar için sığınak görevi gördüklerini hatırlatarak ağaçların kesilmesini yasaklamıştır.[51] Ordusunu yaşlılara, ibadethanelere, ağaçlara, doğaya vb. zarar vermemeleri konusunda uyarmıştır.[52] Ayrıca Peygamberimiz genel kullanıma açık olan yolların bile bir hakkı olduğunu ifade etmiştir. Yol kenarında oturanların harama bakmamak, gelip geçeni rahatsız etmemek, selam verenin selamını almak, iyiliğe yönlendirip kötülükten alıkoymak gibi sorumlulukları olduğunu belirtmiştir.[53]

Görsel 4.6: *Hayvanlar bize Allah'ın (cc) emanetidir ve üzerimizde hakları vardır.*

50- bk. Müslim, Sayd, 59.
51- bk. Abdürrezzâk, V, 201.
52- bk. Abdürrezzâk, V, 220.
53- bk. Buhârî, Mezâlim, 22.

Allah (cc) katında mükâfat kazanmak ve azaptan kurtulmak için kul haklarından arınmış olmak gerekir. Peygamber Efendimizin *"Allah'ın huzuruna, hiç kimseye haksızlık yapmadan çıkmayı umuyorum."*[54] şeklindeki ifadesi onun kul hakkı konusundaki titizliğini gösterir. Peygamberimiz vefat etmesine sebep olan hastalığı sırasında mescide çıkıp ashabına nasihat ettikten sonra onlara şöyle seslenmiştir: *"Kimin bende bir hakkı varsa altın ve gümüşün bir işe yaramadığı günde benden isteyeceğine şimdi çıkıp istesin."*[55] Peygamber Efendimizin bu sözleri onun kul hakkı konusuna ne kadar önem verdiğini gösterir.

Müslüman sadece tövbe ederek kul hakkından kaynaklanan günahtan kurtulamaz. İşlemiş olduğu bu günahla ilgili Yüce Allah'a tövbe etmenin yanında hakkına girdiği kişiden de helallik almalıdır. Böylece Peygamber Efendimizin *"Kim kardeşine haksızlık etmişse onunla helâlleşsin..."*[56] emrinin gereğini yerine getirmiş olur.

Kul hakkına giren Müslümana yakışan tövbe edip hak sahibiyle helalleşmek, hakkına girilen Müslümana yakışan da kardeşini affetmektir. Bize düşen, insanların ve canlı cansız bütün varlıkların haklarına riayet ederek Rabbimizin rızasını kazanmaya çalışmaktır. İstemeden de olsa herhangi birinin hakkına girdiğimizde de yapmamız gereken, pişmanlığımızı dile getirerek Rabbimize tövbe etmek ve insanlarla helalleşmektir.

Grafik 4.3: *Hile yapmak, alay etmek, küçümsemek, lakap takmak, hakaret etmek, yere tükürmek, yalan söylemek, hırsızlık yapmak, çevreyi kirletmek, dedikodu yapmak, trafik kurallarını çiğnemek, rahatsız edici şakalar yapmak kul hakkına girer.*

54- Ebû Dâvûd, Büyû' (İcâre), 49.
55- Buhârî, Rikâk, 48.
56- Buhârî, Rikâk, 48.

5. Esmayıhüsnayı Tanıyorum

Yüce Allah'ı güzel isimleriyle tanımak sizce neden önemlidir?

Grafik 4.4: *Allah'ın (cc) güzel isimlerinden Afüv, Rauf, Şekur.*

Afüv

Rabbimizin güzel isimlerinden biri olan Afüv; kullarını kolaylıkla affeden, onların günahlarını silen ve cezalarını kaldıran anlamına gelir. Yüce Allah'ın affediciliğiyle ilgili diğer isimlerinden farklı olarak Afüv, günahın bütün izlerini silip yok etme anlamını ifade eder. Allah'ın (cc) kullarını affetmesinin, onların pişmanlık duyup af dilemeleriyle ilgili olduğu da ayet ve hadislerde sıkça vurgulanır.

Peygamber Efendimiz, Rabbimizin Afüv olduğunu çeşitli vesilelerle bildirmiştir. Hz. Aişe kendisine bin aydan daha hayırlı olan Kadir Gecesi'nde nasıl dua etmesi gerektiğini sorduğunda ona içinde Afüv isminin geçtiği şu duayı yapmasını tavsiye etmiştir: *"Allah'ım! Şüphesiz sen affedicisin (afüv), cömertsin, affı seversin, beni affet."*[57]

Allah'ın (cc) Afüv isminin anlamını kavrayan bir mümin, her şeyden önce O'nun kullarına olan sevgi ve merhametinin ne kadar büyük olduğunun farkına varır. Günahlarından dolayı ümitsizliğe düşmez.

Görsel 4.7: *"el-Afüv" Hattı*

Okuyalım

el-Afüv

Kolaylıkla affeder,
Günahları o siler,
Ahirette cezayı
el-Afüv iptal eder

(Mustafa Yılmaz, Esmâu'l-Hüsnâ, s. 82.)

57- Tirmizî, Deavât, 84.

Rabbinin affına layık olmak için çabalamaktan vazgeçmez. Aynı zamanda insanların hata ve kusurlarını da affetme yolunu tutar. Bu vesileyle de Yüce Allah'ın merhametini kazanmaya ve affına ulaşmaya çalışır. Rabbimiz Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Yusuf'un kendisini kuyuya atan kardeşlerine karşı gösterdiği affediciliği ve merhameti bizlere örnek olarak anlatır.[58] Bir ayette de şöyle buyurarak müminleri affedici olmaya davet eder: **"Onlar bollukta da darlıkta da Allah yolunda harcarlar, öfkelerini yenerler ve insanları affederler. Allah işini güzel yapanları sever."**[59]

Bizler de Afüv olan Rabbimizin affına mazhar olabilmek için hata ve günahlarımızdan pişmanlık duyarak tövbe yolunu tutmalıyız. Yanlışta ısrar eden inatçı insanlardan olmamalıyız. Hakkına girdiğimiz insanlardan helallik almalı, Allah'a (cc) karşı işlediğimiz günahlara tövbe etmeliyiz. İnsanlara karşı merhametli ve affedici olmalıyız.

Afüv ismi bize, Yüce Rabbimizin rahmetinden ve affından asla ümit kesilemeyeceğini müjdeleyerek kalplerimize ferahlık verir. İnsanın akıl ve ruh sağlığını tehdit eden umutsuzluk bataklığına saplanmasına mâni olur. Allah'ın (cc) affından ümit kesenler ancak O'nun bu güzel ismini tanımayanlardır.

Konuşalım

el-Afüv: Çok affedici olan, günahları silip cezaları kaldıran.

Allah, Gaffar ismiyle günahları örtüp kapatır. Tevvab ismiyle pişman olanların tövbelerini kabul eder.

Ve Allah'ın bir ismi de Afüv'dür. Afüv, çok affedici olan ve günahları sildiği gibi cezalandırmaktan da tamamen vazgeçen demektir.

Allah Afüv ismiyle kullarının günahlarını öyle bir siler ki artık o günah hiçbir yerde karşısına çıkmaz kulların.

Allah affetti mi işte böyle affeder. Çünkü O Afüv'dür. Affetti mi tam affeder. (Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 83.)

(Özkan Öze, Çocuklar için Allah'ın Güzel İsimleri, s. 119.)

Yukarıdaki metni okuyarak Yüce Allah'ın Afüv ismi hakkında arkadaşlarınızla konuşunuz.

Şekur

Rabbimizin güzel isimlerinden biri olan Şekur, kullarının güzel amellerine çokça mükâfat veren anlamına gelir. Şekur olan Rabbimiz kendisine şükreden kullarını çok sever. Onların şükretmelerinden memnun olur ve iyi amellerini asla karşılıksız bırakmaz. Onlara verdiği nimetleri artırır.[60]

Görsel 4.8: "eş-Şekûr" Hattı

Peygamber Efendimiz, Rabbimizin Şekur olduğunu ve kullarının güzel amellerine karşı onlara teşekkür ettiğini bildirmiştir. Hz. Peygamber, bir hadisinde, yola sarkan dikeni arka tarafa iten kişinin Allah'ın (cc) teşekkürüne mazhar olduğunu ifade

58- bk. Yusuf suresi, 91. ayet.
59- Al-i İmran suresi, 134. ayet.
60- bk. İbrahim suresi, 7. ayet.

etmiştir.[61] Başka bir hadisinde ise Yüce Allah'ın teşekkürüne mazhar olan şu kimseden bahsetmiştir: Yerleşim yerlerinden uzak bir yol üzerinde susamış bir köpek görür. Ona su vermek için kuyunun dibine iner ve ayakkabısını suyla doldurur. Sonra bunu ağzıyla tutup yukarı çıkar ve hayvanın susuzluğunu giderir.[62]

Okuyalım

eş-Şekûr

Azıcık ameline
Hesapsız sevap verir.
Bu işin hesabını
Ancak eş-Şekûr bilir.

(Mustafa Yılmaz, Esmâu'l-Hüsnâ, s. 36.)

Rabbimizin verdiği sayısız nimet karşısında kulun daima minnettarlığını göstermesi gerekir. Bu da ancak şükürle olur. Şükür, dil ile yapılabileceği gibi amellerle de yerine getirilir. Bu yönüyle kul Rabbinin rızasını kazanmak için sergilediği güzel davranışlarla O'na olan şükrünü eda eder. Yüce Allah'ın bu davranışları ödüllendirmesi, bir nevi O'nun kuluna teşekkür etmesi anlamında Şekur ismiyle ifade edilir. Allah'ın (cc) nimetlerine karşı şükretmek kulun görevidir. Allah (cc) da kulun bu minnettarlığına cömertliği ve yüceliğiyle karşılık verir.

Şekur isminin anlamını kavrayan bir mümin, en küçük amelinin bile Allah (cc) katında değerli olduğunun ve kat kat fazlasıyla karşılık göreceğinin farkında olur. Kur'an-ı Kerim'de bu durum şöyle ifade edilmiştir: **"Kim de mümin olarak ahireti ister ve bütün gücüyle onu kazanmaya çalışırsa işte öyle kimselere bu çabalarının karşılığı verilir."**[63] Yüce Allah insanı nimetlerle ödüllendirdiği gibi işlediği hataları affederek de ödüllendirir. Mümin O'nun bağışlamasının da en güzel nimetlerden olduğunu bilmelidir.

Yazalım

Allah (cc) Şekur'dur.

Allah (cc); iyiliği karşılıksız bırakmayan, küçük de olsa her güzel davranışı fazlasıyla ödüllendiren, en cömert olandır. O, bizden şükretmemizi ister ve şükreden kullarına nimetlerini artırır. Güneş, su, hava, anne, baba, sevgi, dostluk, tertemiz yiyecek ve içecekler, sağlık... Bunların hepsi Allah'ın (cc) insana armağanıdır. İnsana düşen, bunca nimete şükretmektir. Şükür sadece sözle değil, nimetleri güzel kullanarak ve paylaşarak da yerine getirilmelidir. Çünkü Allah (cc), şükredenleri daima mükâfatlandıran, Şekur olandır.

Küçük bir iyilik bile Allah (cc) katında değerlidir. Bir insana yardım etmek, bir hayvana su vermek de Allah'ın (cc) sevgisini kazanmaya vesile olabilir. Çünkü Allah (cc), Şekur ismiyle iyiliğe kat kat karşılık verir ve kullarına çokça ihsanda bulunur. O, kullarının samimi şükrünü sever ve onları bağışlar.

Bu kitap için yazılmıştır.

Yukarıdaki metni okuyup boş bırakılan yere Yüce Allah'ın Şekur ismini içeren bir dua yazınız.

.....

.....

61- bk. Müslim, Birr, 127.
62- bk. Buhârî, Mezâlim, 23.
63- İsra suresi, 19. ayet.

Bizler de Şekur olan Rabbimizin verdiği sonsuz nimetlerin farkında olarak her zaman ona şükretmeliyiz. Bize iyiliği dokunan insanlara da teşekkür etmeyi ihmal etmemeliyiz. İnsanlara teşekkür etmeyenin Allah'a da şükretmeyeceği hakikatini aklımızdan çıkarmamalıyız. Yapacağımız ufacık iyilikleri, güzellikleri dahi zayi etmeyen bir Rabbimiz olduğunu bilerek O'na layık kullar olmaya çalışmalıyız.

Rauf

Yüce Allah'ın güzel isimlerinden biri olan Rauf, son derece şefkatli ve merhametli anlamına gelir. Rauf, Rabbimizin rahmet ve merhametinin enginliğini ifade eder. Kur'an-ı Kerim'de tek başına geçtiği iki ayetin sonunda şu şekilde zikredilir: **"... Allah, kullarına karşı çok şefkatlidir."**[64] Yüce Allah'ın şefkat ve merhameti bütün varlıkları kuşatır. Onları yaratıp yaşatması, sayısız nimetlerle donatması hep Rabbimizin şefkat ve merhametinin göstergesidir.

Görsel 4.9: *"er-Raûf" Hattı*

er-Raûf olan Rabbimizin verdiği nimetler saymakla tükenmez. Peygamberler göndererek kullarını dünyada başıboş bırakmaması, insanlara yol göstermesi bu nimetlerin başında gelir. Günahlarımızı bağışlaması, hatalarımızı hemen cezalandırmayıp bize tövbe fırsatı tanıması onun şefkatindendir. Raûf kelimesi Kur'an-ı Kerim'de Peygamber Efendimizi nitelemek için de şu şekilde kullanılır: **"Ant olsun size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatli ve merhametlidir."**[65] Rabbimizin sonsuz şefkat ve merhametinin bir tezahürü olarak Peygamberimiz de ümmetine karşı çok şefkatli ve merhametlidir.

Okuyalım

er-Raûf

Öyle Merhametli ki
Rahîm'den de ileri,
Öyle bir şefkattir ki
Taşır er-Raûf ismi.

(Mustafa Yılmaz, Esmâu'l-Hüsnâ, s. 83.)

Yüce Allah'ın Rauf isminin anlamını kavrayan bir mümin, her şeyden önce Rabbinin kendisini dünyada yalnızlığa terk etmediğinin ve engin şefkatiyle kuşattığının bilincinde olur. Çevresinde gördüğü ve yaşadığı birçok şeyin arka planında Yüce Allah'ın şefkat ve merhametinin bulunduğunu fark eder. Kendisi de diğer insanlara ve bütün mahlukata karşı şefkatli ve merhametli olmaya gayret eder. Peygamber Efendimizin şu buyruğuna daima kulak verir: *"Merhamet etmeyene merhamet edilmez."*[66]

Bizler de Rauf olan Rabbimizi ve bizlere karşı ne kadar şefkatli olduğunu bildiğimiz Peygamberimizi her şeyden daha çok sevmeliyiz. Onlara olan sevgimiz ve onlardan öğrendiğimiz şefkat ve merhamet sayesinde insanlara karşı anlayışlı ve yardımsever olmalıyız. İnsanlardan hiçbir karşılık beklemeden onların iyiliğine çalışmalı, bütün varlıklara şefkat ve merhametle davranmayı ilke edinmeliyiz.

64- Bakara suresi, 207. ayet; Al-i İmran suresi, 30. ayet.
65- Tevbe suresi, 128. ayet.
66- Müslim, Fezâil, 65.

Yazalım

Allah (cc) Rauf'tur.

Allah (cc), sonsuz şefkat ve merhamet sahibidir. O, yarattığı her varlığa karşı çok şefkatlidir. İnsanı yoktan var etmiş, ona akıl, beden ve ruh vermiştir. Güneşi ısı ve ışık kaynağı yapmış, suyu hayatın temel unsuru kılmıştır. Kuşları gökyüzünde özgürce uçuran, denizleri sayısız canlıyla dolduran O'dur.

Allah (cc), insanın ihtiyacı olan her şeyi de var etmiştir. Tohum toprakta filizlenir, ağaçlar meyve verir, yağmur yeryüzünü canlandırır. Gece dinlenmek, gündüz çalışmak için vardır. Allah (cc); kullarını korur, hatalarını hemen cezalandırmaz, tövbe etmeleri için onlara fırsat tanır. Yaptıkları en küçük iyiliği bile karşılıksız bırakmaz ve mükâfatlandırır.

Allah'ın (cc) Rauf olduğunu bilen insan, O'na güven duyar ve daima şükreder. Çünkü O, kullarına karşı son derece şefkatlidir, onların iyiliğini ister ve asla hiç kimseye zulmetmez.

Bu kitap için yazılmıştır.

Bu metni okuyarak aşağıdaki boş bırakılan satırlara Yüce Allah'ın Rauf isminin kâinattaki yansımalarıyla ilgili düşüncelerinizi yazınız.

4. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Dijital Sorular

A. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" harfini yazınız.

1. (.....) İslam ahlakının özünde edep ve hayâ kavramları yer alır.
2. (.....) İnsan, kendisinden başka kimseye ihtiyaç duymayan bir varlıktır.
3. (.....) Şükür, Allah'ın (cc) vermiş olduğu sayısız nimetlere karşı kulun O'na teşekkür etmesidir.
4. (.....) Kul haklarına özen gösterilmeyen bir toplumda adaletsizlik ortaya çıkar.
5. (.....) Şekur, son derece şefkatli ve merhametli anlamına gelir.

Afüv	toplumsal	kardeş	Rauf	teşekkür	edep

B. Yukarıda verilen ifadelerden uygun olanlarıyla cümleleri tamamlayınız.

1. Müslüman, sosyal hayatın her aşamasında ..... sahibi olmalıdır.
2. Yüce Allah kendisine inananları ..... olarak nitelemiştir.
3. İnsanlara ..... etmeyen Allah'a da şükretmez.
4. Kul hakları konusundaki tutum ve davranışlarımızın ..... sonuçları da vardır.
5. ……; kullarını kolaylıkla affeden, onların günahlarını silen ve cezalarını kaldıran anlamına gelir.

C. Aşağıdaki soruları dikkatle okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

1. Sözlükte iyi tutum ve alışkanlıklar, incelik, kibarlık, hayranlık ve takdir gibi anlamlara gelmektedir. Bir ahlak terimi olarak da toplumun iyi olarak kabul ettiği davranışlarda bulunmak, görgülü, nazik, güzel ahlak sahibi ve erdemli olmak demektir.

   Bu parçada anlamı verilen kavram aşağıdakilerden hangisidir?

   A) Ahlak
   B) Edep
   C) Hayâ
   D) Şükür

2. İlk Müslümanlar, sadece inandıkları için on üç yıl boyunca Mekke'de dışlanma, hakaret, açlık, işkence gibi pek çok eziyete maruz kaldılar. Hicret izni geldiğinde sahip oldukları ne varsa bırakarak Medine'ye göçtüler. Onları orada Medineli Müslüman kardeşleri karşıladı. Medineli Müslümanlar Mekke'den gelen Müslüman kardeşleriyle her şeylerini paylaştılar. Medine'de yeni bir hayat kurmaları için ellerinden gelen her türlü yardımı yaptılar.

Bu parçadan ulaşılabilecek en kapsamlı yargı aşağıdakilerden hangisidir?

A) İlk Müslümanlar, Mekke'de eziyete maruz kalmıştır.
B) Müslümanların arasındaki ilişkilerin temelinde kardeşlik vardır.
C) Müslümanlar hicretten sonra Medine'de yeni bir hayata başladılar.
D) Müslümanlar sıkıntılı zamanlarında hicret etmek zorunda kalmışlardır.

3. Şükür, Yüce Allah'ın sayısız nimetine karşı kalp, dil ve beden ile övgüde ve teşekkürde bulunmak, nimetleri saygı ile itiraf etmektir. Kalbin şükrü, nimetleri verenin Allah olduğuna inanmak; dilin şükrü, Allah'ın verdiği nimetlere hamdetmektir. Bedenin şükrü, varlığını Allah'ın rızasına uygun bir şekilde sürdürmek, namaz, oruç gibi ibadetleri eda etmek ve O'nun yasaklarından uzak durup buyruklarını yerine getirmektir. Malın şükrü ise sadaka ve zekât vererek ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunmaktır.

Bu parçadan şükürle ilgili,

I. Allah'a şükretmenin farklı yolları vardır.
II. İnsan en çok malın şükrünü yerine getirmekte zorlanır.
III. Her nimetin şükrü kendi yapısına uygun olarak yerine getirilir.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) I ve III
D) II ve III

4. Aşağıdaki davranışlardan hangisi bir kul hakkı ihlali değildir?

A) Lakap takmak
B) Hakaret etmek
C) Hırsızlık yapmak
D) Sıra beklemek

5. Bu ismin insanda tecelli etmesinin ilk şartı, psikolojide farkındalık denen, hatalarını görebilme bilincine sahip olmaktır. Hatalarının farkında olanlar Allah'tan hayâ eder; bu hayâ onları tövbeye, tövbe de affa götürür. Bu ismin tecellisi sayesinde insanlar kimsenin kusuruna takılmaz, hoşgörülü ve affedici olmayı başarır, kalplerini kötü düşünce ve üzüntülerden kurtarırlar.

Bu parçada Yüce Allah'ın aşağıdaki güzel isimlerinden hangisi anlatılmaktadır?

A) Afüv B) Şekur C) Muhsin D) Rauf

D. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Toplumsal ilişkilerde edep ve hayânın önemini açıklayınız.

2. Peygamber Efendimizin hayatından dostluk ve arkadaşlıkla ilgili bir örnek veriniz.

3. Allah'a (cc) şükretmek niçin önemlidir? Kısaca yazınız.

4. Kul hakkına dikkat etmek insana neler kazandırır? Açıklayınız.

5. Afüv isminin anlamını kavrayan bir Müslümanın nelere dikkat etmesi gerekir? Yorumlayınız.

SÖZLÜK

A

aciz: Gücü bir işe yetmez olanın durumu, güçsüzlük.

adabımuaşeret: Görgü kuralları.

ahlak: Bir toplumda kişilerin uymak zorunda oldukları davranış kuralları.

âlem: Allah'ın dışındaki varlık ve olayların tamamını ifade eden terim, evren.

ant olsun: Bir işin yapılmasına veya yapılmamasına niyet edildiğinde söylenilen söz.

ar: Utanma, utanç duyma.

arş: Göğün en yüksek katı.

avret: Edep yeri, örtülmesi gereken yer.

ayet: Kur'an-ı Kerim surelerini oluşturan kısımlardan her biri.

azap: Yüce Allah'a inanmayan veya O'nun emirlerine karşı gelenlere dünyada ve ahirette verilen ilahi ceza.

B

bereket: Yüce Allah'ın karşılıksız vermesi, nimet, bağış, bolluk.

biçare: Çaresiz.

büyüklenmek: Kibir, büyüklük taslama, kendini üstün görme, böbürlenme.

C-Ç

çini: Duvarları kaplayıp süslemek için kullanılan, bir yüzü sırlı ve genellikle çiçek resimleriyle bezeli Türk-İslam sanatının duvar süsleme kaplaması.

D-E

emanet: Korumak için güvenilen birine veya bir yere bırakılan eşya, güven verme.

emniyet: Tehlikeden uzak bulunmak, güvenlik.

empati: Duygudaşlık, başkalarının duygularını anlama.

erdem: Olgunluk, üstünlük, değer, kıymet.

esenlik: Sağlık, afiyet, sıhhat, selamet.

F

farz: Dinen yapılması zorunlu olan, yapılmadığında günah sayılan iş ve davranışlar.

fazilet: Erdemlilik, üstünlük, değerli ve kıymetli olma durumu.

fedakârlık: Özveri.

fıtrat: Yaradılış. İnsanın yaradılıştan sahip olduğu bütün özellikleri.

G-Ğ

görgü: Bir toplum içinde var olan ve uyulması gereken saygı ve incelik davranışları, terbiye.

günah: Dinî bakımdan suç sayılan iş veya davranış.

H

hac: İslam'ın beş şartından biri. İmkânı olan Müslümanların zilhicce ayında ihram giyerek, Arafat'ta vakfe yaparak ve Kâbe'yi tavaf ederek yaptıkları farz ibadet.

hadis: 1. Söz, haber. 2. Hz. Peygamber'in sözleri ve fiilleri. Sahabenin dine aykırı olmayan söz ve davranışlarını onaylaması.

hadise: Olay.

halife: Bir kimsenin yerine geçen, onu temsil eden kimse. Peygamberimizden sonra Müslümanların liderliğini yapan kimseye verilen ad.

halim: Sabırlı, ağırbaşlı ve yumuşak davranan. Allah'ın (cc) güzel isimlerinden biri.

hamd: İyilik ve üstünlükle övme. Allah'ı (cc) bağlılık ve teslimiyetle övme.

heybe: Omuzda taşınan, tek gözlü bir çanta türü.

hidayet: Doğru yolu bulmak, doğru yola girmek.

hikmet: Bilgelik. Varlığın ve olayların amaçlarının kavranması.

huşu: 1. İtaat etme, boyun eğme, alçak gönüllü olma. 2. Allah'a (cc) duyulan saygının gereği olarak ibadetleri yerine getirirken sükûnet ve tevazu içinde bulunma.

hüküm: Bir şey hakkında verilen karar, yargı.

I-İ-J

ibadethane: Çeşitli din mensuplarının ibadetlerini gerçekleştirmek için toplandıkları yer.

icabet: Bir çağrıyı yerine getirme, bir emri yerine getirme, emre uyma.

iftitah: Başlama, başlangıç, açılış.

imarethane: İhtiyaç sahiplerine yiyecek dağıtmak için kurulmuş hayır kurumu.

isra: Peygamberimizin miraç sırasında Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya gidişini ifade eden terim.

israf: Gereksiz yere para, zaman ve emek harcamak, savurganlık.

istiğfar: Yüce Allah'tan günahların bağışlanmasını istemek.

istikbal: Yönelme, gelecek, ileriye bakma.

itaat: Söz dinleme, boyun eğme, buyruğa uyma.

itiraf: Başkaları tarafından bilinmesi sakıncalı görülen bir gerçeği saklamaktan vazgeçip açıklama, söyleme, bildirme.

ittifak: Anlaşma, uyuşma, bağlaşma.

K

ka'de-i âhire: Son oturuş.

kâfir: İnançsız, Allah'ın (cc) varlığını ve birliğini inkâr eden kimse.

kâinat: Evren, dünya.

kerpiç: Duvar örmekte kullanılmak için kalıplara dökülüp güneşte kurutulmuş saman ve balçık karışımı tuğla.

kıraat: Okuma, telaffuz etme, tilavet.

kıyam: Ayakta durma, ayağa kalkma.

kil: Çanak çömlek yapımında kullanılan yumuşak bir toprak türü.

kubbe: Yarım küre biçiminde olan ve yapıyı örten çatı.

kunut: Yüce Allah'a itaat etmek, dua etmek ve herhangi bir şerden kurtulmak ya da hayrı elde etmek için namazda Allah'a (cc) sığınmak.

külliye: Belli amaca yönelik çeşitli kuruluşların toplu biçimde bulunduğu yer.

L

layık: 1. Nitelikleri, özü, hareketleri, davranışlarıyla bir şeyi elde etmeye hak kazanmış olan. 2. Yaraşır olan, münasip görülen.

M

mabed: İbadet edilen yer.

mağfiret: Günahların Allah (cc) tarafından bağışlanması.

mahfil: Toplantı yeri, camilerde parmaklıkla ayrılmış yüksek yer.

mahlukat: Yaratılmış tüm varlıklar.

malik: Sahip. Yüce Allah'ın her şeyin sahibi olması.

medrese: İslam tarihinde eğitim ve öğretim kurumlarının genel adı.

mesh: Bir şeyi elle sıvazlamak. Abdest alırken ıslak eli başa ve meste sürmek.

mihrap: Kâbe yönünü (kıble) gösteren ve imamın cemaate namaz kıldırırken durduğu yer.

minare: Müezzinin ezan okuduğu, sela verdiği, şerefesi olan, yüksek ve ince yapı.

minber: Cuma ve bayram namazlarında hutbe okumak için çıkılan; merdivenli, yüksekçe yer.

miraç: Peygamberimizin Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya, oradan da göğe yaptığı yolculuk.

muamele: Davranma, davranış.

muhabbet: Sevgi, dostça konuşma.

mushaf: Kur'an-ı Kerim.

mükâfat: 1. Ödül. 2. Değerlendirici, sevindirici davranış.

mükellef: Yüce Allah'ın kulunu bir işi yapma veya yapmama hususunda yükümlü tutması.

münezzeh: Temiz. Eksiklik ve kötülükten uzak.

N-O-Ö

namaz: İslam'ın beş temel şartından biri. Müslümanların Allah'a (cc) kulluk için günde beş vakit yaptıkları ibadet.

nefis: Arzu, istek, iç dünya.

nimet: Yaşamak için gerekli her şey. Maddi ve manevi imkânlar.

P-R

rehber: Birinin doğruyu bulmasına yardımcı olan, yol gösteren.

rızık: Yüce Allah'ın canlılara verdiği maddi ve manevi nimetler.

rükû: Elleri dizlerin üzerine koyarak eğilme.

rükün: Bir şeyin en güçlü ve sağlam yönü, bir bütünün ayrılmaz parçası.

S

sahabi: Peygamberimizi görmüş ve Müslüman olup onun sohbetinde bulunmuş kimse, çoğulu sahabe, ashap.

secde: Alnı, burnu, elleri, dizleri ve ayak parmaklarını yere koyarak Yüce Allah'a boyun eğme.

sehiv: Yanılma, dalgınlık, unutma.

sena: Övme, yüceltme.

server: Bir topluluğun önderi, ileri geleni.

setr: Örtme, gizleme, kapatma.

suffe: Mescid-i Nebi'nin bitişiğinde yoksul sahabilerin barınması için yapılan ve zamanla bir eğitim kurumu hâline gelen yer.

sünnet: Peygamberimizin yaptığı ve Müslümanlara da yapmalarını tavsiye ettiği söz ve davranışları.

Ş

şadırvan: Cami avlularında bulunan, üzeri kubbeli veya açık abdest alma yeri.

şan: Ün, nam ve yücelik.

şehadet: Tanıklık, şahitlik. Görerek veya görmüş kadar bilerek bir şeye tanık olma.

şehzade: Padişahların veya sultanların erkek çocukları için kullanılan ad.

şerefe: Camilerde minarenin etrafında kenarları korkuluklu, müezzinin çıkarak ezan okuduğu bölüm.

şükran: İyilik bilme, gönül borcu, minnettarlık.

T

takdir: 1. Beğenme, beğenip belirtme, değer verme. 2. Bir şeyin değerini, önemini, gerekliliğini anlama.

tebrik: Kutlama.

tecelli: Belirme, görünme, ortaya çıkma, zuhur etme, meydana çıkma.

telafi: Yerine koyma, eksik veya yarım kalan bir şeyi tamamlama.

tenzih: Her türlü kötü ve eksik şeylerden uzak olma.

tesbihat: Allah'ı (cc) her türlü eksiklikten uzak tutmayı ifade eden dua ve zikirler.

teslimiyet: Boyun eğme, kabul etme ve teslim olma.

teşehhüt: Namazda oturarak Tahiyyat duasını okuma.

teşvik: İsteklendirme, özendirme.

tilavet: Okumak. Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun bir şekilde okuma.

tövbe: Günahtan pişmanlık, günahı terk etme, vazgeçme, istiğfar.

U-Ü

umre: Yılın herhangi bir zamanında ihramlı olarak Kâbe'yi tavaf edip Safa ile Merve arasında sa'y yapmak suretiyle eda edilen ibadet.

ümmet: Bir peygamberin tebliğ ettiği dine inanan veya o dine muhatap olanların meydana getirdiği topluluk.

V

vaat: Bir işi yerine getirmek için verilen söz.

vaaz: Öğüt verme, nasihat etme. Camilerde yapılan dinî konuşma.

vacip: Dinen yapılması gerekli olan iş ve davranışlar.

Y-Z

zekât: Temizlenme, arınma. Dinen zengin sayılan Müslümanların her yıl mallarından belli oranda malı ihtiyaç sahiplerine ibadet niyetiyle vermesi.

zerafet: Zariflik, hoşa giden ve beğenilen durum.

KAYNAKÇA

Abdürrezzak, Ebû Bekr Abdürrezzâk bin Hemmam Abdürrezzâk es-San'ânî. *el-Musannef,* thk. Muhammed Abdusselâm Şâhîn. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1416/1995.

Ahmed bin Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed bin Muhammed bin Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût, Âdil Mürşid vd. 45 Cilt. Müessesetü'r-risale: Dımaşk, 1421/2001.

Aykaç, Mehmet. "Cenne". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 7/373-374. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Başoğlu, Tuncay (ed.). *Temel İslam Ansiklopedisi. İstanbul*: İSAM Yayınları, 2021.

Baytop, Turhan. "Misvak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 30/190. İstanbul: TDV Yayınları, 2020.

Boynukalın, Mehmet. "Sehiv". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 36/317. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed bin İsmail. *el-Câmiʿu'ş-şaḥîḥ*. nşr. Muhammed Züheyr bin Nasr. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.

Çağrıcı, Mustafa. "Sıla-i Rahim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 37/112. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Çakmak, Ahmet. "Diyarbakır Ulucamii", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 42/96-97. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Çetin, Abdurrahman. "Tilâvet Secdesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 41/157. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Çobanoğlu, Ahmet Vefa. "Divriği Ulucamii". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 42/95-96. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Ebû Dâvûd, Süleyman bin Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen.* thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye, 1431/2010.

Eyice, Semavi. "Cami". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 7/56. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Güler, Büşra Nur. "Bir Okyanus Murabıtı Fas II. Hasan Camii". *Diyanet Aylık Dergi,* 383 (Kasım 2022), 77-79.

Hâkim, Ebû Abdullah Muhammed bin Abdullah en-Nisâbûrî. *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*. thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1411/1990.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed bin Yezîd Mâce el-Kazvînî. *es-Sünen.* nşr. M. Fuad Abdülbaki. 2 Cilt. Kahire: Dâru ihyâi'l-kütübi'l-Arabiyye, 1431/2010.

İmam Mâlik. *el-Muvatta*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 1 Cilt. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabiyye, 1433/2012.

Karaman, Hayreddin. *Dert Söyletir*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2016.

Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir. çev. Hayreddin Karaman vd. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.

Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.

Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli. çev. Hayreddin Karaman vd. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.

Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim bin el-Haccâc. *el-Câmiʿu'ş-şaḥîḥ*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkī. 4 Cilt. Kahire: Matbaatü Îsâ el-Bâbî el-Halebî ve Şürekâuhû, 1374/1955.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed bin Şuayb bin Ali. *es-Sünen.* nşr. Abdülfettâh Ebû Ğudde. 8 Cilt. Halep: Mektebetü'l-matbuât el-İslâmiyye, 1406/1986.

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Temel Dinî Bilgiler (İslam 1-2) Dersi Öğretim Programı. Ankara: MEB Yayınları, 2018.

Onar, Zeynep. "Fatih Sultan Mehmet Ayasofya Camii'nde". *Diyanet Aylık Çocuk Dergisi*, 490 (Mayıs 2021), 6.

Öğüt, Salim. "Sehiv Secdesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 36/318. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Öze, Özkan. *Çocuklar için Allah'ın Güzel İsimleri.* İstanbul: Uğurböceği Yayınları, 2017.

Serinsu, Ahmet Nedim (ed.). *Dinî Terimler Sözlüğü (İmam-Hatip ve Anadolu İmam-Hatip Lisesi Öğrencileri İçin).* Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2009.

Şentürk, Lütfi – Yazıcı, Seyfettin. *İslam İlmihali.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.

Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman bin Ahmed bin Eyyûb el-Lahmî. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. thk. Hamdî Abdulmecîd es-Silefî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1422/2002.

Tanman, M. Baha. "Manisa Ulucamii". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 42/110-111. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Tatcı, Mustafa. *Yunus Emre Dîvân Seçmeler*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2016.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed bin Îsâ. *es-Sünen*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 5 Cilt. Mısır: Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1395/1975.

Topaloğlu, Bekir. "Câmi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 7/92. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Topaloğlu, Bekir. "Gafûr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 13/286-287. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Topaloğlu, Bekir. "Kerîm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/288. Ankara: TDV Yayınları, 2022.

Topaloğlu, Bekir. "Kuddûs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26/314. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Topaloğlu, Bekir. "Mücîb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 31/449. İstanbul: TDV Yayınları, 2020.

Topaloğlu, Bekir. "Tevvâb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 41/48. Ankara: TDV Yayınları, 2012.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2006.

Yavaş, Doğan. "Bursa Ulucamii". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 42/86-87. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Yazım Kılavuzu. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 27. Baskı, 2012.

Yâzîcî, Tâlib. "Emeviyye Camii". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 11/109-111. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Yılmaz, Mustafa. *Esmâu'l-Hüsnâ*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2016.

Bu Kitapta, İSNAD Atıf Sistemi 2. Edisyon'dan yararlanılmıştır.

GÖRSEL KAYNAKÇA

CEVAP ANAHTARI

25°D
30°D
35°D
40°D
45°D
50°D
40°K
35°K
ROMANYA
Bükreş
UKRAYNA
RUSYA FEDERASYONU
HAZAR DENİZİ
Sofya
BULGARİSTAN
K A R A D E N İ Z
GÜRCİSTAN
Tiflis
Edirne
Kırklareli
Sinop
Bartın
Zonguldak
Kastamonu
ACARA Ö.C.
Artvin
Ardahan
ERMENİSTAN
AZERBAYCAN
YUNANİSTAN
Tekirdağ
İstanbul
Samsun
Ordu
Giresun
Trabzon
Rize
Kars
Erivan
Gökçeada
Çanakkale
Kocaeli
Düzce
Karabük
Çankırı
Amasya
Çorum
Tokat
Gümüşhane
Bayburt
Iğdır
NAHÇIVAN Ö.C. (AZERBAYCAN)
Bozcaada
Balıkesir
Bursa
Bilecik
Sakarya
Bolu
Ankara
Erzincan
Erzurum
Ağrı
Eskişehir
Kırıkkale
Yozgat
Sivas
Tunceli
Bingöl
Muş
Van
Kütahya
Kırşehir
Afyonkarahisar
Manisa
İzmir
Uşak
Nevşehir
Kayseri
Elâzığ
Malatya
Bitlis
Aydın
Aksaray
Konya
Diyarbakır
Siirt
Batman
Şırnak
Hakkâri
Adıyaman
Denizli
Isparta
Burdur
Niğde
Kahramanmaraş
Mardin
İ R A N
Muğla
Karaman
Osmaniye
Gaziantep
Şanlıurfa
Antalya
Adana
Mersin
Kilis
Hatay
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
Erenköy
Lefkoşa
S U R İ Y E
I R A K
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ
LÜBNAN
Beyrut
Şam
Bağdat
A K D E N İ Z
L İ B Y A
FİLİSTİN
Batı Şeria
Tel Aviv
Doğu Kudüs
FİLİSTİN
Gazze Şeridi
İSRAİL
M I S I R
TÜRKİYE'NİN MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ İLE KARA VE DENİZ KOMŞULARI HARİTASI
BAŞKENT
Ankara
İL MERKEZİ
Elâzığ
GÖL
ÜLKE SINIRI
ÖZERK BÖLGE SINIRI
AKARSU
0 50 100 200 300 400
km
Harita Genel Müdürlüğü tarafından üretilmiştir.

TÜRK DÜNYASI HARİTASI
Bağımsız Türk Devletleri
Türk Cumhuriyetleri, Türk Bölgeleri
Türk Toplulukları
0 250 500 1.000 1.500 2.000 km
TÜRK CUMHURİYETLERİ, TÜRK BÖLGELERİ
1 GAGAVUZ YERİ
2 KARAÇAY-ÇERKESYA
3 KABARDİN-BALKARYA C.
4 DAĞISTAN C.
5 ÇUVAŞİSTAN C.
6 TATARİSTAN C.
7 BAŞKURT C.
8 KARAKALPAKİSTAN C.
9 ALTAY C.
10 HAKASYA C.
TÜRK TOPLULUKLARI
a Avrupa'daki Türkler
b Kosova Türkleri
c Yunanistan Türkleri
ç Bulgaristan Türkleri
d Romanya Türkleri
e Suriye Türkmenleri
f Irak Türkmenleri
g İran Türkleri
h Afganistan Türkmenleri
ı Pakistan Türkmenleri
i Hindistan Türkmenleri
j Çin H. C. Türkleri
k Moğolistan Türkleri
l Rusya Federasyonu Türkleri
ÜLKE KISALTMALARI
ARNAVUTLUK ARN
BELÇİKA BEL
BOSNA - HERSEK BH
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ GKRY
HIRVATİSTAN HRV
İSVİÇRE İSV
KARADAĞ KRD
KOSOVA KSV
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ KKTC
KUZEY MAKEDONYA KMKD
LİHTENŞTAYN LİH
SIRBİSTAN SRB
RUSYA FEDERASYONU
KAZAKİSTAN
TÜRKİYE
İRAN
AFGANİSTAN
PAKİSTAN
HİNDİSTAN
ÇİN HALK CUMHURİYETİ
MOĞOLİSTAN
SAHA (YAKUT) C.
TUVA C.
SİNCAN UYGUR ÖZERK BÖLGESİ
ÖZBEKİSTAN
TÜRKMENİSTAN
KIRGIZİSTAN
TACİKİSTAN
AZERBAYCAN
GÜRCİSTAN
SURİYE
IRAK
Norveç Denizi
Barents Denizi
Kara Denizi
Ohotsk Denizi
Bering Denizi
Akdeniz
Karadeniz
Hazar Denizi
Umman Denizi
Yemen Denizi
Kızıldeniz
30°B 20°B 10°B 0° 10°D 20°D 30°D 40°D 50°D 60°D 80°D 100°D 120°D 130°D 140°D 150°D 160°D 170°D 180°
40°K 30°K 20°K 10°K
30°D 40°D 50°D 60°D 70°D 80°D 90°D 100°D 110°D 120°D